

Česká zemědělská univerzita

Fakulta životního prostředí

Česká zemědělská univerzita v Praze

**Fakulta životního
prostředí**

Katedra biotechnických úprav krajiny

Krajinné a pozemkové úpravy

Darina Vokrojová

**Proměna krajiny pohraničí na příkladu území v okolí
Chodové Plané**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. ThLic. Ing. arch. Jiří Kupka, Ph.D.

Praha 2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Darina Vokrojová

Krajinné a pozemkové úpravy

Název práce

Proměna krajiny pohraničí na příkladu území v okolí Chodové Plané

Název anglicky

Landscape Changes of the Border Region (Chodova Plana)

Cíle práce

Cílem diplomové práce je zmapování vývoje krajiny na území vybrané části obce Chodová Planá. Krajina západního pohraničí prodělala zejména ve 20. století zcela zásadní změny ovlivněné politickým vývojem. Odsun Němců a blízkost hraničního pásma stejně jako následná kolektivizace zemědělství vedly ke ztrátě kulturní a sociální kontinuity, k naprosté změně vlastnických vztahů i k proměně sídelní a krajinné struktury. Přesto se v krajině objevují fragmenty a torza původních struktur, které nebyly zcela překryty. Tyto stopy jsou důležité pro pochopení procesů, jež vedly k dnešnímu stavu, i k posílení povědomí o identitě a specifickém historickém vývoji zdejší krajiny. Cílem práce je zmapování vývoje krajiny a sídel v posledních dvou stoletích, identifikace dochovaných historických struktur a jejich vhodná prezentace. Výsledky mohou být použitelné jako podklad pro analýzy krajiny v různých procesech územního a krajinného plánování (územní studie krajiny, koncepce uspořádání krajiny, cílové charakteristiky krajiny, pozemkové úpravy a pod.).

Metodika

DP bude obsahovat obecnou (rešeršní) a konkrétní (analytickou) část. V textové části bude pojednáno téma vývoje krajiny v pohraničí v průběhu 20. století (odsun Němců, zřízení hraničního pásma, kolektivizace zemědělství, zánik a proměny sídel a sídelní struktury a pod.). Vybrané území obce Chodová Planá bude následně obecně popsáno z hlediska přírodních podmínek (geomorfologie, hydrologie, vegetace, geologie, pedologie, klima) a jeho obecného historického vývoje. Dle dostupných mapových a ikonografických pramenů bude podrobně popsán a prezentován stav území v několika časových horizontech (od poloviny 19. století do současnosti), identifikovány historické prvky a struktury dochované v kulturní krajině, popsány změny (land use, struktura krajiny). Identifikované historické krajinné struktury budou vhodně prezentovány v textové, mapové a fotografické podobě. DP typu studie bude zpracována podle Metodického návodu pro zpracování DP na FŽP.

Doporučený rozsah práce

60-80 NS textu, mapová příloha v prostředí GIS, obrazové přílohy (fotografické a ikonografické)

Klíčová slova

kulturní krajina, krajina pohraničí, odsun Němců, kolektivizace zemědělství

Doporučené zdroje informací

- ANTIKOMPLEX (SDRUŽENÍ), – MIKŠÍČEK, P. *Zmizelé Sudety = Das Verschwundene Sudetenland*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2007. ISBN 978-80-86125-21-3.
- HÁJEK, P. *Jde pevně kupředu naše zem*. Praha: Malá Skála, 2008. ISBN 978-80-86776-07-1.
- KUPKA, Jiří (2010). *Krajiny kulturní a historické*. 1. vyd. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-01-04653-1
- LÖW, Jiří MÍCHAL, Igor (2003). *Krajinný ráz*. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce. ISBN 80-86386-27-9
- NĚMEC, Jan POJER, František [eds.](2007). *Krajina v České republice*. 1. vyd. Praha: Consult. ISBN 80-903482-3-8
- Recentní literatura k popisu přírodních podmínek (CULEK, DEMEK, NEUHÄUSLOVÁ).
- SEMOTANOVÁ, Eva (2002). *Historická geografie Českých zemí*. 2. akt. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR. ISBN 80-7286-042-9
- SKLENIČKA, Petr (2003). *Základy krajinného plánování*. 1. vyd. Praha: Naděžda Skleničková. ISBN 80-903206-1-9
- SPURNÝ, M. – ANTIKOMPLEX (SDRUŽENÍ). *Proměny sudetské krajiny*. [Praha]: Antikomplex, 2006. ISBN 80-86125-75-0.
- VOREL, Ivan KUPKA, Jiří (2011). *Krajinný ráz. Identifikace a hodnocení*. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-01-04766-8
-

Předběžný termín obhajoby

2017/18 LS – FŽP

Vedoucí práce

doc. ThLic. Ing. arch. Jiří Kupka, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra biotechnických úprav krajiny

Elektronicky schváleno dne 5. 3. 2018

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 6. 3. 2018

prof. RNDr. Vladimír Bejček, CSc.

Děkan

V Praze dne 14. 04. 2018

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze s využitím uvedených pramenů a zdrojů.

V Praze, 17. dubna 2018

Darina Vokrojová

.....

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce, panu doc. ThLic. Ing. arch. Jiřímu Kupkovi, Ph.D., za čas, podnětné rady a připomínky v průběhu zpracování práce.

Abstrakt

Diplomová práce si klade za cíl zmapovat vývoj krajiny na vybraném území obce Chodová Planá, jež tvoří sama obec se svými místními částmi. Vývoj krajiny v oblasti pohraničí prodělal zejména během 20. století zcela zásadní změny ovlivněné politickým vývojem. Odsun Němců a blízkost hraničního pásma, stejně jako následná kolektivizace zemědělství, vedly ke ztrátě kulturní a sociální kontinuity, k naprosté změně vlastnických vztahů i k proměně sídelní a krajinné struktury. I přes tyto procesy je možné v krajině nalézt fragmenty a torza původních struktur, které nebyly zcela překryty. Tyto stopy jsou důležité pro pochopení procesů, jež vedly k dnešnímu stavu, i k posílení povědomí o identitě a specifickém historickém vývoji zdejší krajiny. Cílem práce je zachycení a popis vývoje krajiny a sídel v posledních dvou stoletích za pomoci kartografických a literárních zdrojů, identifikace dochovaných historických struktur a jejich vhodná prezentace. Výsledky mohou být použitelné jako podklad pro analýzy krajiny v různých procesech územního a krajinného plánování (územní studie krajiny, koncepce uspořádání krajiny, cílové charakteristiky krajiny, pozemkové úpravy apod.).

Klíčová slova

Kulturní krajina, krajina pohraničí, odsun Němců, kolektivizace zemědělství, Chodovoplánsko.

Abstract

The aim of the diploma thesis is the mapping of the development of the landscape in the chosen area of Chodová Planá, which is the village itself with its local parts. In the 20th century, the development of the borderlands has gone through radical changes influenced by political situation. The expulsion of the Germans and the nearness of the border zone, as well as the subsequent collectivization of agriculture, led to the loss of cultural and social continuity, the complete change of ownership relations and also to the transformation of the settlement and landscape structure. Despite these processes, fragments and torsion of the original structures, which have not been completely overlapped, are possible to find in the landscape. These trails are important for understanding the processes which led to today's statement as well as for raising awareness of the identity and specific historical development of the local countryside. The aim of the thesis is to catch and describe the development of the landscape and settlements in the last two centuries with the help of cartographic and literary sources, identification of preserved historical structures and their appropriate presentation. The results can be used as a basis for landscape analyses in different processes of spatial and landscape planning (territorial study of the landscape, conception of a landscape arrangement, landscape objectives, landscaping, etc.).

Key words

Cultural Landscape; Borderland; Expulsion of Czech German; Collectivization, Chodovoplánsko region.

Obsah

1. Úvod	9
2. Cíle práce	10
3. Krajina	11
3.1 Krajina jako pojem	12
3.2 Pohled definic	15
3.3 Vývoj krajiny	17
3.4 Krajina Sudet	24
3.5 Kulturní krajina	26
3.6 Paměť krajiny	28
3.7 Využití krajiny	31
4. Metodika	33
4.1 Terénní průzkum a fotodokumentace	33
4.2 Analýza dat	33
4.3 Vyhodnocení výsledků	34
5. Charakteristika a lokalizace zájmového území	35
5.1 Základní údaje	35
5.2 Typy sídel Chodovoplánska na pozadí historických specifik	39
5.3 Dochovaná sídla Chodovoplánska	43
5.3.1 Chodová Planá	43
5.3.2 Michalovy Hory	46
5.3.3 Boněnov	48
5.3.4 Dolní Kramolín	50
5.3.5 Holubín	51
5.3.6 Hostíčkov	51
5.3.7 Pístov	52
5.3.8 Výškov	54
5.4 Zaniklé obce Chodovoplánska	55
5.4.1 Domaslavičky	57
5.4.2 Výškovice	61
6 Výsledky	67
6.1 Porovnání využití území	69
6.2 Dochované struktury a historické prvky	80

7	Diskuse	83
8	Závěr	85
	Seznam použité literatury a pramenů	86

1. Úvod

„Pocit minulosti je pevně spojen s očekáváním budoucnosti. Ztrácíme-li minulost, zamlžuje se nám i budoucnost. Jsme-li nejistí, hledáme nápovědu v minulosti. A to je snad ten hlavní důvod, proč se v současném proudu změn zastavujeme, abychom se mohli zamyslet a pohovořit si o věcech zdánlivě tak zbytečných jako je paměť krajiny a paměť místa“ (Němec a Pojer (ed.), 2007).

S pamětí krajiny hodlá pracovat i tato diplomová práce, kladoucí si za cíl zmapovat vývoj krajiny a její proměny v oblasti Sudet na příkladu území obce Chodová Planá.

Děl zabývajících se podobnými a příbuznými tématy bylo zpracováno jistě více, avšak předkládaná práce se snaží propojit několik tematických rovin a zasadit je do obrazu části regionu, který patřil mezi ty více postižené událostmi 20. století. V práci bude pojednáno o krajině jako pojmu obecném i užívaném v odborných kruzích, o jejím vývoji od nejstarších dob osídlení s bližším zaměřením na oblasti pohraničí a události 20. století, které znamenaly pro tyto oblasti významné změny. Samotným jádrem práce bude snaha o podchycení a popsání změn, které se v krajině odehrály pod vlivem přírodních, ale i politických a ekonomických vlivů během posledních ca. 150 let, za pomoci dostupných zdrojů. Prostor bude věnován nejen krajině, ale i její neodmyslitelné součásti, jíž jsou sídla, zde dělena do skupiny zaniklých a dochovaných, v obou případech s exkurzem do jejich historie a typologie.

Je třeba upozornit, že části 3.1 Krajina jako pojem a 3.2 Pohled definic jsou z důvodu zpracování tématu, které bylo s krajinou obsahově spjaté, převzaty z bakalářské práce Drobná sakrální architektura Plánska (Vokrojová) z roku 2016, na toto bude čtenář upozorněn i v samotném textu práce.

Podíváme-li se blíže na oblast Tachovska, kam zkoumané území spadá, můžeme si všimnout, že je jednou z nejpostiženějších, v níž propojení událostí v krátkém časovém horizontu zapříčinilo ztrátu tradic a přetrhání zvyklostí. Chodovoplánsko, podobně jako krajina Sudet obecně, má samozřejmě příběh sahající dále než do událostí předchozího století, avšak odsun Němců, vytvoření hraničního pásma, snahy o dosídlení vylidněných oblastí, likvidace usedlostí, změna charakteru zachovaných sídel a razantní proměna využívání krajiny a přístupu k ní se celkově odrazila na dnešní podobě snad největší měrou a nepodepsala se pouze na ní, ale i na obyvatelích. Nově příchozí postrádali pocit sepětí s novým domovem a krajinu i díky ideologii a hlásaným myšlenkám chápali jen jako instrument, a i starousedlíci postupně ztráceli dříve pevné vazby. Jak se ale říká, nic není věčné a ani vztah člověka ke krajině není neměnný. Nahlížejme proto do budoucnosti s vírou v lepší zacházení s krajinou a schopnost poučení se z historie na základě jejího pochopení.

2. Cíle práce

Cílem diplomové práce je zmapování vývoje krajiny a sídel na území vybrané části obce Chodová Planá v posledních dvou stoletích, identifikace dochovaných historických struktur a jejich vhodná prezentace založená na informacích z literárních zdrojů, fotografiích z terénního šetření, porovnání využití a pokryvu krajiny a v neposlední řadě dat jednotlivých katastrálních území.

- Zpracování literární rešerše v kapitolách věnujících se tématu vývoje krajiny v pohraničí v průběhu 20. století, mezi něž patří odsun Němců, zřízení hraničního pásma, kolektivizace zemědělství, zánik a proměny sídel a sídelní struktury apod., další tematický celek bude tvořen popisem území z hlediska přírodních podmínek a obecného historického vývoje.
- Provedení terénního průzkumu a mapování proměn sídel a krajiny na základě terénního šetření, využití kartografických a literárních podkladů, které se zaměří především na porovnání minulého a současného stavu sídel a porovnání krajinného pokryvu a využití krajiny a vizuální porovnání krajiny za pomoci poznatků a fotografií nasbíraných v terénu a dostupných leteckých snímků území. Vzniklá data budou doplněna o čísla a grafy využití území jednotlivých katastrů z období let 1845, 1948 a 2017.

3. Krajina

Na podobě krajiny se výrazně podílí nejen přístup člověka k prostředí (ekonomické, politické zájmy), ale mnohem větší měrou umístění v rámci kontinentů, států, podnebných oblastí apod. Vesměs každou krajinu lze popsat na základě přírodních podmínek a geografických charakteristik. Samotný obor fyzické geografie ve své nejširší definici uvádí, že „je objektem fyzické geografie příroda povrchu naší Země.“ (Netopil a kol., 1984). Pojmy příroda a krajina se prolínají, v obecném pohledu mimo vědecká použití mohou být dokonce ztotožňovány. Předtím, než se zaměříme na pojem krajina, jeho podstatu, historii, vymezení definicemi, považují za nezbytné určit o jaké přírodě/ krajině bude práce pojednávat a připomenout proto krátkým shrnutím základních geografických údajů České Republiky.

Česká republika je středoevropským státem, ležícím na severní polokouli, rozkládajícím se v mírném podnebném pásu na ploše je 78 866 km². Česká republika je skoro po celém svém obvodu ohraničena okrajovými pohořími, má protáhlý tvar, ložena je podél 50. rovnoběžky a prochází jí 15. poledník určující středoevropský čas. Maximální délka země je 452 km a šířka 276 km. Hlavním městem je Praha a celkový počet obyvatel je 10,6 milionu (ČSÚ - Obyvatelstvo).

Česká republika sousedí se čtyřmi státy – Německem, Polskem, Rakouskem a Slovenskem. Délka hranice je 2290 km. Nejvyšším bodem území je vrchol Sněžky náležející Krkonošim se svými 1602 m a nejnižším bodem je hladina řeky Labe na hranicích s Německem u Hřenska 115 m n m.

Přírodní poměry jsou charakterizovány mírným vlhkým podnebím a střídáním čtyř ročních období. Charakter vegetace určuje styk hercynské a karpatské lesní oblasti s panonskou teplou stepní oblastí. Celkový krajinný ráz je odrazem výškové členitosti georeliéfu (Tolasz, 2007). Právě z celkového pohledu na reliéf země je patrné kruhové řazení pohoří po obvodu Čech, které uzavírá Českou kotlinu (vltavsko-labská kotlina), jejíž dno má nestejný povrch. Je typická sklonem jdoucím ke středu, odkud jsou soustředěné vody odváděny řekou Labe přes německé území do Severního moře. Východní část území, kde dochází ke styku České vysočiny s pohořím Karpat je pro oblast Moravy a Slezska typický sklon povrchu severojižní linie zhruba po hranici obou systémů (Semotanová, 2002). „Území Česka vyplňují čtyři geomorfologické provincie: Česká vysočina, Západní Karpaty, Středoevropská nížina a Západopanonská pánev.“ (Tolasz, 2007).

Dalším prvkem, který krom reliéfu výrazně ovlivňuje přírodní systém je podnebí („souhrn a postupné střídání všech stavů atmosféry možných v daném místě. Je důsledkem různých, nepřetržitě probíhajících klimatotvorných procesů [...] – fyzikálních procesů v atmosféře a aktivní vrstvě půdy – příjem a výdej záření a tepla, přeměna a přenos energie, oběh vody atd.“ (Netopil a kol., 1984)), jež je dáno zeměpisnou šířkou, nadmořskou výškou, polohou země (kontinentální, přímořská) apod. Podnebí ČR se dělí na oblasti mírně teplou, teplou a chladnou, celkově je příznivé, se střídajícím se oceánským a kontinentálním charakterem, avšak s převahou oceánického a poměrně výraznou proměnlivostí a rozdílností v jednotlivých částech, což je zapříčiněno tvarem republiky, který je spíše protáhlý,

a tak směrem k východu přibývá kontinentální charakter klimatu, což má za následek střídání chladnějších lét a mírnějších zim s vyšší oblačností a vlhkostí, s obdobími vyznačujícími se teplými léty, studenými zimami a menším množstvím srážek (Tolasz, 2007 a Semotanová, 2002). Klima, respektive počasí - okamžitý stav atmosféry ve vrstvě od zemského povrchu po tropopauzu (Netopil a kol.,1984) – je ovlivňováno také prouděním vzduchu. V ČR je převládajícím prouděním západní, jež při delším trvání přináší v zimě oblevy, jde-li ze severu a východu, nese s sebou výrazně mrazivé počasí. Převládá-li východní proudění v letních měsících, přináší do oblasti sucho.

V České republice se nachází hlavní evropské rozvodí, jímž je Kralický Sněžník a je významnou evropskou pramennou oblastí. Na území se vyskytují tři povodí odvádějící vody do jednotlivých úmoří – Labe odvádí vody do Severního moře, Odra do Blatského a Dunaj do Černého moře.

Co se týče půdních typů, je na našem území možné nalézt všechny vývojové typy půd. Jak shrnuje Tolasz (2007): „V nížinách na jižní Moravě a v Polabí jsou nejrozšířenější úrodné černozemě. Ve středních výškách převládají hnědozemě a ve vyšších polohách ilimerizované půdy a podzoly. Podíl zemědělské půdy je nadpoloviční. Téměř 50% orné půdy v Česku je ohroženo vodní erozí.“ Vedle zemědělské půdy, kterou tvoří z 37,5% orná půda je dalším nejzastoupenějším druhem pozemku les s 34%, trvalé travní porosty se rozkládají na 12% a ostatní plochy na 9% území.

S půdou těsně souvisí rostlinný pokryv. ČR je bohatá na výskyt rostlinných společenstev, jak uvádí Tolasz (2007), „patří mezi biogeograficky nejzajímavější oblasti Evropy. Rozlišují se zde tři floristické oblasti: [...] oblast středoevropské lesní květeny (převážná část České vysočiny), oblast panonské květeny (moravské úvaly, Poohří, Polabí, dolní Povltaví) a západokarpatské květeny (východ území). Podle rostoucí nadmořské výšky jsou postupně vymezeny vegetační stupně.“

3.1 Krajina jako pojem

Podkapitola 3.1 Krajina jako pojem je přebrána z bakalářské práce - Vokrojová, D., 2016: *Drobná sakrální architektura Plánska*. Praha. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita, Fakulta životního prostředí, Katedra biotechnických úprav krajiny.

„Přírodovědci a archeologové, kteří se na počátku 90. let zabývali pojmem krajina, naráželi na nepochopení. Slovo totiž znělo nevědecky a působilo jako z 19. století“ (Cílek, 2008). Takto začíná své povídání v jedné ze svých knih Václav Cílek, v současnosti poměrně známý geolog, klimatolog a také člověk zabývající se krajinou.

Stibral et al. (2009) poukazují na to, že pojem krajina je poměrně mladý, objevující se teprve v období novověku – nejprve je znám jeho výskyt v holandském jazyce, datován do konce 15. století, kde ale nenabýval významu, jenž bychom mu přisoudili dnes, ale označoval krajinu ve smyslu pozadí obrazů, tedy pozadí hlavního motivu uměleckého výjevu. Během století 16. se tento význam přenesl do jazyků francouzského a anglického. v němčině, podle výše zmíněných autorů, byl pojem

spojení s uměním oproštěn a nabýval významu ve smyslu teritoriálním, politickém, s vazbou na určité definované území. Dívají-li se autoři před uvedené období novověku, nenalézají pojem stejného významu ani ve staré řečtině, kde se objevují pouze slova, jejichž pomocí by se dala vyjádřit obdobná podstata, ale plně náš pojem nevystihující, jsou jimi výrazy *meros* – kus světa, *fýsis* – podstata, přirozenost, příroda, *Gaia* – ve významu země. Ani další kolébka kultury, Řím, nenabízí výraz, jenž by byl synonymem pro slovo krajina v dnešním pojetí. Latina mohla použít slova *terra* – země, *loca* – místo, *regio* – kraj, oblast, případně *finis* – území, kraj, ve výtvarném umění pak *regio*, *loca natura amoenissima* ve smyslu krajinka, obraz. I přes tyto informace nelze tvrdit, že by lidé dřívějších epoch neměli zájem o své okolí, kterým byli obklopeni, spíše můžeme usuzovat na neexistující potřebu přesnější definice v dnešním smyslu.

Dnes je slovo krajina respektovaným označením a objevuje se v odborných textech, učebnicích, skriptech i zákonech. Bylo by zajímavé zjistit, kdy byl pojem „krajina“ přijat nejen veřejností, ale hlavně vědci, mohlo by to poukazovat na to, kdy si lidé začali uvědomovat, že zabývat se něčím tak obyčejným, je třeba a je pro to nutné najít i správné označení. Vždyť krajina, často možná neuvědomujíc si to, je středobodem mnoha oborů, jak správně poznamenávají mnozí odborníci, věnující se oboru krajinné ekologie. „Je možno shrnout, že krajina v sobě nese hodnoty přírodní, kulturní, historické, estetické, významové a symbolické“ (Kupka, 2010). Je středem zájmu lesnictví, zemědělství, geografie, urbanismu, umění či plánování. Měla by být však středem zájmu každého z nás, jelikož přístup k ní ovlivní nejen její budoucí podobu, ale i kvalitu života.

Je však otázkou, zda v dnešní době význam pojmu krajina není stírán a slučován s ostatními podobnými výrazy, jako například příroda, venkov, okolí, zvláště pak u lidí, kteří žijí ve městech a jejich životní styl mění pojmání některých pohledů na svět a částečně je od přírody, okolí, krajiny odlučuje, protože na ní jejich živobytí není bezprostředně vázané. Krajina bývala vždy místem, které ovlivňoval, o něž se staral v ní usazený člověk a zároveň místem, jenž svým charakterem ovlivňovalo obyvatele v ní se vyskytující. Tento vztah je v dnešní době oslaben, a jak uvádí Václav Cílek (2005), v krajině nežijeme, tou spíš jen projíždíme.

Pro krajinu platí, že se většinou jedná o okem postižitelnou část prostoru, jenž na každého působí jinak a v každém vyvolává jiné pocity. Je proto zajímavé podívat se na jeden z pohledů jakým si vytváříme o dané krajině obraz. Podle Löwa a Míchala (2003) hrají při posuzování krajiny roli tři základní prostorové veličiny, jimiž jsou výška, šířka a hloubka. Jejich vzájemné poměry pak v člověku ustavují pocity pro tu kterou krajinu, nevědomě odvozované od možností pohybu pro pěší osobu. „Krajina nemusí vždy sloužit lidskému pohybu, ale vždy je vnímána podle potenciálních pohybů pěšího člověka. Pro vnímající subjekt [...] je prostor téměř vždy ohraničen nějakým vizuálně postižitelným okrajem, trojrozměrnost však může zahrnout některou souřadnici v nekonečnu [...]: oblačné nebe nad městem nebo pohorím, bezhraničný horizont mořské hladiny, nekonečná poušť. [...] Pro hodnocení prostorů tak využíváme všechny smysly a ty pak řídí naše duševní hnutí podle toho, jak prostor odpovídá našim nárokům. Jde především o vizuální vlastnosti (přehlednost hlavní

i vedlejší pohledy, dominanty a průhledy), odhad přístupnosti (podle individuálních pohybových možností) a nárok na vizuální rovnováhu a harmonii objektů (většinou uplatňovaných podvědomě).

Určitá část země, s označením krajina, tak bývá něčím charakteristická, to až do takové míry že se může stát ustáleným spojením – vzpomeňme krajiny Polabí, Vysočiny, Broumovska. Jsou to místa s určitou atmosférou, charakterem, jež na člověka působí a pro něž se stanou člověku blízkými, k nimž si vytvoří zvláštní vztah, jedná se o hodnocení jistě subjektivní, spojené se vzpomínkami, nesoucí skryté významy. Toto bývá typické pro krajiny, z nichž vzejdeme. Výstižné je pojetí Vorla a Kupky (2011), když tvrdí, že taková krajina se bude vyznačovat výrazností a nezaměnitelností krajinné scény, přítomností viditelných a charakteristických, pro lokalitu typických, stop kulturního vývoje krajiny, jejího osidlování a kultivace (úvozové cesty, stavby a jejich zbytky, křížky, kapličky, meze, mosty [...]) (Vorel a Kupka, 2011 ex Gojda 2000, Květ 2003)) a že charakter krajiny je též vytvářen nehmotnými vlastnostmi určitých míst, jejich duchovním, symbolickým a historickým významem - jako představitelé této kategorie zmiňují prameny, skály, průrvy, vrcholy, místa bitev a význačných setkání, potažmo místa spojená s významnými osobnostmi.

Taková krajina je místem, které k nám promlouvá, místem, jemuž lze přiřknout *genia loci*, jakéhosi ducha, jenž je součástí každého místa, věci. Pro vysvětlení nechme promluvit Norberga-Schulze (2010) - *genius loci* je duch, který „dává lidem i místům život, doprovází je od narození do smrti a určuje jejich charakter či povahu. Genius tak označuje co věc je nebo čím „chce být“. [...] antický člověk prožíval své prostředí, jako by je vytvářely určité charaktery.“ v minulosti to znamenalo především to, že se člověk snažil s tímto duchem místa dobře vycházet, protože věřil, že i na něm závisí jeho přežití, ve spojení s hledáním obživy, ochrany, domova. Právě tento fakt navozoval vztah ke krajině, který se postupem času přeměňoval a dnes se pomalu vytrácí. Na druhou stranu tento odklon od krajiny vzbuzuje u určité části odborníků zájem o krajinu, její hodnoty a odkazy předchozích generací v krajině v podobě jejich pozemkových úprav, rozvržení polností, lesů, staveb. Krajina v sobě nese mnohé stopy cíleného organizování - i přes změny, které krajinu postihly například během minulého režimu, kdy docházelo k scelování pozemků, rušení dlouholetých hranic, změny určení pozemků, bývá i dnes staré uspořádání patrné například z leteckých snímků, nebo nám jej prozrazují staré aleje, stromořadí, patníky, křížky, kapličky atp. Právě i díky nim si přeměněná místa dokáží zachovat svého ducha. Tuto myšlenku vhodně/výstižně shrnuli Vorel a Kupka (2011) „V dnešním obrazu krajiny, v rozložení a umístění sídel, ve stopách prehistorického osídlení, ve struktuře zemědělské půdy, lesních porostů a vodohospodářských soustav můžeme vidět doklad postupné kultivace krajiny. Krajina v sobě skrývá i odhaluje stopy kulturního a historického vývoje. Jsou to stopy hovořící o kulturním vývoji, o vývoji filosofie, umění, o hospodářském vývoji, o technických schopnostech a vyspělosti, o citovém vztahu ke krajině a k její kráse. Tyto stopy dokládají odlišnosti a specifické rysy vývoje krajiny a v závislosti na přírodních podmínkách krajiny, na kulturních tradicích i na významných impulsích vývoje krajiny, jakými byly politické události nebo vliv významných osobností. Všechny tyto skutečnosti jsou významné pro [...] charakter

krajiny, vyjádřený především působivostí vizuální scény, skrývající se též ve vlastnostech nehmotných - v kulturních a historických hodnotách a v symbolických významech.“

3.2 Pohled definic

Podkapitola 3.2 Pohled definic je přebrána z bakalářské práce - Vokrojová, D., 2016: *Drobná sakrální architektura Plánska*. Praha. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita, Fakulta životní prostředí, Katedra biotechnických úprav krajiny.

Pro dokreslení situace spojené s nejednoznačným vnímáním pojmu krajina je zajímavé se podívat na některé definice pojmu, které však (nebo právě proto) nejsou jednotné a je to dáno právě i důsledkem výše zmíněného, tedy že krajina je podkladem více oborů, ale odstoupíme-li od vědy, záleží i na způsobu vnímání obyvatelem, uživatelem krajiny. Jak píše Godron a Forman (1993) „krajinu člověk vnímá esteticky, umělecky, historicky, politicky, ekonomicky, morfologicky [...], je až příliš rozmanitá na to, abychom se o ní mohli jednoduše vyjádřit.“

Jedním z prvních vymezení pojmu krajina je asi vymezení geografa, přírodovědce, cestovatele Alexandra von Humboldta, který krajinu označil za celkový charakter území/ celkový dojem z území (the total impression of an earth region) (Makhdoum 2008 ex. Volk & Steinhardt 2002). Tato definice nelze popřít, ale zároveň je dosti obecná.

Prostor pro definici si jistě zaslouží i zakladatel krajinné ekologie Carl Troll, jehož definice zní „Geografickou krajinou chápeme část zemského povrchu, která podle svého vnějšího obrazu a podle spolupůsobení svého vzhledu, jakož i podle vnitřních a vnějších vztahů polohy, tvoří jednotný prostor určitého charakteru, který přechází na geografických a přírodních hranicích do krajiny jiného charakteru.“ (Carol, 1956 ex. Troll, 1950). Troll už pohlíží na krajinu jako na složitý systém, skládající se ze stejnorodých celků, ale i celků od sebe odlišných, poukazuje na vztahy jak mezi těmito celky, tak ale také na vztahy jednotlivých součástí samotných celků – vody, rostlin, vzduchu, půdy, živočichů. Podobný náhled na problematiku má i Zonneveld.

Holandský geolog Isaak Zonneveld nám nabízí systémový pohled na krajinu a s Trollem se shoduje v tom, že je tvořena interakcí mezi jednotlivými prvky v ní se nacházejícími, její živou i neživou částí. Zonneveldovy definice nabízí následovný výklad (Zonneveld, 1979): „Krajina je část prostoru na zemském povrchu sestávající z komplexu systémů vytvořených aktivitou hornin, vody, vzduchu, rostlin, zvířat a člověka, která svou fyziognomií tvoří rozpoznatelnou/zřetelnou entitu/jednotku.“ či „krajina je subjektem vytvořeným vzájemným fungování/působením živé a neživé přírody na zřetelné části zemského povrchu.“

Definice z pohledu krajinných ekologů shodující se s definicí geologickou zní, krajina je „heterogenní část zemského povrchu, skládající se ze souboru vzájemně se ovlivňujících ekosystémů, který se v dané části povrchu v podobných formách opakuje“ (Forman a Godron, 1993).

„Krajina v sobě nese hodnoty přírodní, kulturní, historické, estetické, významové a symbolické“ (Vorel a Kupka, 2011). Jak Vorel a Kupka (2011) uvádí v jiné části knihy, přírodní, kulturní a historická hodnota, či charakter je souborem znaků, které lze postihnout vizuálně – pohledem do krajiny, jenž v nás utváří určitý dojem, zároveň je ale také nositelem významu v rámci souboru přírodních prvků a prvků, jež jsou vytvořeny lidmi a které mohou nabývat určitého významu. Jak si lze všimnout, toto pojetí krajiny obsahuje poznámku o spolupůsobení jednotlivých prvků, ale mnohem více se stáčí k rovině estetické a vizuální, když krajině přiznává schopnost působení na pozorovatele.

Existuje více definic s důrazem na vizuální aspekt, které tak můžeme zařadit někam na pokraj umění a estetického působení. „Krajina je zrakově vnímatelná část převážně suchozemského povrchu země, která má horizont a je nahlédnutelná z distance“ (Stibral et al. 2009).

Pohled krajinné architektury na pojem krajina v Mezinárodní encyklopedii sociálních a behaviorálních věd (International Encyclopedia of The Social and Behavioral Sciences 2001) pohlíží na krajinu jako na syntézu všech přírodních a kulturních prvků – polí, budov, kopců, lesů, farem, pouští a vody – které odlišují jednu část povrchu země od druhé.

Dle § 3 písmene m) zákona č. 114 / 1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění je krajina „část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.“ Jak je vidno, právní pojetí se vyznačuje jistou strohostí, v níž dává najevo, že krajinu tvoří jak města, zástavba, tak i ryze přírodní subjekty (lesy, louky, pole..). Stejně tak pohlíží na krajinu i Evropská úmluva o krajině, která se stala vstupem ČR do EU i součástí našeho právního řádu - „Krajinou se rozumí oblast, jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů“ (European Landscape Convention CETS No.176, Florence, 2000). Evropská úmluva o krajině.

Je evidentní, že většina definic, alespoň výběr použitý v této práci, nedělí prostředí striktně na města a přírodu, ale „přírodou“, krajinou, ve smyslu všeho, co nás obklopuje, myslí veškerou činnost člověka – stavby, města, přírodní prvky jako lesy, řeky, údolí, kopce, což lze považovat za hledisko správné, i vzhledem k tomu, že bychom dnes těžko hledali krajinu člověkem neovlivněnou. v čem se však definice značně odlišují, je jejich obsah, kdy jedny staví na odbornějším přístupu s vědeckým hlediskem a na druhé straně protipól v podobě definic s hlediskem estetickým, vyzdvihujícím výraz krajiny a její schopnost působení. Jak již bylo řečeno, obsah každé se odvíjí od oboru, kterému má v dané chvíli posloužit, a tak vedle definic nacházejících se na úrovni umění, právních, ekologických, bychom mohli dohledat definice demografické, geografické, ekonomické, historické atp.

Máme zde možnost vidět definici právní, definici, jejíž původ bychom mohli hledat někde na úrovni umění, jelikož klade důraz na to, co je možné vnímat zrakem (definice Stibral et al.), definici ekologickou (Forman a Godron) a mohli bychom pokračovat definicemi vycházejícími z dalších oborů např. demografickou, geografickou, ekonomickou, historickou atp.

Pro zvolenou práci nejsou podrobnější pohledy na pojem krajina nejdůležitější, avšak pro lepší pochopení celkového tématu považuji za nutné věnovat určitým aspektům spojeným s krajinou ještě část prostoru.

3.3 Vývoj krajiny

Působení člověka se v krajině projevuje viditelnými změnami, čím je hustota osídlení větší, tím jsou změny nápadnější – lze je připsat na vrub zprůměrnování oblastí, urbanizačním procesům, stavebnímu rozvoji, zintenzivňováním zemědělství apod. (Havrlant a Buzek, 1985).

Přapůvod vývoje krajiny však nepřináší působení člověka, ale působení přírodních sil, tektonickým pohybům a klimatickým změnám planety. Dnešní podobu reliéfu a vzhledu přírody lze připsat období čtvrtohor a jeho střídání dob ledových a poledových. Na počátku tohoto období „byly již sice vytvořeny základní rysy krajiny, ale její obraz se dosud velice lišil od dnešního stavu. [...] Kvartér trval zhruba 2 milióny let a dosud trvá. Představuje tak z hlediska geologických měřítek velmi krátké období, nicméně naplněné složitým geologickým děním podmiňujícím i velké změny živé přírody.“ (Němec, Pojer (ed.), 2007).

Čtvrtohory lze zjednodušeně dělit na mladší čtvrtohory, nazývané holocén a starší čtvrtohory jež nazýváme pleistocén. Do období pleistocénu historicky řadíme starší dobu kamennou neboli paleolit, z hlediska vývoje člověka nejstarší a nejdelší vývojové období. Období paleolitu přechází z hlediska členění i do doby holocénu, kde je následováno mezolitem – střední dobou kamennou, neolitem – mladší dobou kamennou, dobou bronzovou, železnou, dále se přelévající v období starověku, středověku, přes novověk až do dnešních dní. Jak již bylo naznačeno v předchozích kapitolách, vliv člověka se výrazněji začal projevovat s rozvojem zemědělství a postupného přechodu z krajiny přírodní na krajinu kulturní až v období neolitu. Právě období čtvrtohor předcházející rozvoji lidské společnosti po odeznění poslední doby ledové dalo vzniknout vedle již zmíněné základní podobě dnešního reliéfu i skladbě a nástupu dnešních rostlinných a živočišných druhů. Následující krátké shrnutí vývoje krajiny s ohledem na působení lidského druhu se bude inspirovat především dělením Löwa s Míchalem (2003) a Martina Gojdy (2000) (které je hojně přebíráno i ostatními autory – např. Sklenička, Němec a Pojer ad.) začínajícím obdobím neolitu, tedy bodu, v němž začalo hrát lidstvo v utváření krajiny čím dál větší roli. Je tomu především proto, že předcházející období opravdu neměla na krajinu jiný zaznamenanatelný vliv než ten přírodní, mezolitický člověk se dělí na lovce a sběrače a jeho současné poznatky a práce s prostředím mu nedovolují setrvat na jednom místě.

Prvním významným obdobím je již několikrát zmíněný neolit – mladší doba kamenná 5300 – 4300 př. n. l. Změna klimatu v podobě konce doby ledové a nástupu interglaciálu způsobí, že se lidé poprvé snaží usazovat, což je umožněno především počínající domestikací zvířat a novým způsobem obživy, cíleným počátkem prvotního zemědělského hospodaření. Spolu se snahou o kultivaci krajiny a získání úrodného prostoru pro pěstování plodin vypalováním lesů se začíná objevovat také usedlý

způsob života se stavbou trvalejších obydlí – doba působení daná především možnostmi půdy se odhaduje na 10 – 20 let (Sklenička, 2003). Zbylé lesní porosty v bezprostřední blízkosti osad byly nově zdrojem pastvy, čímž docházelo k jeho prosvětlování. Odlesnění a lesní pastva umožnila uchycení nových druhů a typů společenstev, jmenujme ku příkladu křovinné a výmladkové porosty a teplo a světlomilné druhy.

V eneolitu – pozdní době kamenné 4300 – 2200 př. n. l. pokračuje a zintenzivňuje se vypalování lesů a vypásání příhodných stanovišť, větší roli začíná hrát vyčerpání půdy, jejíž příčinou je právě žárové zemědělství. Zároveň se však objevují doklady prvního způsobu obdělávání země pomocí orby do kříže rádlím, které nejspíš nevedlo ke zvětšení výnosu, ale patrně k rychlejšímu obhospodaření. V této době se ustupuje od opuštění osad z důvodu vyčerpání půdy – problém je řešen ponecháním vyčerpaných pozemků ladem, sloužících předně k pastvě dobytka. Postupuje vytlačování lesa dál od osad. Dalšími zásadními body je objevení kola a postupné nahrazení tažení rádla lidmi využitím dobytka jako tažných zvířat.

Následující doba bronzová 2200 – 750 př. n. l. se nese v pokračujícím trendu zpodobněním v dalším zvětšování ploch využívaných pro pastvu a orbu, přetrvává i vytlačování lesa. Orba za pomoci zvířat je doplněna novými vynálezy jako bronzový srp, který byl významným při sklizni, zároveň zvyšoval efektivitu práce. Díky zhoršené možnosti vyhýbání se pařezům při obdělávání půdy za pomoci zvířat se s touto dobou spojuje první trvalá fixace polí v krajině. V době bronzové dochází také k vrcholu pravěké kolonizace, která znamenala bodové osídlení i výše položených oblastí s cílem zpracování rud kovů. K této době se také vztahují první doložené erozní jevy způsobené využíváním krajiny člověkem.

Doba železná 750 – 0 př. n. l. svým názvem odkazuje na další přelomový objev, jímž bylo využívání železa. Rozšiřuje se používání kosy, sekery, nožů, železných radlic, díky zhotovení ze železa s vyšší životností. I nadále přetrvává žárové hospodářství, které nově s využíváním palivového dřeva pro zpracování železa stále více odlesňuje krajinu, čímž dochází k jejímu prosvětlení a vysoušení, což zapříčinilo novou změnu druhové skladby směrem k xerofytním rostlinám. Nové nástroje a snazší obdělávání pozemků se pozvolna začne promítat ve využití nového způsobu hospodaření tzv. přílohové soustavy, jež znamená střídání orné půdy s přílohem. Již z dřívější doby je etablováno rozdělení pozemků na zemědělské, lesní a ostatní, pozemky dostávají trvalý tvar díky využívání vyoraných kamenů jako zídek a hranic, tyto pevné hranice vedly ke vzniku pevné cestní sítě - krajina začíná být stále více protkávána cestami místního a vyššího významu a spolu s tím k upevnění pozic sídel. Zavedení přílohového systému v podstatě ukončilo potřebu stěhování lidí za úživnějším prostředím, spolu s ním vzniká soustava plužin, která se v některých oblastech dochovala do dnešních dob. Pro dobu je také typické postupné vydělování výše postavených členů z řad obyvatelstva a zakládání vyvýšených hradišť, která máme spojena především s Kelty a ústup osídlení z méně příznivých oblastí zpět k starosídelným oblastem – spíše níže položeným nejúrodnějším krajům (Ložek, 2007). V dnešní době nám keltské osídlení připomínají pozůstatky valů a příkopů na kopcích, které vymezovaly hradiště.

Období raného středověku 500 – 1100 n. l. je spojené se vznikem nových opevněných sídel, která obývají Slované. Základem obživy se i pro tento typ obyvatel stává přílohové hospodářství, čímž dochází k dalšímu zvýraznění hranic pozemků. Zemědělská činnost, a hlavně naorávání mezí v kopcovitých terénech vede k zvýšeným projevům eroze a s ní spojeným sedimentačním procesům, jejichž pozůstatky se dochovaly až do dnešních dní (Löw a Míchal, 2003). Krajina odpovídající oblasti naší země je stále tvořena převážně lesy, odlesnění pokračuje v oblastech nížin, kde plužina může dosahovat dokonce větších podílů v krajině než lesy. Představu o podobě krajiny dokresluje informace o velikosti zemědělských ploch u Skleničky (2003), která odhaduje plochu zemědělských půd kolem roku 850 na 10% území a mírné zvýšení na 15% ve 12. století.

Na raný středověk lze volně navázat velkou středověkou kolonizací 13. – 14. století, znamenající další zásadnější přelom historie osídlení země a s tím spjatou podobou krajiny. Kolonizace byla nezpochybnitelným důsledkem zvyšující se úrovně na poli hospodaření, s níž se pojil nebývalý populační růst. Po dosídlení veškerých starších oblastí starověké a raně středověké sídlení oblasti, která znamenala vyčerpání možností pro nově přibývající obyvatele, bylo nutné kolonizovat dosud neobydlenou krajinu a zakládat tak nové vsi a sídla, nacházející se častěji i na méně příznivých místech. Zajímavostí je, že výše položené oblasti zůstávají stále neosídlené, a tak jsou ponechány pro cizí národy, při západní a severní hranici především německé etnikum. Osídlení nových míst probíhalo skrze udělení oblastí klášterům, či šlechticům, případně osídlením strategicky významných oblastí, hradů při hranicích, které znamenalo i odlesnění okolí pro dobrý přehled o případném pohybu cizích vojsk. V oblasti západních Čech a západního pohraničí se podílejí na zkulturování krajiny například řády premonstrátů (Teplá), cisterciáků (Plasy), benediktinů (Kladruby), či minoritů (Stříbro). Klášterní komunity bývaly pro oblast výrazným přínosem, jelikož pravidelná komunikace mezi jednotlivými působišti v rámci řádu znamenala snadný přínos nových poznatků, technologií a způsobů hospodaření, což bylo přeneseně přínosem pro celou oblast. „Zásadní přínos klášterů pro přípravu kolonizace, pro zemědělství (pěstební způsoby a stroje, chov dobytka, nové odrůdy) a pro řemesla byl dosud u nás často opomíjen, ačkoliv síť klášterů byla asi první evropsky integrovanou institucí.“ (Löw a Míchal, 2003).

Kolonizace našeho území tedy počíná ve 12. st. proudem domácího obyvatelstva, které kopíruje cesty významných toků a obydluje nově i výše položená, méně hostinná území. Ve 13. st. se k tomuto proudu přidává kolonizační vlna německého obyvatelstva, která se usazovala především v oblastech pohraničí, oblastech s výskytem nerostných surovin, jak však uvádí Löw a Míchal (2003) i do oblastí vnitrozemských hvozdů. Kolonizace dotváří pravidelnou síť osad s novým půdorysem, předurčeným způsobem vzniku. V těchto obdobích probíhalo osídlování nové půdy rozměření pozemků najatými lokátory na tzv. lány, odtud také pojem lánové vesnice, označující vesnici doplněnou o dlouhé pozemky položené vedle sebe, každý připadající danému stavení, umístěných kolmo na osu vesnice, či jí procházející cestu. Na vzniklých pozemcích se stále častěji prosazuje nový způsob přístupu k půdě, trojpolní hospodaření, znamenající rozdělení pozemku na 3 díly, na nichž se postupně

prostrídala fáze osetí na jaře, osetí na podzim a ponechání ladem. V této fázi odpočinku slouží půda pro pastvu obecního dobytka, jelikož však není dostačující, vymezují se i další hůře obdělavitelné, nejčastěji zamokřené, svahovité pozemky pro trvalá pastviště. Vrcholné období středověku je také spojeno s fenoménem, který bychom mohli nazvat až devastací lesů, kdy roste potřeba dříví pro stavbu domů, výrobu nástrojů, těžbu nerostných surovin, výrobu dřevěného uhlí. Nezbytné dříví bylo nutné dovážet z velkých vzdáleností a odlesněné byly i některé horské oblasti, i proto se ve 14. století objevují první nařízení lesy chránící a nastolující hospodaření s rozmyslem. Konec středověku, spojený na našem území s nepokoji, úbytkem obyvatelstva, zásadní změnu krajiny nepřinesl, vnesl do ní však zříceniny vypleněných a dobytých hradů, pozůstatky po panských sídlech, které jsou nám dnes častým cílem výletů.

Období novověku 15. – 18. st. bylo pro Evropu a zejména pak území naší země obdobím zvrátů. Prvním citelným zásahem byly husitské války, v jejichž důsledku se objevuje nový typ šlechtických staveb, opouští se představa hradu jako ideálního nedobytného sídla a mění se tak jednak lokalizace a také způsob opevnění. Úbytek lidí zapříčiněný válkami vedl v zemědělství k místnímu návratu k přílohovému a někdy i žárovému způsobu hospodaření (Löw a Míchal, 2003). Ještě větším zásahem, než husitské války bylo období 30. leté války, které připravilo naše země až o 30% obyvatelstva, což vedlo k opuštění některých doposud obdělávaných ploch a jejich postupné opětovné zarůstání, až zalesnění (Sklenička, 2003). Dalším výrazným prvkem, který na některých místech do dnešních dob změnil tvář krajiny byla výstavba rybníků. Díky tomuto zásahu jsou často rozsáhlé mokřiny nahrazeny pestřejší rostlinou a živočišnou skladbou. V 16. století dokonce české rybníkářství dosahuje svého vrcholu a proslulosti přesahující i hranice státu. Vedle mokřin se pozornost lidí obracela i k významnějším tokům, které byly regulovány a upravovány pro možnost plavby stále více nedostatkového dříví (vedle stavitelství zejména těžba a zpracování rud) z velkých vzdáleností. Devastace lesů měla pokračující trend vedoucí až k odlesnění Krkonoš.

S novověkem a 16. stoletím je spojená také nová vlna kolonizace, která v ještě větší míře zahrnuje i hraniční horské oblasti nevhodné pro zemědělství, kde se lidé zaměřují na řemesla – sklářství, zpracování železa, těžbu, textilní výroba a chov dobytka.

S novým stoletím přichází pro krajinu i lid nový nádech. V 17. století je život prodehnut novým směrem, barokem, tento styl se odráží ve výstavbě, myšlenkách, komponování krajiny. Veškeré hospodářství se pomalu vzpamatovává z úpadku, kterým bylo válečné období. Půda je stále postižena nedostatkem pracovní síly a nadále pustne. Zklidnění situace umožnilo přestavbu společenských zvyklostí, poddaní jsou stále více sužováni robotou a jak píše Löw a Míchal (2003) „sídlo panství postupně vytvořilo vyšší hierarchii vesnic, v nichž se koncentrovala správa, hospodářství a trhy. [...] Vznikla tak statická sídelní struktura naší krajiny. V hierarchii osídlení se v té době vyskytla střediska celých oblastí, později střediska okresů a již zmíněná lokální centra. Hranice panství a jeho centrum tvořily po dlouhou dobu jediný osvojený prostor poddaných. Vykročit z tohoto světa bylo možné prakticky pouze při náboženských poutích.“ Pro baroko byla typická spiritualita,

hledání jiných životních hodnot, do krajiny prolínalo prvky spojené s křesťanstvím v podobě kapliček, křížků soch svatých, kostelů, Božích muk a křížových cest. Drobná sakrální architektura bývá obvykle doplněna o stromovou výsadbu, či celé aleje. Ty jsou vysazovány podél cest k poutním místům, u panských sídel, podél cest, kde plní i funkci praktickou, chodci poskytují stín a případnému pochodujícímu vojsku v době boje občerstvení, jelikož cesty byly doprovázeny výsadbou sestávající z okrasných a ovocných stromů. Dochází ke stále většímu propojení krajiny a sídla, což je patrné i v trendu parků a zahrad obklopujících panství, které mohou volně přecházet v okolní krajinu. S barokem „nadchází první období, kdy jsou velké úseky krajiny změněny do té podoby, jíž jsme si zvykli říkat krajinná mozaika – do podoby ostře vymezených jednoúčelových ploch konečného počtu kategorií. [...] Krajinná mozaika se vyvíjí z napětí dvou procesů: Roste role velkovýroby, která zvětšuje zrno krajinné mozaiky a nárokuje jednoznačné vymezení ploch. A zároveň působí populační růst a s ním nároky na podrobné členění krajiny a intenzitu využití půdy“ (Sádlo, 2008).

Pro zemědělství je stále typický trojpolní systém, který je díky objevu a zavedení nových plodin postupně nahrazován čtyřpolím. Právě pěstování brambor, kterým se daří i v podhůří „vede k proměně odtokových poměrů v těchto územích a ke zhoršení povodňového režimu dolních toků řek a ztěžuje v dalším období využívání jejích širokých niv.“ (Löw a Míchal, 2003). Snahou o zefektivnění hospodářství byla tzv. raabizace (2. polovina 18. st.), jíž je panská půda rozdělena mezi poddané a robota je změněna na peněžní částku. Na místech bývalých plužin vznikají vesnice nového typu. Díky těmto krokům přibývá menších hospodářství. Do volné krajiny se také dostává bodová výstavba, rozšiřuje se obestavení toků mlýny, pilami, hamry, v krajině bylo možno nalézt odlehlé hájovny, osamocené dvory, stále více se prosazují stavby zděné. V uspořádání panuje jistá harmonie, která přetrvává i do dob osvícenství. Jak uvádí i Löw a Míchal (2003): „krajina, její využívání a osídlení se dostává do relativně harmonických a vyvážených vztahů hospodářských a ekologických. [...] Jedná se o soustavu bez energie fosilních paliv, [...] síly člověka a přírody se na dané energetické úrovni ocitly v trvale udržitelném stavu s maximálním užitekem pro člověka.“

Dle Sádla (2008) byla barokní krajina (a obecně krajina přelomu 18. a 19. století) spojujícím a přechodovým článkem mezi krajinou do té doby „svázanou s agrární a řemeslnou revolucí vrcholného středověku a krajinou moderní, ovlivněnou již pokročilým zemědělstvím a rozvojem průmyslu.“ I takto by se dal nastínit začátek moderní doby, 19. – 20. st. Už v prvních desetiletích 19. století se zavádí čtyřpolní zemědělská soustava (střídání 4 plodin, žádná není 2 roky po sobě seta na stejné pozemky), která až o polovinu zvyšuje výnosy a zhruba o čtvrtinu plochu orné půdy. Její výhodou je fakt, že jsou neustále využívány všechny pozemky (na rozdíl od trojpolní soustavy, kde je vždy část pole ladem a slouží pro pastvu), důsledkem nového přístupu je pro krajinu poměrně zásadní definitivní rozlišení druhů pozemků a také pozvolný přechod ke stájovému chovu dobytka díky zvýšené produkci krmiv. Společně s tímto faktem se na tváři krajiny projevil také významný nárůst populace v 19. století, jenž je u nás odhadován až na 1,7 násobek, díky čemuž je pro první polovinu tohoto století typický zrychlený proces urbanizace, soustředující se

především do oblasti Liberce, Brna, Prahy a Ostravy. Zajímavý poznatek je, že průměrná lidnatost tohoto období překračuje dnešní hodnoty v pohraničních okresech, mezi nimi i zájmového území Tachovska. Vlivem tohoto masivního nárůstu počtu obyvatel se přírodní krajina z rozsáhlých ploch stahuje pouze do okrajových oblastí hraničních hor, a to pouze těch, kde se nikdy neprosadila těžba nebo sklářský průmysl (Löw a Míchal, 2003).

Rozšíření nových plodin, mezi nimiž zaujímají největší zastoupení kukuřice a brambory a možnost jejich pěstování v méně příhodných oblastech (brambory se díky své nižší náročnosti na podmínky stávají jedním z nejdůležitějších druhů potravin) je spojeno se vzestupem erozních projevů a změnou odtokových poměrů a pravidelnějšími výskyty záplav, na které bylo nutno reagovat úpravami a stavebními zásahy do toků. Ve spojení s rozmachem cukrovarnictví se místy objevují až tendence monokulturního hospodaření, nesoucí s sebou potřebu intenzivního hnojení a hospodaření, odrážející se opět ve stavu krajiny, nyní plošnému rušení rybníků v pro řepu ideálních pěstebních oblastech, jelikož plodina vyžadovala těžké a vlhké půdy. Ne náhodou byly výše zmíněné plodiny předobrazem dělení zemědělských oblastí – kukuřičné, řepařské, bramborářské, horské a dodávaly tak krajíně typický ráz (Löw a Míchal, 2003). Poslední výraznou změnou hodnou zřetele je postupující zahuštění cestní sítě projevující se však více ve 20. st. díky rozšíření automobilového průmyslu, kompletní pokrytí území železniční sítí, sloužící až do dnešních dní a vznik lesních monokultur, především smrčín a zánik přirozené skladby lesa z důvodu stále vysoké poptávky po dříví a potřebě rychlé produkce. Až dnešní doby přináší opětovnou snahu o prosazení pestrosti do našich lesů.

Počátek 20. století nebyl pro krajinu a změny v jejím užívání nikterak význačný, důležitým přelomem se stává až poválečné období, které je spojeno s vysídlením německého obyvatelstva a dosídlením prázdných oblastí Čechy a Slováky, spolu s novým a doposud nejradiálnějším přístupem k přírodě a krajíně, který je zhmotněn obdobím socialismu.

„Vlivem politicko-mocenského propojení [naší země se Sovětským svazem] byl v polovině 20. století vyvinut politický nátlak na kolektivizaci. [Ta] změnila nejen charakter pozemkové držby a způsobů hospodaření, ale celý ráz kultivovaných krajin, jak se utvářely od středověku. Kdysi je charakterizovala mozaika polí [...], velkovýroba, aby mohla využít mechanizaci a novou technologii, scelila pozemky a vytvořila ekologicky nezdravě velké plochy“ (Petráň, J. a Petráňová, L., 2000). Touto citací lze ve zkratce, avšak poměrně obrazně nastínit podobu změn uplatňujících se v krajíně, které s sebou přinesl nástup nového režimu. Než se však blíže podíváme na hlavní problémy této doby, zmíníme ještě pár bodů, které ve svém shrnutí vypichuje Doucha (2001) a které měly také jistý vliv na směr, jakým se utvářela podoba naší krajiny. Jedním z prvních důležitých bodů majících vliv na krajinu přikládá Doucha (2001) pozemkové reformě v ČSR (1919 – 1938), jejímž cílem bylo přerozdělení pozemků náležejících velkostatkům v držbě šlechtických rodů a cizinců mezi domácí obyvatelstvo prahnoucí po půdě, s cílem podpořit malé a střední zemědělce. Tato reforma nebyla provedena zcela úspěšně a pozemky tzv. zbytkových statků byly přerozděleny až 2. pozemkovou reformou. Právě druhu vlastnictví a způsobu využití

pozemků přikládá Doucha význam jako faktorům výrazně určujícím vzhled a charakter krajiny. Dalším bodem je znárodnění majetku kolaborantů a již výše zmíněné vysídlení německého obyvatelstva, mající za následek vylidnění pohraničí a dosídlení oblasti lidmi, kteří nemají k tomuto území žádný vztah a často pochází ze sociálně nejslabších vrstev obyvatelstva. Následuje prostor věnovaný vlnám kolektivizace, pozemkovým úpravám katastrů, vyhlášení velkoplošných chráněných území a rozsáhlá poškození horských lesů způsobené vlivem zplodin z průmyslu.

Nový režim se v krajině projevil především snahou o centrální řízení projikovanou i do oblasti hospodaření v podobě uplatňování jednotného způsobu, bez ohledu na podmínky daného území. Příkladem mohou posloužit rušení polních cest a celkové zjednodušení krajinné struktury, snížení pestrosti vlivem scelování pozemků a přizpůsobení tvarů používané technice, které mělo spolu s nesprávnými osevními postupy za následek zvýšení eroze půdy, dalším příkladem mohou být neopodstatněné hydromeliorační zásahy. Všechny popsané zákroky měly za cíl intenzifikaci zemědělství, kterou ale bylo zapotřebí podpořit použitím velkého množství umělých hnojiv a ruku v ruce s tím také herbicidů, které poškozovaly jednak půdu samotnou, ale celý složitý ekologický systém. Centrální řízení se dělo vedle dalšího pro dobu příznačného procesu, jímž byla kolektivizace, vážící se ke konci padesátých let, mající za cíl sjednotit hospodařící jednotky do jednoho celku tvořícího družstvo, nejprve spojující jednu obec, po vlně druhé kolektivizace v 70. letech spojující několik sousedních obcí. Vedle již zmíněné eroze zapříčiněné špatnými osevními postupy, rozoráváním mezí, velkou parcelací pozemků, ničením prostředí přílišným využíváním chemie apod. docházelo také k zániku vztahu lidí ke krajině. Právě tento fenomén můžeme pozorovat především ve zkoumaném území, kde je v prvním okamžiku vidět například na vztahu k drobným památkám v krajině.

Společenské změny, které s sebou přinesl pád minulého režimu a nástup demokracie můžeme považovat za odraz k lepšímu vztahu k hodnotě, jíž krajina a příroda bezesporu je. Ačkoliv restituce a privatizace nevyřešily vždy problém otázky počtu držitelů a naproti tomu uživatelů půdy, kdy společnost hospodaří jako nájemník na velkých plochách v držení mnoha minoritních vlastníků, a tak se zcela nenapravuje vztah ke krajině, je jistě dnešní podoba hospodaření v lecčems lepší. Zásadní roli hraje jistě i tržní prostředí, které často tlačí do popředí diskutabilní zájmy různých skupin, často se negativně projevující ve vlivu na krajinu, avšak možnost debaty a poukázání na problém, občasná možnost postihu nekalého jednání skrze kontrolní a brzdicí mechanismy je také určitým pozitivním příslibem do budoucna, vedle toho také musíme započítat nové formy pozemkových úprav a územního plánování, programy pro zvelebování a udržení stavu krajiny, aktivity sdružení a spolků, to vše dohromady tvoří příslib lepší budoucnosti a znovuvytvoření vztahu ke krajině. Jak uvádí Sklenička (2003), jedním ze zásadních problémů tohoto století je masivní zábor půdy daný rozvojem infrastruktury a průmyslu a vedle toho také nesmíme opomenout vlivy způsobené změnami podnebí, které podobu naší krajiny mohou do budoucna také zásadně ovlivnit.

3.4 Krajina Sudet

Na kapitulu Vývoje krajiny naváží krátkým samostatným pokračováním věnujícím se více událostem 20. století s ohledem na dopad území Sudet, kam spadá také vybrané zájmové území Chodové plané.

Dejmal (In Spurný, 2006) vidí v historii oblasti Sudet tři styčné body, které mohou pomoci částečnému vysvětlení a pochopení proběhnuvších dějů a dnešní podobě oblastí. Jsou jimi jejich umístění, kdy byly situovány na okraji státu při samých hranicích, což bylo v předchozích dobách způsobeno příchodem kolonizátorů, kteří se usadili na méně hostinném území naší země jako tomu bylo například v oblasti západních a severozápadních Čech, či tam, kde byli odpradáva doma a přesah osídlení byl naprosto přirozený a v rámci jednoho státu, jako tomu bylo například na našem území při rakouských hranicích. Na těchto územích, kde se nejvíce střetávala etnika častěji docházelo k nedorozuměním a sporům, zejména po období, kdy byly v národech probouzeny obrozenecké a nacionální myšlenky a oba národy si vzájemně škodily například tím, jak dále Dejmal uvádí, že za mocnářství bylo kladeno mnoho překážek pro založení českých škol, následně v období první republiky bylo Němcům upíráno právo pracovat ve státních institucích a státní správě a konečnou eskalací bylo přimknutí k hitlerovskému Německu, vyhánění Čechů ze Sudet a následný neřízený odsun Němců po konci války. Právě vysídlení německých obyvatel ze Sudet zmiňuje Dejmal jako druhou spojující okolnost, což ve výsledku postihlo i ty obyvatele, kteří s Hitlerem nijak nesympatizovali a na válečných útrapách se nepodíleli, ale na druhé straně právě také opuštěné české oblasti, pro něž nebyl dostatek dosídlenců. Vzniklo tak velké území, o němž se najednou neměl kdo starat, respektive území, které přišlo z velké části o své domácí obyvatelstvo a u nějž došlo k přetrhání vztahů a tradic nejen mezilidských, ale i těch mezi člověkem a krajinou, kterou nazývá domovem. Pro zajímavost nechme promluvit čísla: Ve třicátých letech 20. století žilo na území Sudet přibližně 3 700 000 lidí, z toho zhruba 2 650 000 Němců, něco málo přes 1 000 000 Čechů a několik desítek tisíc Židů. [...] v roce 1947 žilo na stejném území zhruba 2 300 000 lidí, téměř o 1,5 milionu méně. Vedle zůstavších Němců a české většiny šlo o desetitisíce přistěhovalců z Volyně, Rumunska, Jugoslávie či ze Slovenska“ (Spurný, 2006). Tato čísla dokládají výše psané vychází z nich najevo, že mnohde nebylo možné navázat na přetrhané tradice.

Charakter opuštěné krajiny, který se prohloubil novým státním zřízením, vznikem hraničního pásma a likvidací drobných hospodářů je pro Dejmalu třetím a posledním spojujícím bodem. Tento stav, který se promítal do pustnutí a rušení nejen starých cest, dosavadní struktury krajiny, ale také do vztahu k pozůstatkům v podobě památek popisuje mnoho publikací. Ve zkratce lze říci, že se vytratilo dosavadní vnímání krajiny obklopující obce jako zdroje obživy a něčeho, co vyžaduje péči, práci, zároveň však nabízí možnosti úniku za odpočinkem a příjemným prožitkem a ani obce, už často s novými osídlenci, nebyly chápány jako prvek, který sjednocuje dané obyvatele, veřejné prostory začaly ztrácet význam míst pro setkávání a opadl i zájem o zvelebování veřejného i soukromého majetku, což se s posledními lety výrazně proměňuje, ale je doposud patrné, pokud přejedeme hranice mezi českým a německým

pohraničím, kde na člověka dýchne jiný svět.

Jak již bylo naznačeno výše, mnohdy nebyly vysídlené vesnice dosídleny v takovém množství, jakého by bylo potřeba, aby – pokud nezanikly celé – nezanikly alespoň jejich části. Nové obyvatelstvo se soustřeďovalo především do oblastí měst a městeček, v nichž se začal i díky nové době a novému režimu projevovat také odklon od dosavadních zvyklostí, který se projevoval nejen postupným rozrůstáním města mimo dosavadní hranice, s čímž se pojilo nabourání jednotícího architektonického stylu a jak často můžeme slyšet i nešetrné nabourání hranice mezi městem a krajinou. Můžeme namítnout, že k podobným proměnám postupně docházelo i ve vnitrozemí, což bude jistě pravdou, ale oblasti vnitrozemí nebyly součástí tak výrazných změn v jednom období, jako tomu bylo v pohraničních oblastech, kde došlo k vzájemnému odcizení obyvatel mnohem dříve. Snahu o nápravu a znovuvytvoření vztahu k sídlu a krajině lze spatřovat u nejrůznějších spolků působících na území jednotlivých měst a zdá se, že lidé jsou k jejich činnostem vnímaví, a tak možná dojde k postupnému znovunavázání vztahu s krajinou života. Vrátime-li se však zpět k problému s novým obyvatelstvem, je dobré zmínit i fakt, že mnozí z nově příchozích ani nepočítali s trvalým usazením v těchto oblastech, a tak neměli příliš důvodů přistupovat k tomuto místu jako k novému domovu. Tento přístup často přiživilo nové ideové zaměření, které považovalo za nezbytné zajistit hraniční prostor před rozkladnými vlivy západu a vybudovat tak pásmo, které bude pod kontrolou vojska a z něhož bylo státním nařízením vyhnáno v některých případech nově příchozí obyvatelstvo a osady zničeny a jehož jedním z cílů byla kolektivizace, kterou zanikaly i poslední motivace v podobě snadného získání hospodářství pro nově příchozí a ti tak často hraniční území opouštěli, jak uvádí Spurný (2006), klesla hustota osídlení v období po válce o 30%, došlo k zániku až 3000 obcí, samot či částí obcí a také 350 000 menších hospodářství.

Je nutné zmínit, že zánik, jak také ukáží příklady zkoumaného území, se netýkal pouze obcí v zakázaném pásmu, ale také těch, ke kterým byl špatný přístup, měly málo obyvatel a cestu si k nim nenašli ani rekreanti. Místa bývalých obcí a přilehlá okolí, která není možné zemědělsky využívat se tak časem pomalu ztratila ve vegetaci, která zde opět po staletích převzala vládu. O minulé existenci zástavby vypovídají stopy po cestách, pozůstatky ruin domů, nepřírozená stromořadí a drobné památky.

Vedle likvidace osad se komunistický režim podepsal na krajině i dalšími zásahy. Ty nejvýraznější se týkaly prosazování nového způsobu hospodaření na zemědělských pozemcích. Do popředí se krátce po nastolení nového režimu dostávaly plány pracující s myšlenkou intenzivního hospodaření a zaměření na výnosy. Ty měly být zprostředkovány především znárodněním půdy, k jehož nejhrubší podobě docházelo od roku 1948 na základě zákona č. 46 o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě a jež vedlo k zabavování soukromých i pronajatých zemědělských pozemků s rozlohou nad 50 ha a dále mělo vést k úplné likvidaci soukromého vlastnictví i u drobných hospodářů (Hájek, 2008). Vedle přiřazení zemědělské půdy pod stát následovala přeměna struktury půdy tak, aby mohla být efektivně využívána a družstva začala s prosazováním plánu scelování pozemků za účelem prosazení moderního způsobu hospodaření, ale také zasazení

definitivního úderu jedincům prosazujícím soukromé vlastnictví, čímž je možné nazvat propagandistické scelovací akce 50. let (Hájek, 2008), které (a nejen ony) zásadně proměnily strukturu krajiny, její měřítko a rozoráváním mezí, cest, úvozů případně ničením remízků a započaly tak cestu k rychlejšímu snižování kvality půdy zapříčiněnému poklesem bioty, úživnosti, nárůstu erozních projevů apod. Jak správně Hájek (2008) podotýká, tato rozhodnutí neměla dopad jen na krajinu, ale vedla také k sociální, ekonomické a ekologické likvidaci venkova.

Ruku v ruce s konfiskací a scelováním pozemků šla i snaha přinutit samostatně hospodařící malé zemědělce ke vstupu do JZD – Jednotných zemědělských družstev, čímž měla být země opět očištěna od kulaků a vesnických boháčů. Zakládáním těchto podniků dochází opět k proměnám způsobu hospodaření a velikosti obhospodařovaných pozemků, ale také k dalšímu narušování vztahu k přírodě, kdy přestává být chápána jako něco k čemu se váže vztah, nýbrž je viděna jako prostředek dosažení vytyčených cílů a neživá cizí věc, ustupuje se od promyšleného nakládání s půdou a do popředí se dostávají ekonomické zájmy. Vedle toho vznik JZD proměňuje vedle krajiny i podobu sídel a narušuje její jednodušnost zástavby díky stavbě provozních budov. Jak Hájek (2008) uvádí, stala se myšlenka a prosazování JZD hlavní silou zprůměňování zemědělství a stavby s družstvy spojenými často v současnosti hyzdí ve svém polorozpadlém stavu tvář vesnic a měst.

Všechny popsané procesy a děje vedly kromě výrazné proměny krajiny také k výraznému úbytku obyvatel venkova, který má pokračující tendenci i v dnešní době, kdy velká část mladé populace opouští venkov a míří do měst a přilehlých satelitů. Počty drobných hospodářů se ani po navrácení majetku po roce 1989 nepřiblížily počtům z období před rokem 1948 a v zemi nastal stav, kdy je vlastníků více než uživatelů, jelikož bývá půda drobnými vlastníky pronajímána velkým společnostem a družstvům. Opuštěnost krajiny pohraničí vedle zvláštností osidlování (mnozí příchozí viděli v obsazení opuštěných statků a domů možnost nabytí bohatství, stavby byly rozebírány a rozkrádány a někteří noví dosídlenci se po těžkostech spojených s životem v novém území rozhodli k návratu do původní domoviny) podpořilo, jak je zmíněno výše, i založení pohraničního pásma, dále problém se soužitím nových osídlenců (často jiné národnosti a etnika) se starousedlíky, problémy spojené s omezeným pracovním uplatněním, nedostatečnou občanskou vybaveností a odlehlostí od hlavních center (Hájek, 2008). Změny, které krajina prodělala po roce 1948 jsou patrné dodnes, a to nejen v pohraničních oblastech, avšak zde více než jinde je patrné zamrznutí v době, které je vidět v podobě tváře vesnic, zdejších starých domů a také drobných památek dochovaných v krajině po dřívějších obyvatelích. Vztah ke krajině však není neměnný, což dává jistou naději ve zlepšení.

3.5 Kulturní krajina

Jak již bylo naznačeno výše, ztotožňuji se s definicemi, které prostředí nedělí striktně na krajinu a město, část městskou a „přírodní“ ve smyslu nezastavěného, ač třeba hospodářsky využívaného území. Je třeba si uvědomit, že působení prostoru, chceme-li krajinu, utváří vždy celkový charakter území a není možné zařadit

do hodnocení pouze určitou část prostoru se snahou o vytržení vlivu sídel a ovlivnění antropogenními faktory, které se do přírody stejně prolínají. Podobné vysvětlení nabízí Němec a Pojer (2007), když tvrdí, že „krajina není to ostatní, co se rozkládá kolem a vně měst, jako města nejsou ostrůvky asfaltu roztroušené tu a tam po krajině. Ve skutečnosti je město další vrstvou krajiny. Krajina se ve městě nikterak neztrácí. Nýbrž trvale žije v jeho základech jako matrice, na které město vyrostlo a z níž neustále čerpá své tvůrčí podněty a inspirace.“ Často je jen na nás, lidech, jak moc necháme krajinu prolínat do našich zástaveb, a naopak jak moc se budeme snažit alespoň zdánlivě o oddělení těchto dvou prostorů, tvořících jednotu. V závislosti na ovlivnění prostředí člověkem lze krajinu dělit na dva základní typy, a to krajinu přírodní a krajinu kulturní.

Krajině kulturní je stavěna protikladem krajina přírodní, někdy také pro ostré odlišení nazývaná jako divočina. Krajina přírodní představuje dnes již těžko naležitelné prostředí. Je jí totiž prostor, jenž během vývoje lidského druhu nepodleh jeho vlivu, vlivu, jenž se projevil s počátkem zemědělství, kdy člověk s přechodem na tento způsob obživy začíná krajinu měnit ku svému prospěchu a potřebám. Dle Skleničky (2003) „Přírodní krajinou rozumíme útvar, který se vytváří působením přírodních, abiotických i biotických, krajinotvorných procesů bez ovlivnění antropogenními procesy, nebo jen s jejich minimálním působením.“ Je třeba poznamenat, že i mezi ryze přírodní a kulturní krajinou mohou existovat různé druhy krajin s lišícím se stupněm ovlivnění činnostmi člověka (více viz Sklenička 2003, Godron a Forman, 1993, ad.), avšak pro tuto práci postačí nástin základního, hraničního dělení. Přírodní krajinou, nebo „divočinou“ je oblast rovná pustině, kam kroky člověka nezavítaly a bez ohledu na fakt, že v Evropě podobná místa můžeme nalézt snad už jen ve Skandinávii a Rusku, se výrazu využívá pro myšlený stav vztahující se k hodnocení změn proběhnuvších na určitém území jako efekt působení lidské civilizace (Yi-Fu Tuan in Löw a Míchal, 2003). Jak dále Löw a Míchal (2003) uvádí, pojem divočina chápou spíše jako hodnotovou kategorii, působící při použití jistým emočním nábojem, což dokládají citací, v níž jsou použita spojení se slovy nespoutanost, volnost. Na druhou stranu odkazují na Mezinárodní svaz ochrany přírody, jenž pojem divočina spojuje s přísnou přírodní rezervací, která představuje oblast sloužící vědním účelům a výzkumu a vyznačuje se právě nenarušeností přírody lidskými zásahy a vlivy, které jsou kontrolovány a minimalizovány na požadovanou úroveň (Dudley, 2008).

Mnozí autoři se shodují, že okamžikem, kdy dochází k výrazné proměně a kultivaci krajiny je období neolitu: „Zhruba 8000 let př. Kr. začali neolitičtí zemědělci asijského Středního Východu vytvářet poprvé prostředí, které se vymykal prvotní přírodě: zprvu zemědělsky využívané plochy, pak vesnice a první města, [...] kterými lidé nahradili divočinu zaplavovaných říčních niv obklopených zde velice drsnou (polo)pouští s trvalým nedostatkem vody“ (Löw a Míchal 2003, srovnání Kupka 2010 a Sklenička 2003). Zemědělství samo stejně jako jeho vývoj v ranných dobách vycházel ze zemí nacházejících se mimo Evropu. Rozšíření tohoto způsobu životy na zbytek obyvatelných ploch Země na sebe však nenechalo dlouho čekat, a právě zemědělství bylo předním faktorem utvářejícím postupně tvář krajiny až do doby nedávno minulé. Do Evropy přichází výrazně později a prvními zemědělsky

obhospodařovanými plochami jsou oblasti Středomoří, odtud se postupně nový životní styl i díky změnám klimatu a kolonizaci postupující z Předního Východu dostává během 6. tisíciletí př. n. l. až do oblasti střední Evropy. Prvotní obhospodařovaná území tvořily nivy řek a nížinné oblasti, postupně byl člověk nucen začít obdělávat i výše položené oblasti a odlesňovat dosud zarostlé plochy. Dnešní podoba zcela přeměněné krajiny je tak plynulým procesem, který vedl od prvotního stavu existence přírodní krajiny, do níž se stále více obtiskovala životní úroveň a aktuální vývojové stádium společnosti. Zjednodušeně by se dalo říci, že dalším významným mezníkem podmanění a způsobu přetváření krajiny bylo po prvotní kultivaci krajiny v podobě nástupu zemědělství (samozřejmě je nezbytné nezapomínat na vlivy jakými byly změny klimatu apod.) až období průmyslové revoluce, které s sebou přineslo nové možnosti, ať už v oblasti výstavby měst, dopravy, způsobu nakládání s půdou apod. Jak trefně poznamenává Löw a Míchal (2003): „Pro pochopení průmyslové revoluce je třeba si uvědomit, že do 19. stol. byly jediné kinetické energetické zdroje člověka voda, vítr a síla lidských svalů a tažných zvířat, tedy zdroje, které se průběžně ze sluneční energie obnovovaly zhruba ve stejné míře, jak byly spotřebovávány.“

Rozvrstvení sídel, jejich velikost a počty obyvatel jednotlivých území byly do jisté míry plně závislé na schopnosti krajiny její obyvatele žít a poskytnout jim svým charakterem ideální území pro život, o podobě osídlení tak rozhodovaly konfigurace terénu, úživnost a stav daného území. S příchodem nové energie a rozvojem průmyslu se začaly měnit i možnosti člověka, způsob života, obchodování a vnímání prostoru. Venkov a vztahy na venkově, ve smyslu nejen způsobu života ale i vztahu ke krajině se měnily pozvolněji, než v rostoucích a přepřlňujících se městech a odolávaly sílící modernizaci v podstatě až do poloviny 20. století (Spurný et al, 2006). I přesto se však rozvoj týkající se veškerých odvětví citelně projevoval i na krajině, již přetvářelo zejména lesnictví (výrazná změna v dřevinné skladbě), kdy se lesní hospodářství stává samostatným odvětvím, protože je jedním z důvodů i stálá potřeba dřeva v rozvíjejícím se stavebnictví, další rozvoj těžby surovin a také pokračující specializace zemědělství.

Závěrem nechme promluvit Němce a Pojera (2007) – „Naše kulturní krajina je výsledkem dlouhodobé snahy lidí využít potenciálů, který příroda poskytuje. V nížinných oblastech s úrodnými půdami vznikala zemědělská krajina, v kotlinách u řek postupně vyrostla města, v hornatinách většinou dodnes převažuje krajina využívaná lesním hospodářstvím. Zatímco na většině našeho území se krajina vyvíjela pozvolným tempem a základní cíl využití ploch zůstával po staletí víceméně podobný, někde existují i místa, jejichž využití se měnilo daleko zásadněji.“ Mezi místa, která měla po staletí více či méně podobný způsob využití a charakter, ale zároveň byla ona sama a jejich vývoj postižena náhlými zvraty, bezesporu patří krajina západočeského pohraničí.

3.6 Paměť krajiny

Vývoj člověka a vývoj krajiny, dějiny jednoho a druhého jsou díky společnému prostoru jedním celkem. V dnešní době, kdy se zájem o přírodu, krajinu,

spolupůsobení prvků umělých zpodobněných v působení člověka a jeho ekonomického, technického a kulturního vlivu a přírodních v podobě přirozených procesů a více či méně se opakujících dějů, které jsou spjaté s přirozeným během a udávající životu člověka, ale i přírody určitý řád, přírodními procesy, stále zvedá a toto sousloví slyšíme z úst vědců oborů počínaje archeologií, přes architekturu, antropologii, geobotaniku, krajinným plánováním a ekologií konče. Široké a časté použití termínu jej může obsahově vyprazdňovat, zároveň mu však dodává velice široké významové pojetí právě s ohledem ke vztaženému oboru, avšak bez ohledu na zvolený obor je jisté, že předložíme-li jej před nezaujatého člověka a vyžádáme si od něj popis asociací, nejčastěji dostaneme odpovědi založené na čisté vizuální charakteristice protknuté emočním nábojem, ale nejčastěji odpovědi, které budou pracovat s krajinou a její pamětí jako souborem událostí proměňujících a formujících tvář krajiny vlivem člověka v propojení s přírodními procesy, často s důrazem na předměty v krajině přetrvávající, upomínající na historické události, či generace obývající prostor před námi. Ve zkratce řečeno bude jen asi málo asociací a představ spojených a postavených pouze na vysvětlení pojmu, čerpajícím ve vyličeních přírodních procesů.

Ač jsou pohledy na předznamenáný termín různé, nejbliže podstatě, jaká souvisí s tématem této práce se zdá být ten, který krajinu přirovnává k palimpsestu. S tímto termínem se hojně setkáme ve výkladech Sádla a Gojdy a je dále přebírán dalšími autory zabývajícími se podobným okruhem. Gojda tento termín (a vedle něj také cizí autoři, jako příklad uveďme Susan Harrington a její poznámka připisující jedno z prvních přirovnání krajiny ke kouzelnému palimpsestu Maitlandovi v knize *Landscape Theory in Design* (2017)) připisuje anglickému právníku a historikovi 19. století F.W. Maitlandovi: „Krajina je kouzelný palimpsest, zápisník historie, v němž se napsaná slova překrývají, ale přesto mohou být rozluštna.“ (F.W. Maitland in Gojda, 2000). Analogii palimpsestu, tedy materiálu, u něž je starý obsah nahrazován novým, jak tomu bylo u psacích podkladů už v době antiky a ve větší míře pak ve středověku z důvodu nedostatku a ceny materiálu, kdy se staré texty smývaly, případně odstraňovaly jinou metodou, například vyškrabáváním, které však původní text často nezničilo a pomocí moderních technologií se nám jej při troše štěstí podaří náhodně či cíleně odhalit i dnes, můžeme hledat právě v přírodě, v níž je podobným způsobem vrstvena minulost jdoucí od prvopočátku pravěké kultury, přes všechny vývojové etapy lidstva až do dnešních dob. Co jiného jsou pozůstatky historických staveb odkrývaných náhodně při stavebních záměrech případně cíleně při zkoumání historických reálií, megalitické stavby, či pozůstatky podoby krajiny, jež se nám odkrývají družicovými a leteckými snímky v podobě vyobrazení původních cest vodních toků upravených lidmi, které jsou však v přírodě stále patrné, či ve formě výsledků výzkumů, které nám objasní některé zdánlivě nesmyslné trasy zvěře, které jsou ale založeny na dřívějším rozvrstvení krajiny, kdy nynější nechráněné lány, jež jsou stezkami protínány, byly dříve liniemi dnes neexistujících mezí (přesněji o tomto výzkumu in Sklenička, 2003), či snad území ponechané po významné disturbanci svému vlastnímu vývoji a vlivu přírodních procesů – po hlubším průzkumu zjistíme, že v návratu či usazení vyskytujících se kultur hraje roli právě i paměť krajiny. A ač

bychom mohli namítat, že ne vždy je možné odečíst historii a odkrýt tuto paměť ať už zásahem ničivé přírodní moci, nebo rukou člověka, můžeme přijít většinou jen o hmotné upomínky pobytu lidského druhu, ovšem ne o to, co také paměti krajiny zajisté je, totiž právě třeba chování a projevy fauny a flory. Odlišný pohled na řešený pojem a konkrétně i na ztrátu paměti zapříčiněnou například těžbou uhlí, která nenávratně přemění reliéf krajiny (chápaný jako jeden z prvků paměťové struktury krajiny) a ruku v ruce znamená i ztrátu paměti lze nalézt u Václava Cílka (2010).

Jak již bylo naznačeno výše, každý pohled na krajinu a v tomto případě i na hodnocení její paměti se odvíjí od různých poloh nahlížení. V krajině často možná nesprávně vidíme jen krátkodobou historii, pro nás tvořenou viditelnými dochovanými strukturami, které můžeme spatřovat v rybnících, polních cestách, kapličkách, křížcích a obecně drobné sakrální architektuře roztroušené po krajině, pozůstatcích staveb, mostcích, členění pozemků, stopách tradičního zemědělského hospodaření či historické kultivace krajiny, delší časový přesah si můžeme uvědomit v odkazech mýtů, legend, pověstí, historických událostí, či v obrazech ze života historických osobností. Jak uvádí Němec a Pojer (ed., 2007), nejen u laické veřejnosti se můžeme setkat s pozorností věnované krajině jen s krátkým časovým přesahem, je třeba inspirovat se v historii, jako například u již zmíněného Maitlanda či krajinných ekologů posledních let, kteří krajinu hodnotí z hlediska „perspektivy času dlouhého trvání“, který přesahuje i tisíce let do historie a jež nám dává nahlédnout „prolínání časů geologického, evolučního (biologického), historického a existenciálního, tvořeného lidským jedincem uvnitř společenských vztahů a také v oblasti přírodních struktur“ (Němec a Pojer (ed.), 2007). Ještě jednou shrňme, že mnozí dnešní vědci a badatelé dělí tuto paměť na více úrovní/ prvků, jedním z nich je klima a reliéf, který již byl jmenován ve spojení s názorem Václava Cílka, tvořený usazeninami, navrstvenými půdními úrovněmi, dalším pozůstatky archeologického charakteru, jimž dala vzniknout lidská aktivita a v neposlední řadě projevy samotné přírody, totiž pozůstatky po květeně a zvířené pohřbené často také pod půdními vrstvami.

Na závěr této podkapitoly bych použila zmínku o přístupu britské školy krajinné archeologie, která se na krajinu snaží pohlížet jako na „soubor průsvitných map, které jsou položeny jedna přes druhou. Každá mapa odpovídá určitému časovému řezu a ten se kryje s určitým krajinným typem. Krajina je dynamická veličina, má svého předchůdce a následovníka, tzv. krajinný precedent a antecendent. Některé oblasti i hodně starých časových řezů se kopírují téměř beze změny do mladších vrstev“ (Němec, Pojer (ed.), 2007). Tento náhled by korespondoval s pohledem, jenž tvrdí, že i narušený reliéf je schopen vybavit si svou paměť, ačkoliv je třeba poznamenat, že s pomocí poblíž se vyskytující a do dnešních dob existující paměti, a to jak cestou přirozenou, tak cestou umělé rekultivace prováděné člověkem. K dosažení kýženého výsledku je třeba se jen správně dívat a porozumět. Ten nejlepší přístup k minulosti je respekt, úcta a snaha o pochopení a její vidění.

„Paměť krajiny ovšem není úplná, vztahuje se totiž vždy jen k vybraným okamžikům její minulosti. To je jednak způsobeno tím, že stopy po původní podobě prostředí mizí vlivem jeho neustálého přirozeného vývoje, ale také tím, že i my lidé zapomínáme“ (Kučera, 2009).

3.7 Využití krajiny

Posledním bodem literární rešerše je pohled na využití krajiny a pojmosloví vážící se k tomuto tématu. Včlenění této podkapitoly je nezbytné pro část práce zabývající se porovnáním využití krajiny a krajinného pokryvu a hledáním případných zachovaných historických struktur.

Na krajinu jsou ve spojitosti s jejím využíváním kladené velké nároky. Na využívání krajiny se odráží nejen podmínky přírodní a možnosti daného území, ale také sociální, ekonomické a politické prostředí země, jíž je krajina součástí. Způsob využívání krajiny se nezbytně projevuje na funkcích a uspořádání krajiny. Z historie známe záznamy o problémech spojených s výraznou potřebou dřeva a odlesnění i takových lokalit jakými byla horská pásma, například Krkonoš. V současnosti řešíme jiné problémy, dnes a denně se můžeme dočíst o problémech s erozí, problémech spojených se změnami klimatu a novými projevy počasí, problémech spojených se suchem, nadměrným množstvím srážek apod. Téměř na celém území republiky se na tváři krajiny podepsal způsob využívání spojený se změnami hospodaření prosazovanými od 50. let a i v dnešní době, kdy je dennodenně ukrajováno z nejkvalitnější půdy pro stavbu nových průmyslových objektů, stavbu bytových a rodinných domů, půda je obhospodařována nájemci a ne majiteli, se krajině zasazují další rány. Právě polovina 20. století znamenala pro tvář krajiny výrazné změny, krajina, především ta zemědělská, byla do této doby velice různorodá a pestrá. Naprosto běžným fenoménem bylo rozdělení obhospodařovaných pozemků remízy, mezemi, úvozy a díky této fragmentaci ploch byly pozemky menší, než je tomu dnes. Co způsobilo tuto změnu využívání? Důsledkem proměny uspořádání krajiny byla snaha o kolektivizaci a intenzifikaci zemědělské výroby, jejímž vlivem vznikaly velké půdní bloky, objevovalo se stále častěji použití pouze pár druhů plodin, což mělo za následek nárůst eroze, problémy s vodním režimem, ztrátu pestrosti a v neposlední řadě úbytek organismů žijících v postiženém prostředí (Petřík, Macková a Fanta (eds.), 2017). Je důležité zmínit, že intenzifikace se netýkala pouze polí, stejné procesy a způsoby využívání byly aplikovány i na plochy, jež dnes řadíme do TTP (trvalé trvání porosty). I zde došlo k ochuzení prostředí a úbytku pestrosti vyskytujících se druhů. Stejně jako u orné půdy stála na prvním místě čísla spojená s výnosem, a proto byly druhově bohaté louky nahrazeny porosty se schopností vysokého výnosu. Jak uvádí Petřík (ed., 2017), lze sledovat stejný vývoj i u ploch využívaných pro pastvu, na nichž se také projevuje úbytek organismů, změna vlastností půdy a také kontaminace půdy hnojivy, léčivy z výměšků zvířat apod. Jak moc poznamenala 50. léta podobu naší krajiny a odrazila se v jejím využívání mohou symbolizovat čísla, která uvádí Fanta (In Petřík ed., 2017), „od padesátých let minulého století zmizelo z české krajiny na 800 000 km mezí a terénních teras, 120 000 km polních cest, 35 000 ha remízků a 30 000 km alejí a další liniové zeleně.“ Jaký vliv mělo zmíněné období na krajinu zkoumaného území ukáží porovnání, která budou provedena v rámci praktické části práce, jelikož v ní bude užíváno dalších základních pojmů hojně užívaných v dané oblasti, věnují se poslední odstavce jejich vysvětlení.

Vedle samotného slova krajina, může být v této oblasti stejně mnohoznačné

a někdy nejasné použití výrazů land use a land cover, se kterými se můžeme naprosto běžně setkat a které bychom mohli volně přeložit jako využití krajiny/ploch a krajinný pokryv, avšak tyto ekvivalenty nemusí být obsahově zcela přesné, jak uvádí například i Sklenička (2003), který se také ve svých pracích raději přiklání k využívání vžitého termínu land use a land cover.

Definice pro vysvětlení výše uvedených pojmů je více, pro tuto práci byla vybrána oficiální definice Organizace pro výživu a zemědělství FAO, která popisuje, že termín využití ploch (land use) je označení spjaté s opatřeními, vstupy a aktivitami (a vycházející z nich), které lidé provádějí na určitém půdním pokryvu (land cover), respektive že je výsledkem lidských aktivit při nakládání s půdou, za účelem výroby, údržby či změny (FAO, 1998). Tato definice se zdá být vhodná i proto, že pracuje s pojmy a vysvětleními, které využívají i jiné země a je tak na základě jejího použití možné činit srovnání na mezistátní úrovni (Bičík a kol., 2010). Pro jasnější pochopení FAO (1998) uvádí i praktický příklad a vymezení pojmu vysvětluje na označení rekreační oblast, které přirovnává k využití povrchu, jež může být dále specifikováno různými druhy pokryvu ploch/krajiny (land cover), kupříkladu písčité plochy jako pláže, zastavěné plochy jako lunaparku atp. Jak doplňuje Bičík a kol. (2015) tento pojem vytváří přímý vztah mezi půdním pokryvem a činností lidí v prostředí, respektive účel, pro nějž lidé půdu využívají.

Už z výše popsané definice vyplývá, že pojem land use je chápán spíše jako obecnější a zjednodušující, kdežto pojem land cover – pokryv povrchu, hodnotí a označuje skutečný stav a způsob využití a jak uvádí Bičík a kol. (2010) nebere ohled na způsob evidence pozemku v katastru a je proto vhodnější pro hodnocení v terénu a metody dálkového průzkumu země. Pro doplnění uveďme i definici pojmu land cover vydanou FAO (1998), která uvádí, že krajinný pokryv (pokryv ploch) je pozorovaný biofyzikální pokryv země. Tedy něco, co můžeme vidět a co se na pozemku nachází. Jak je dále uváděno (FAO, 1998), pokud by byla definice brána přísně, museli bychom krajinný pokryv omezit jen na popis vegetace a uměle vytvořených prvků, termín však v praxi bývá používán i pro popis skalisek a holé půdy.

V předkládané práci budou využita jak data, která bychom mohli zařadit a vysvětlit kategorií land use – zde se bude jednat především o data zpracovávaná na podkladech kartografických (mapy Stabilního katastru a mapování 50. let), tak ale také data, která informují o krajinném pokryvu, která poskytuje CENIA, česká informační agentura životního prostředí a jsou dostupná na stránkách Národního geoportálu INSPIRE.

4. Metodika

Předložená práce je rozdělena na část rešeršní přibližující čtenáři téma z obecnějšího hlediska a část praktickou, jež vychází ze studia dostupných mapových podkladů historických i současných, samotného terénního šetření vybraného území, a následné tvorby mapových výstupů. Součástí terénního šetření je pořízení fotodokumentace sídel, která je případně doplněna o porovnání historické a současné podoby na mapách historickými fotografiemi a kresbami.

Samotnému terénnímu průzkumu předcházelo vymezení zkoumaného území, jež zahrnuje území městyse Chodová Planá, tvořené dohromady 10 místními částmi, jež jsou celkem, který lze nazývat Chodovoplánskem. Hranice zájmového území jsou totožné s hranicí katastrálních území Chodové Plané a místních částí. Na vytyčení zkoumaného území navazuje charakteristika zabývajících se fyzickou geografii se zaměřením na geomorfologické a hydrologické podmínky, přesnou lokaci, historii osídlení, a především popisem proměn využití daného území majících vliv na podobu krajiny.

4.1 Terénní průzkum a fotodokumentace

Základem terénního průzkumu bylo prozkoumání zájmové oblasti a ověření údajů získaných z mapových děl historických a současných a z dostupné literatury popisující území. Zaměření terénního průzkumu bylo především na současná a zaniklá sídla a využití krajiny, které bylo prováděno na podkladu současných map.

Z historických map byly vybrány mapy Stabilního katastru (mapy kultur), mapování z roku 1953, mapy využití území z let 2006 a 2012, základní mapy a ortofotomapy let 1953 a současné. Na mapách byla nejprve porovnána podoba dochovaných obcí a přilehlého okolí, a to na mapách stabilního katastru a současné základní mapě a v druhé řadě byly využity pro vytvoření 4 mapových děl, zobrazujících využití území v daných obdobích a v posledním kroku následovalo porovnání leteckého snímku území z padesátých let a současnosti.

4.2 Analýza dat

V prvním kroku byla porovnána data nasbíraná při terénním průzkumu s daty dostupných mapových děl a literatury. Jednalo se především o porovnání využití území a současné podoby sídel zkoumaného území.

Druhým krokem bylo vytvoření mapových výstupů a zpracování mapových dat v programu ArcGis 10.5.1 Podkladovými daty pro sledování proměny krajiny a využití území byly mapy poskytující informace o krajinném pokryvu (landcover) portálu Cenia Corine Land Cover 2006 a 2012 dostupné jako data ArcGis serveru. Dalším způsobem bylo vytváření map vektorizací dat, která nejsou dostupná jako vrstva programu ArcGis. Jednalo se především o data na jejichž základě bylo vytvořeno využití území z poloviny 19. století a z padesátých let, jimž byly podkladem online dostupné obrazy mapových listů kultur stabilního katastru ZS-XIII-18 a ZS-XIV-18 a topografické mapy S-1952, mapových listů M-33-73-A-b, M-33-74-A-d, M-33-74-B-c, M-33-74-B-a dostupných na stránkách Ústředního archivu zeměměřičství a katastru archivnimapy.cuzk.cz. Obrazy těchto map byly georeferencovány na základě styčných bodů – hranic území, cest, vesnic apod. do vytvořeného obrazu zájmového území a následnou vektorizací dat zobrazujících využití území byly vytvořeny

polygony označující využití krajiny pro jednotlivé druhy pozemků zájmového území. Obdobně byly vytvořeny mapy zobrazující letecký pohled na území z let 1953, pro tuto mapu bylo využito snímku území dostupného z geoportálu Cenia Kontaminace a datové ortofoto vrstvy dostupné v programu ArcGis jako z geoportálu ČUZK jako WMS server.

Další data použitá pro vytváření doplňkových map zobrazující pedologické, hydrologické a geomorfologické podmínky byla dostupná jako WMS servery. Jsou jimi data z geoportálu ČUZK (katastrální mapy a ZABAGED), databáze LPIS, data DIBAVOD a data krajinného pokryvu dostupná z geoportálu Cenia Corine Land Cover 2006 a 2012. Veškeré použité mapy mají jednotný koordinační systém S-JTSK. Veškeré mapy byly opatřeny legendou pro jasnou orientaci a možnost popisu.

4.3 Vyhodnocení výsledků

Závěrečným krokem prováděného šetření je popsání zjištěných výsledků. Výsledky a popis změn v krajině bude prováděn za pomoci vytvořených map využití území z poloviny 19. století, 50. let 20. století a současnosti, tyto mapy budou doplněny mapami krajinného pokryvu z let 2006 a 2012 a dále na základě vizuálního porovnání ortofotomap území z padesátých let a současnosti.

Vzniklé mapy byly vizuálně porovnány a patrné rozdíly ve využití území slovně, vedle podrobného popisu jednotlivých map, popsány. Následoval popis změn patrných na leteckých snímcích s odůvodněním proměny krajiny od padesátých let do současnosti, kdy letecký snímek padesátých let můžeme porovnávat s předchozí podobou území, jelikož k velkým změnám struktury a využití území dochází až v průběhu padesátých let.

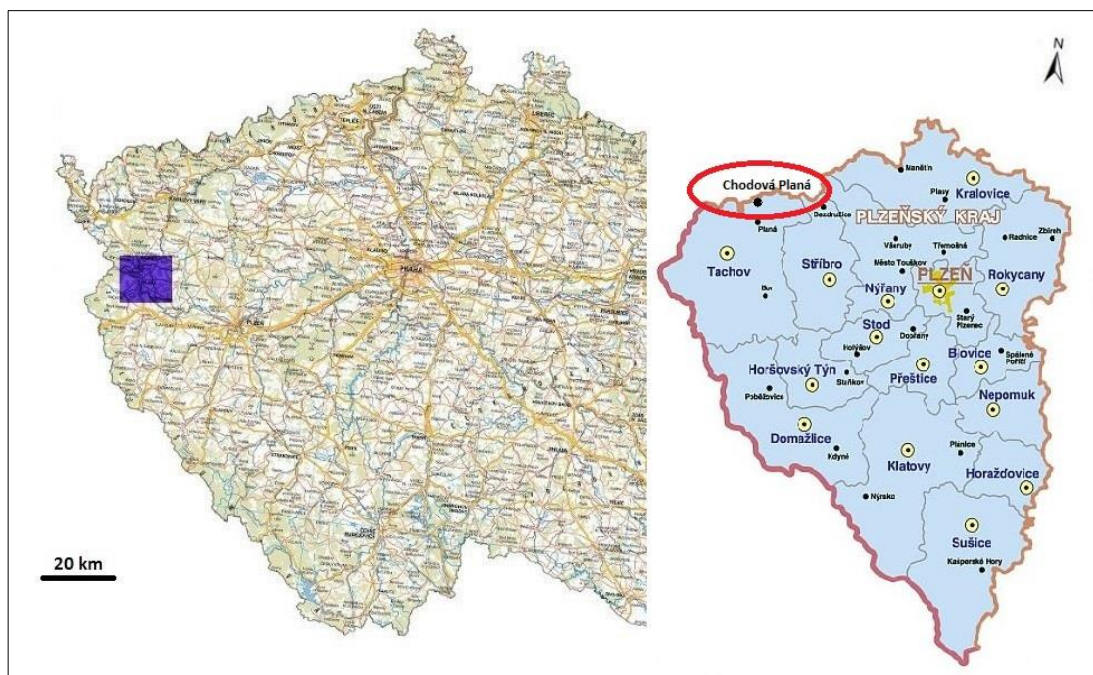
Mapy byly pro zajímavost doplněny o porovnání procentuálního využití jednotlivých druhů pozemků na katastrálních územích tvořící oblast Chodovoplánska, a to pro roky 1845, 1948 a 2017.

5. Charakteristika a lokalizace zájmového území

Chodovoplánsko, jak můžeme nazývat oblast vytyčenou pro tuto práci, sestávající z území městyse Chodová Planá a jeho městských částí lze zařadit do oblasti, již je možné souhrnně nazývat Český les. Obecné představení tohoto částečně zapomenutého území rozkládajícího se při západní hranici země od Šumavy až po Dyleň plně vystihuje popis v knize věnované Českému lesu (Dudák, 2005): „Horské zalesněné pásmo Českého lesa vždy tvořilo přirozenou hranici Čech vůči Bavorsku a Falcí. Až do 16. století zde nevzniklo žádné sídlo městského charakteru [...] a rovněž vesnické osídlení bylo spíše sporadické. O to větší roli hrálo podhůří Českého lesa, [tvořící plochou brázdu, kde] se nejpozději od 12. století koncentrovaly jak strategické opěrné body, tak později soustava větších i menších měst. Toto území protínala od východu k západu řada více či méně důležitých cest z českého vnitrozemí do Bavorska. To vytvářelo příznivé předpoklady pro urbanizaci, neboť městská sídliště představovala mimo jiné vhodnou etapovou zastávku před vstupem do Českého lesa, v níž se také vybíralo clo.“

Formování nejstarších sídel v této oblasti je odhadováno již v první polovině 13. století, tato sídla měla zastávat nejčastěji obchodní funkce. Města a městečka byla doplněna vesnicemi, některé se, jako v případě Chodové Plané, staly během 15. a 16. století městy. Pozvolný a přirozený vývoj krajiny a osídlení narušil až děj od druhé světové války, vyhnání českého obyvatelstva a následný poválečný odsun německého obyvatelstva, čímž dostalo toto území nový charakter. Částečně se stalo přísně střeženou zónou, částečně byla dosavadní zástavba likvidována, nebo necitlivě měněn její charakter.

5.1 Základní údaje

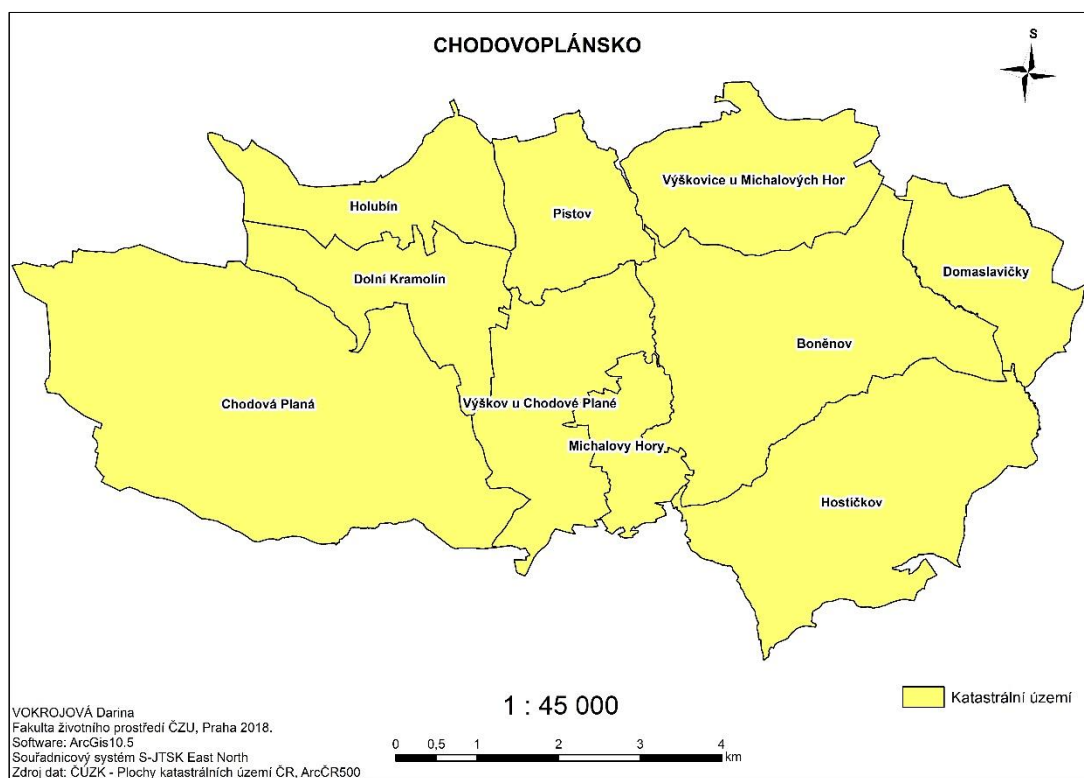
Mapy ČR podklad: [Geoportál ČÚZK \[27.2.2017\]](#) a [Plzeňského kraje podklad: Topograf.cz \[3.3.2017\]](#).

Vypracovala D. Vokrojová 2017.

Zájmové území vybrané pro tuto práci se nachází v západní části České republiky, na území Plzeňského kraje, v okrese Tachov, v těsném sousedství kraje Karlovarského a hranic s Německem.

Ústředním bodem zkoumané oblasti, oblasti Chodové Plané, je město, od něhož toto území přejalo jméno, město Chodová Planá.

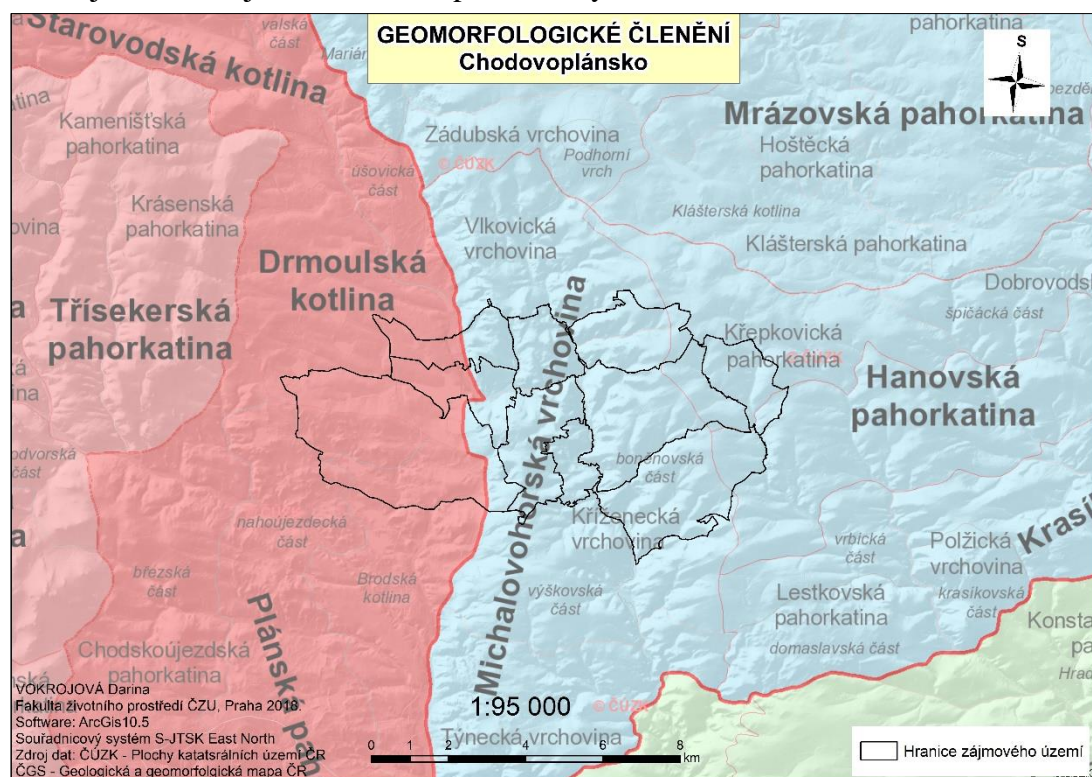
Chodovoplánsko, jež zobrazuje níže vložená mapa, se rozprostírá na ploše cca 6300 ha (63 km²), leží na rozhraní pohoří Český les, Slavkovský les a Tepelská vrchovina, cca 14,8 km SV od okresního města Tachov a 9,3 km jižně od významných západočeských lázní známého lázeňského trojúhelníku, Mariánských Lázní. Sousedními katastrálními územími jsou: Planá u Mariánských Lázní, Dolní Jadruž, Kyjov u Zadního Chodova, Trstěnice u Mar. Lázní, Dolní Kramolín, Výškov u Chodové Plané a Kříženec. Území městyse Chodová Planá je tvořeno 10 místními částmi. Kromě Chodové Plané jsou jimi k.ú. Dolní Kramolín, Holubín, Pístov, Výškov u Chodové Plané, Michalovy Hory, Výškovice u Michalových Hor, Boněnov, Hostičkov a Domaslavičky.

Nejstarší písemné zmínky o osídlení zájmové lokality se vztahují přímo k městu Chodová Planá, prostor tématu zabývajícím se dochovaným sídlům a pohledu do jejich historie bude věnován v další části práce.

Z hlediska geomorfologie území můžeme vytyčenou lokalitu situovat do více oblastí, jak znázorňuje níže vložená mapa. Západní čtvrtina území leží v Plánské pahorkatině a Drmoulské kotlině, jež je spolu s Dolnožandovskou a Bonětickou pahorkatinou a kotlinami Starovodskou a Borskou celkem Tachovské brázdy, pro niž jsou charakteristická široce rozevřená údolí, terasy a údolní nivy vodních toků. Tachovská brázda je protáhlou sníženinou v celku Podčeskoselské pahorkatiny, zbytek území spadá také do krajiny Hercynia, ovšem pod oblast

Karlovarské vrchoviny, celku Tepelské vrchoviny, podcelku Bezdrůžické vrchoviny, prostřední třetina území spadá do oblasti Michalohorské vrchoviny, poslední, východní třetina se rozprostírá na okrsku Vidžínské vrchoviny a malý cíp na východě území ještě zasahuje do Hanovské pahorkatiny.

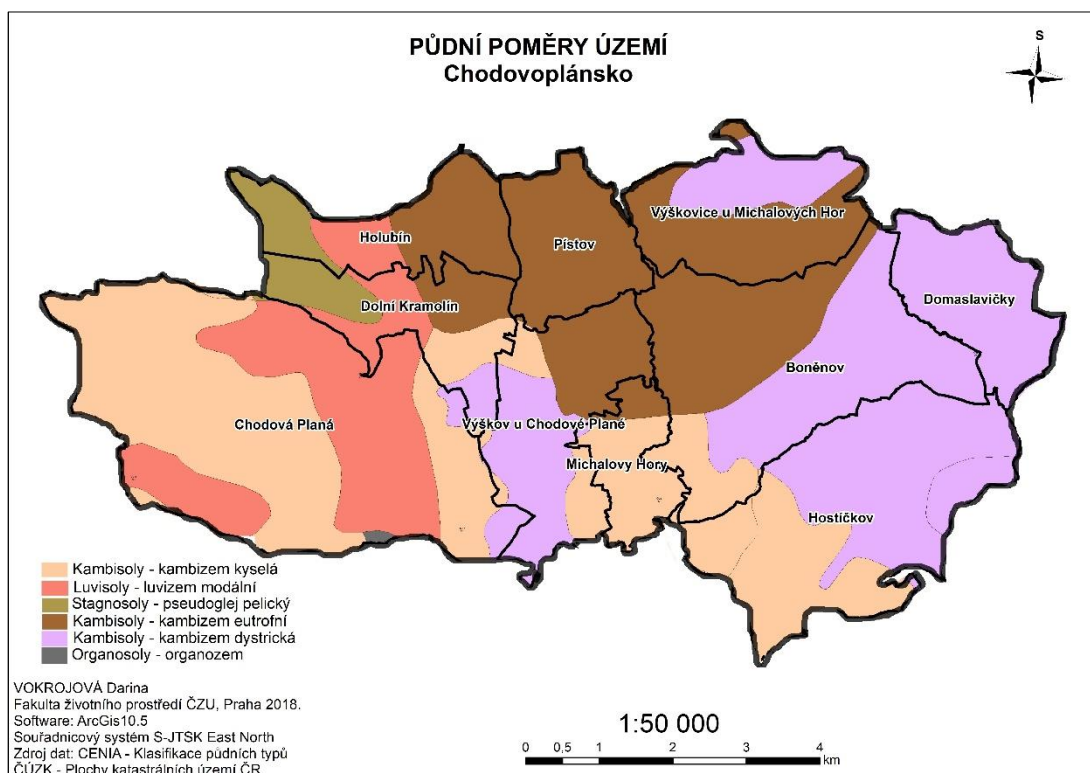

Systém:	Hercynský			
Provincie:	Česká vysočina			
Subprovincie:	Šumavská soustava	Krušnohorská soustava		
Oblast:	Českoleská	Karlovarská vrchovina		
Celek:	Podčeskoleská pahorkatina	Tepelská vrchovina		
Podcelek:	Tachovská brázda	Bezdrůžická vrchovina		
Okrsek:	Plánská pahorkatina	Michalohorská vrchovina	Vidžínská vrchovina	Hanovská pahorkatina

Tabulka 1: Systém geomorfologického členění zájmového území (Vokrojová, 2018).

Bezdrůžická vrchovina je plochá vrchovina se zářezy vodních toků v povodí Mže, od Tachovské brázdy na západě se odlišuje výraznými svahy táhnoucími se podél tzv. mariánskolázeňského zlomu (ten probíhá zhruba v linii Mariánské Lázně – Planá – Brod nad Tichou), k JV s pozvolnou klesající tendencí do sousední Stříbrské pahorkatiny. V okrsku Vidžínské pahorkatiny nabývá část Bezdrůžické vrchoviny ležící na území Tachovska nejvyšších poloh - body K Výškovicím (748,4 m) a Boněnovský vrch (731,6 m). V okrsku Michalohorská vrchovina tvoří přirozenou osu hluboké, krajinářsky výrazné údolí Kosího potoka. Z dálkových pohledů je pak identifikovatelná díky, nad horizont čnicím, vrcholům. Okrajově zasahující Hanovská pahorkatina je oproti předchozím dvěma méně výrazným okrskem co do členitosti. Michalohorská vrchovina skrývá cenné lokality živé i neživé přírody, na jejím území

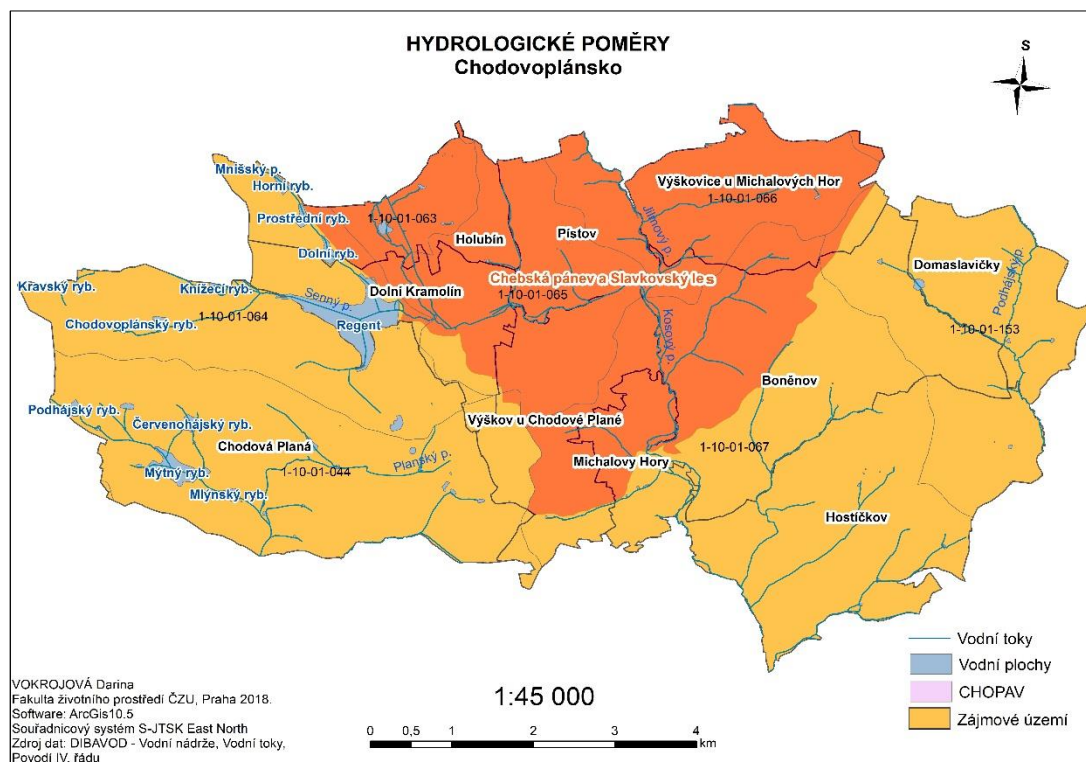
se nachází PP Kosí potok a zasahuje do ní i CHKO Slavkovský les. Na jejím území nalezneme i několik maloplošných zvláště chráněných území – PR Lazurový vrch, PP Čiperka (Dudák, 2005; Trégler, 2009).

Půdní hledisko je třeba nahlížet také ze dvou úhlů, jelikož složení půd je významně ovlivněno geomorfologickým celkem. Tachovská brázda je typická nevýrazným reliéfem a menším zalesněním.

Oblast Chodové Plané, jak dokládá výše vložená mapa, je charakterizována převládajícím výskytem kyselých hnědých půd – kambizemí dystrických a kyselých, v menším rozsahu se pak vyskytují gleje. Bezdrůžická vrchovina, která je výrazně komplikovanějším podcelkem se v tomto území vyznačuje podobnými půdními typy. „[Tvoří ji] jak bazické, tak kyselé horniny [kambizem kyselá] a to různého stáří a vzniku od hlubinných vyvřelin (např. granodiority, granity), přes metamorfované horniny (např. amfibolit, fylity, svory [- kambizem dystrická]) a třetihorní vyvřeliny (čediče) až po čtvrtohorní sedimenty v podobě písků, štěrků, rašelin a slatin v terénních depresích a při úpatích vrchů [organozem].“ (Trégler, 2009). Na území převažují různé druhy kambizemí (kyselá, eutrofní, dystrická), což je v ČR celkově nejrozšířenější typ půd. Její výskyt se pojí s místy s členitým reliéfem, často je vázán podkladem magmatických a metamorfických hornin. Její využití je nejčastěji k zemědělským i lesnickým účelům, pěstují se na ní méně náročné plodiny (řepa, píce, řepka), ve vyšších polohách bývá využita jako pastviny a lesy. Druhým významným půdním typem je luvizemě (luvizem modální), vyskytující se v rovinatém či mírně zvlněném terénu pahorkatin. Je řazena mezi středně těžké půdy s ne příliš příznivým složením, a to celkovým obsahem a kvalitou humusu. Jak pro kambizemě, tak luvizemě jsou typickým původním porostem doubravy, dubohabřiny či pastviny. Jak již bylo

naznačeno výše, obsahují luvizemě a kabmizemě méně živin, jsou využívány především lesnický a zemědělský k pěstování méně náročných plodin.

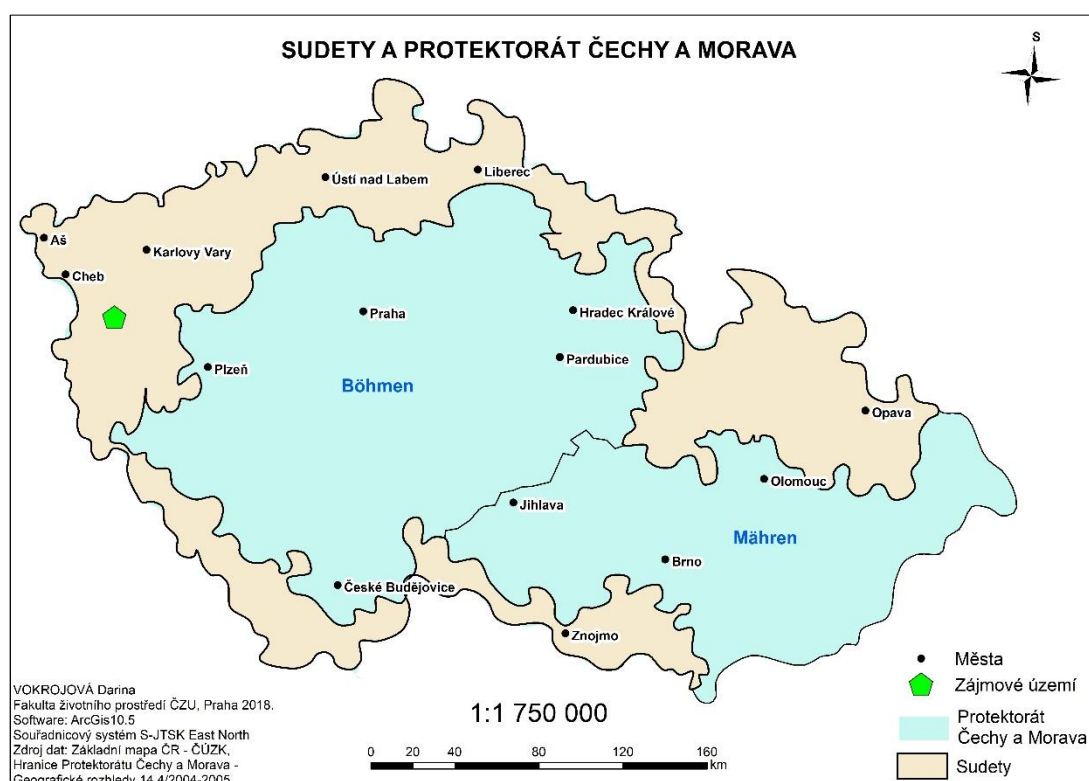
Zkoumané území leží v oblasti s příznivými hydrologickými poměry, jež popisuje mapa výše. Povrchové toky jsou pod správou státního podniku Povodí Vltavy, drobnější toky pak Lesů ČR. Celá oblast je odvodňována řekou Mží, patří do povodí Labe a úmoří Severního moře. Nejvýznamnějším tokem oblasti, který odvádí vody do Mže vyskytující se mimo zkoumané území, je Kosový (Kosí) potok s číslem hydrologického pořadí IV. řádu 1-10-01-065, jenž je řazen mezi významné vodní toky. Východní část odvodňuje menší tok Podhájského potoka (ČHP IV. řádu 1-10-01-153), který je přítokem říčky Hadovky ústící do Úterského potoka a následně opět řeky Mže. Dalšími drobnými toky na území jsou Plánský potok, Senný potok a Jilmový potok. Západní část zkoumaného území je bohatá na počet menších či větších stojatých vodních ploch v podobě rybníků, nejvýznamnějším je rybník Regent o ploše 51,4 ha, mezi dalšími lze namátkou jmenovat Mýtný, Chodovoplánský, Dolní, Kravský rybník ad. Do středu území od severu k jihu zasahuje chráněná oblast přirozené akumulace vod (CHOPAV) Chebská pánev a Slavkovský les.

5.2 Typy sídel Chodovoplánska na pozadí historických specifik

Před přistoupením k samotnému popisu sídel vyskytujících se na zkoumaném území mělyse Chodová Planá jsem se rozhodla pro krátký exkurz do oblasti věnující se vzniku a typizaci sídel na zájmovém území a připomenutí znaků krajiny, které dopomůže k lepšímu popisu charakteru vyskytujících se měst a vesnic a na jehož základě lze lépe pochopit důvod výběru jednotlivých typů, který není dán ani tak národnostním složením a kulturními zvyklostmi, ale spíše přírodními podmínkami a terénem, na němž byly vybudovány.

„Kulturní krajina plzeňského regionu se vyvíjela po staletí činností lidí, kteří zde žili a pracovali. Život ve Výškovicích a dalších obcích tohoto regionu byl po druhé světové válce vážně narušen. Země byla najednou bez svých majitelů, bez péče a vazeb na prostor, přírodu a kulturu. Přesto v krajině stále nacházíme jasné stopy dřívějšího života“ (Rottenbacher in Salzman, 2015).

Slova krajinného architekta Rottenbachera jsou velmi výstižná. I přes novou podobu krajiny a zánik původní kulturní krajiny si pozorný návštěvník může všimnout znaků, které odkrývají nepříliš vzdálenou historii a dávají nahlédnout příběh pohraničí. Bývají jimi nejčastěji staré zarostlé úvozové cesty, a i přes temné období pro tento typ architektury, drobné sakrální stavby, které lemovaly nejen staré cesty, ale byly součástí všech vesnic (více na toto téma viz Hájek a Bukačová, 2006).

Vložená mapa lokalizuje zájmovou oblast v rámci České republiky v historické podobě z let 1938 – 1945, tedy období Protektorátu Čechy a Morava. Jak je patrné a jak již bylo zmíněno, oblast leží nedaleko západní hranice s Německem, na území dnešního tachovského okresu v těsné hranici s okresem Cheb. Poloha zájmové lokality se nachází přesně mezi dříve převážně německým Chebskem – Egerland a českým Plzeňskem. Obě oblasti a jejich kulturní vlivy spoluutvářely, vedle přírodních podmínek, charakter území.

Pohraniční území, jak již prozradila kapitola věnující se vývoji krajiny, bylo osídleno v období středověku až ve druhé kolonizační vlně, a to především pro svůj méně hostinný charakter podnebí a podoby krajiny, pro niž byly typické lesy, zamokřená území, svažité terén. V oblasti se od nepaměti střetávaly dva kulturní proudy – české a německé obyvatelstvo s jejich zvyky a tradicemi.

Pro tuto oblast Sudet byla typická převážně zalesněná a z poměrně velké části

zemědělsky využívaná krajina. Zemědělsky příhodnější byla západní část území vyskytující se na území Drmoulské kotliny a Plánské pahorkatiny. Pro výše položený terén Tepelské vrchoviny byly typické tvrdší podmínky a dle historických údajů se nezdálo, že sedláky přepadl sníh ještě před ukončením prací na polích. I přesto, že se tak toto území vrchoviny hodilo spíše pro pastvu, se zde vyskytovala pole, která byla až dnes často nahrazena lučnými komplexy a pastvinami, nejcharakterističtější podobou krajiny okolí zaniklých obcí Výškovic a Domaslaviček. Sídla, která se v této oblasti vyskytovala nebyla nijak velká a nevyčnívala ani hustotou obyvatelstva, která často nedosahovala běžného průměru českých zemí – počet domů se pohyboval kolem 30 – 40 s cca dvěma sty obyvateli (Bukačová in Salzman, 2015). Tato charakteristika odpovídá většině sídel s výjimkou Chodové Plané, která by se dala označit za nejvýznamnější z vyskytujících se sídel.

Obyvatelé zdejších obcí nacházeli obživu nejčastěji v drobných řemeslech, lesnictví, zemědělství, chovu dobytka, lomech, na pilách a v cihelnách v okolí se vyskytujících. Jak Bukačová (In Salzman, 2015) dále uvádí, docházelo k proměně podoby zdejších vesnic, které čerpaly architektonické prvky z obou kulturních okruhů – „Typologii staveb této oblasti tvořil pestrý rejstřík a dělily se zhruba na kategorie chalupa, dřevěný selský dům, hrázděný dům, cihlový a kamenný dům a selský venkovský dům.“ Sídla a jejich podoba se lišila vzhledem k jejich poloze, charakter stavby v údolí u vodního toku byl jiný než u staveb na náhorní plošině, či vystavěných ve svazích. Půdorys vesnic byl buď okrouhlý, uliční, s pravoúhlou návší a „tzv. hromadný s nepravidelnými shluky obydlí a hospodářských budov.“ (Bukačová in Salzman, 2015). Dle vyskytujících se typů vesnic je patrné, že národnostní charakter neměl zásadní vliv na podobu staveb a orientaci vsí, určovaly je především právě přírodní podmínky.

Jak dále Bukačová uvádí, „prošla architektura zdejších vesnic od 19. století do jisté míry negativním vývojem, kdy téměř zanikly pro „německou“ oblast typické stavby s hrázděnými štíty, roubené chalupy či patrové dřevěné selské domy s dřevěnými pavlačemi. [...] Obce byly poměrně vysoko položené (kolem 600 m n.m.), jen mlýny byly situovány v údolí u vodních toků.“ Na podobu vesnic měla samozřejmě vliv i změna stavebních materiálů, v období první republiky bývalo v souvislosti s požáry upouštěno od dřevěných staveb a upřednostňovány začaly být stavby z kamene a cihel. Ty se vyznačovaly střídou výzdobou a velkým počtem oken. Každá vesnice mívala nějaký velký hospodářský dvůr, který svou velikostí a výstavností vyčníval nad ostatní zástavbu, elita si nechávala stavět domy vilového typu. Jak je v práci poznamenáno, na podobě staveb a celých vesnic se nejvíce podepsalo období po roce 1945. Vylidnění mnohých staveb a míst zapříčiněné odsunem německého obyvatelstva, nové trendy v hospodářství, neúcta a chybějící vztah ke zdejšímu kraji od nově příchozích, to vše mělo za následek někdy postupný zánik, jinde přeměnu charakteru obcí. Bez ohledu na tyto události a dnešní podobu je pro následující kapitoly věnující se podobě dochovaných a zaniklých sídel dobré zmínit více o původu a typologii sídel, která budou blíže popsána.

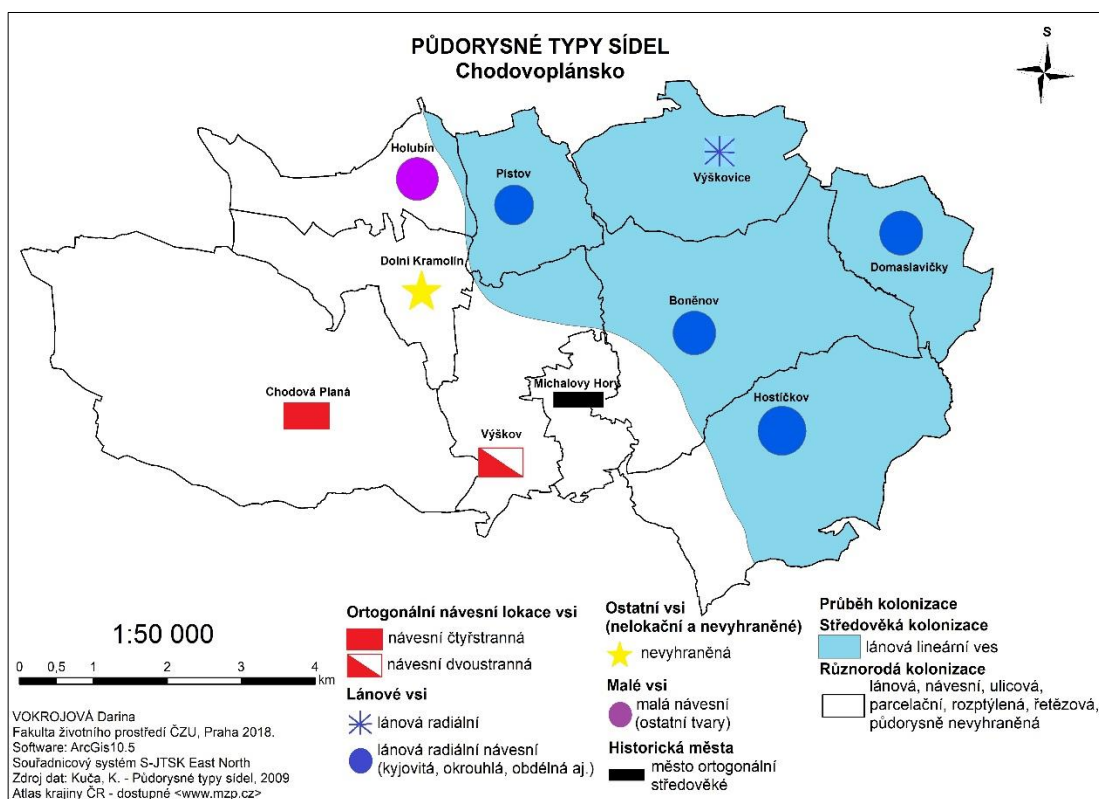
Jak uvádí Kuča (2009), jsou česká města a vesnice z hlediska typologie velmi pestrá a na našem území lze nalézt jak oblasti s jednotnou zástavbou, tak také oblasti,

kde jsou sídla různorodého druhu. Roli v tomto směru může hrát historie osídlení území, ale právě také podoba krajiny, jak je tomu ve zkoumané oblasti.

Nejzastoupenějším typem, jak vypovídá přiložená mapa vytvořená na základě Kučovy typologie, je typ lánový radiální návěsí vyskytující se celkem ve čtyřech případech na území spadajícím z hlediska osídlení do období středověké kolonizace. Tyto vesnice se vyznačují okrouhlou, kyjovitou, či oválnou návší, kolem které jsou vystaveny domy se zahradami, na něž navazuje lánové uspořádání zemědělských pozemků. Tento typ vesnic nalezneme nejčastěji v rovinnatých a mírně svažitéch oblastech, na zkoumaném území jsou jimi vesnice Pístov, Boněnov, Hostičkov a zaniklé Domaslavičky. Dalším typem lánové vsi je lánová ves radiální, kde opět zástavbu vyskytující se kolem návsi doplňují lány pole s dostředným uspořádáním. Tento typ zastupuje zaniklá obec Výškovice.

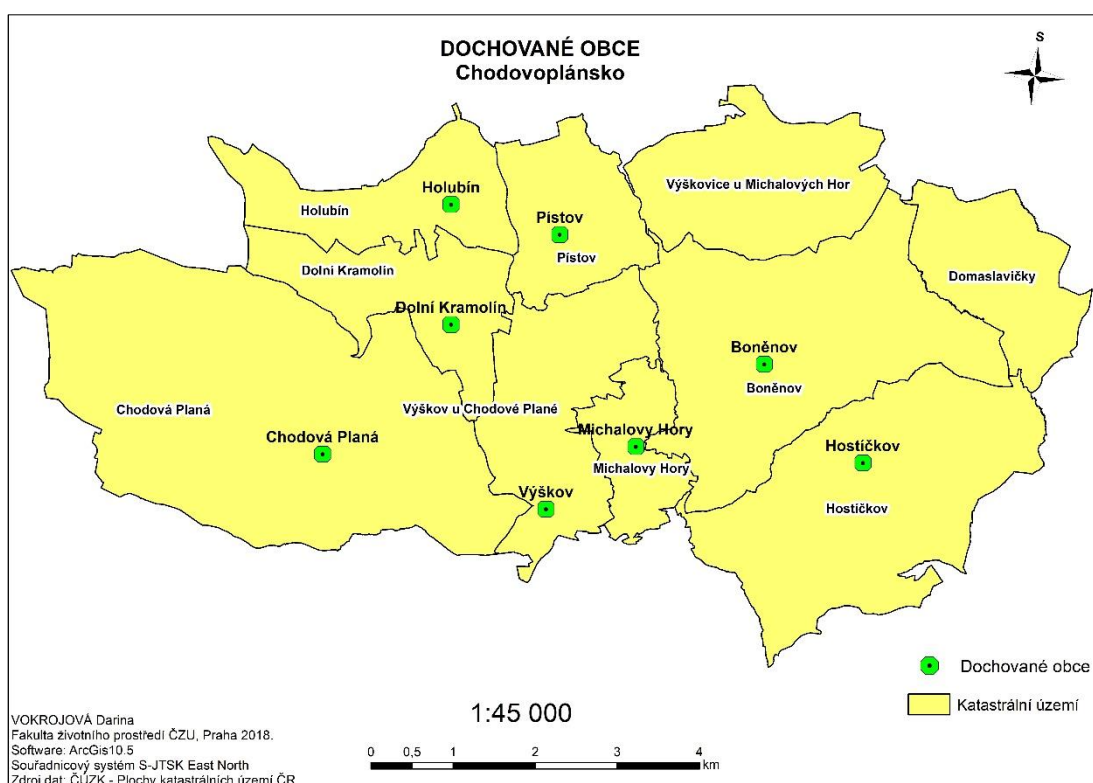
Dalším typem vsí jsou ortogonální vsi, na území městyse Chodová Planá jsou jimi čtyřstranná návěsí ves Chodová Planá a dvoustranná návěsná ves Výškov. Název opět vypovídá o situování zástavby, zde po všech stranách obvodu vsi v případě Chodové Plané a delších protilehlých stranách u obce Výškov. Na zastavěné parcely, které vymezují návěs opět navazovaly zahrady a dlouhé polní lány.

Posledními třemi typy sídel je město středověkého ortogonálního půdorysu Michalovy Hory, kde zástavba lemuje dlouhou ulici jdoucí od kostela směrem do údolí a dále na příhodných místech podél toku potoka. Dalším druhem sídla je malá návěsí ves Holubín, s návší kruhového typu a navazujícími méně pravidelnými zemědělskými bloky. Posledním typem sídla je dle Kuči ves nevyhraněného typu, Dolní Kramolín, zasazená do mírného údolí s nepravidelným rozestavením domů, jež jsou obklopeny rozsáhlými pozemky s travními porosty.

5.3 Dochovaná sídla Chodovoplánska

Chodovoplánsko, ač součástí Sudet, si díky své poloze, která není situována na bezprostřední hranici států České republiky a Německa a rozprostírá se spíše směrem k východu do vnitrozemské oblasti, zachovalo většinu z historických sídel, která byla na zkoumaném území (ač historicky spolu často nesouvisejícím a rozděleným mezi různé správní obvody) založena a vybudována. Jak znázorňuje mapa, z celkových 10 vsí, městeček a měst se dochovalo celých 8, ačkoliv zánik vlivem vylidnění po odsunu německého obyvatelstva hrozil všem, jak vypovídají údaje statistik. Jsou jimi obce Chodová Planá, Michalovy Hory, Dolní Kramolín, Holubín, Pístov, Boněnov, Výškov a Hostičkov. Do dnešních dní se nedochovaly pouze obce Výškovice, které dnes tvoří jediný dochovaný statek a Domaslavičky.

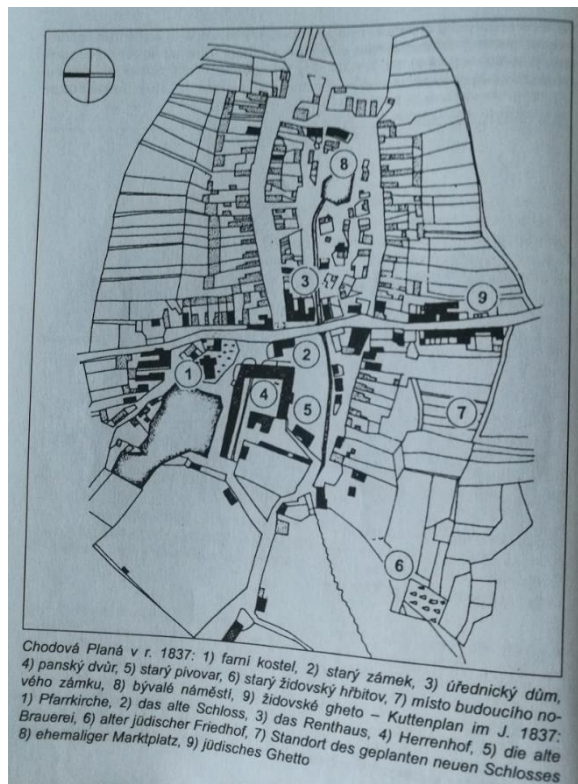
5.3.1 Chodová Planá

Obec leží v mírně zvlněné krajině Tachovské brázdy, zhruba dva kilometry západním směrem od výrazných reliéfů Slavkovského lesa a Bezdrůžické vrchoviny. Obcí od východu k západu protéká drobný tok.

Nejstarší písemné zmínky o osídlení zájmové lokality se vztahují přímo k městu Chodová Planá. Přesný vznik obce je nejasný, někteří autoři zmiňují (Procházka, 2002; Pelant, 1984), že by se mohl vztahovat k roku 1219, kde je mezi vesnicemi Tepelského kláštera zmiňována ves Plan, zároveň však upozorňují, že se s největší pravděpodobností jedná o zmínky vážící se k vesnici Pláň ležící na Bezdrůžicku. I spojování Chodové Plané (nejstarší název, jak uvádí Procházka (2002) de Chodoweplane) se strážní službou plánských Chodů a odtud odvozený název se zdá být mylný, ačkoliv publikace věnovaná Českému lesu tuto variantu zvažuje

(Dudák, 2005). Je jisté, že první písemné zmínky se vztahují až k roku 1316, kdy je připomínána v přídomku šlechty (vladykové Ctibor a Oldřich) mající ji v držbě. V nestarší době patřila obec nejspíše mezi tachovské chodské vsi, později přešla do majetku tachovských manů, v letech 1391 a 1413 je však uváděna jako součást vlastnictví kláštera Teplá (Chodová Planá – *Historie - URL I*; Procházka, 2002).

Původ sídla je pravděpodobně český, postupný německý vliv je však patrný již od samého počátku. Poněmčení už v období středověku nasvědčuje i fakt, že od roku 1365 jsou místní vladykové německého původu a němečtí jsou i místní faráři. Chodová Planá byla dlouhou dobu rozdělena mezi více držitelů, sjednocení je spojováno až s rytíři z Kočova, někdy před rokem 1437 a znovu 1474, kteří byli vlastníky do roku 1535. Právě za éry vlády těchto pánů je Chodová Planá poprvé uváděna jako město, tento status je doložen rokem 1514, kdy jej však získala se přesně neví, lze však usuzovat, že vzhledem k těžbě

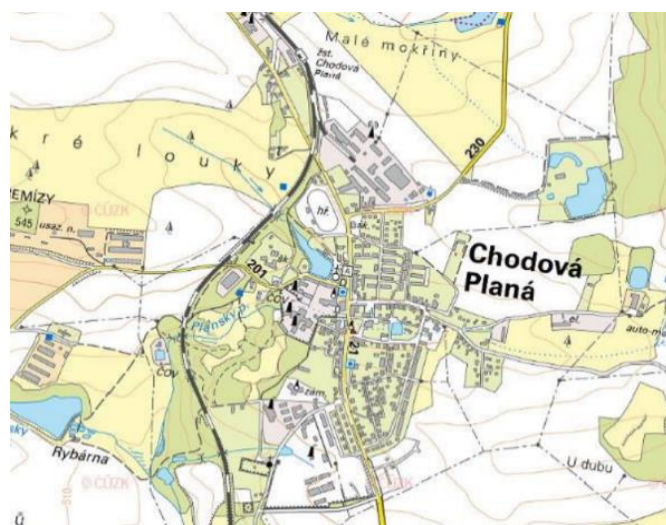
Obr. 1: Chodová Planá v roce 1837 (Procházka, 2002; 42).

nerostů v bezprostředním okolí mohla být obci tato práva přiznána mnohem dříve. Roku 1538 město dostává od krále Ferdinanda I. právo týdenního trhu. Další vývoj držitelství Chodové Plané je ovlivněn protihabsburskými povstáními a výsledkem bitvy na Bílé hoře v rámci kterýchžto událostí mění majitele a roku 1623 ji kupuje rod Haimhausenů. Za těchto majitelů, držících město až do zrušení poddanství roku 1848 postihl Chodovou Planou rozsáhlý požár, který zničil výraznou část města a vedl k výrazné přestavbě. Od roku 1818 dochází ve městě, stále v držení Haimhausenů, nyní Berchem-Haimhausenů, ke stavbě starého zámku (1734), nového zámku (1902 – 1904), pivovaru, dařilo se zde železářství, rybníkářství, cihelně, byla rozšířena těžba mědi, skalice a kamence. Významným počinem těchto pánů bylo vybudování velkého krajinářského zámeckého parku, který vyplňoval prostor mezi novým zámkem, pivovarem, náměstím, silnicí do Kyjova a železniční tratí. Územím města vedle hlavní tratě z Plzně do Chebu (asi 1872) vedla i císařská silnice budovaná v první polovině 19. st., vedoucí z Chebu, do Stříbra a Plzně (Dudák, 2005; Pelant, 1984; Procházka, 2002).

Je zajímavé porovnat vývoj počtu obyvatel, za vlády Berchem-Haimhausenů k roku 1838 se městu připisuje 152 domů s 931 obyvateli a dalšími 23 domy v židovské čtvrti, kde žilo 55 lidí, v roce 1896 zde mělo stát již 177 domů a pobývat 1183 obyvatel, v roce 1930 se uvádí, že v obci stálo 245 domů s 1735 obyvateli, s rokem 1991 však toto číslo pokleslo na 1452 obyvatel, ve 261 domech, k roku 2016

náleží pak údaj o 1571 obyvatelích městyse (Pelant, 1984; Procházka, 2002; Plecítá, 2017).

Městys se může pochlubit zajímavým půdorysem (obr. 2 a 3), jádro středověké osady se rozkládalo při kostele usazeném na vyvýšenině v SZ části obce u historické křižovatky komunikací, v jeho blízkosti se rozkládala původní tvrz doložená roku 1413, na jižní straně prostoru se rozprostíral velký dvůr a východně od něj starý zámek. Vedle kostelní návsi měla obec v minulosti jižně od kostela vytyčené velké obdélníkové náměstí, orientované kolmo na komunikaci z důvodu průtoku potoka, který tvořil osu prostoru. Zástavba se rozprostírala po obou delších stranách a na ni navazovala záhumenicová plužina. Východní část byla věnována výstavbě vrchnostenských objektů a v pozdějších dobách pivovaru (19. st.), západní část postupně vyplnila drobná zástavba, která po roce 1945 z části zanikla. Podobně velké návsní prostory byly pro vsi na Tachovsku typické. V nové době se vývoj městyse v jeho půdoryse příliš neprojevil, přibyla zástavba rodinných domů, nové ulice – příkladem může být ulice a přidružená výstavba S od náměstí při silnici na Dolní Kramolín, hlavní charakter však zůstal zachován, centrum obce se však přesunulo do prostoru s kašnou před bývalý panský dvůr, dnes hotel (Dudák, 2005; Procházka, 2002, Kuča, 1996).

Obr. 2 a 3: Městys Chodová Planá ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s dochovanou podobou návsi URL 2 a 3.

Obr. 6 a 7: Současná podoba nového zámku (Vokrojová, 2018) a historický pohled z druhé strany stavby na staré pohlednici dostupné ze stránek Chodové Plané - URL 6.

Obr. 8 a 9: Současná podoba kostela (Vokrojová, 2018) a historický pohled na kostel a čelo bývalého panského dvora staré fotografií dostupné ze stránek Chodové Plané URL 6.

Obr. 10 a 11: Současná podoba bývalého panského dvora, dnes hotel Sládek a starého zámku (Vokrojová, 2018).

5.3.2 Michalovy Hory

Michalovy Hory leží v hlubokém údolí Kosího potoka, které je částečně zalesněné. Těsně sousedí se hřbetem Bezdrůžické vrchoviny, proto se zde terén směrem k severu prudce zvedá.

Vznik dnešní obce Michalovy Hory je datován k počátku 15. století, v blízkosti dolů na stříbrnou rudu. Jak uvádí Kuča (1998), první stříbrnorudné doly jsou zde doloženy už roku 1437, tehdy ještě bez vazby na osadu. Její vznik můžeme zřejmě datovat přesněji k roku 1506, kdy se z obydlí těžářů stává osada, jež dostává název dle, v místě se nacházející, kaple sv. archanděla Michaela. Stříbro zde od roku 1505 těžili Žeberkové, po nich převzali Planou, potažmo doly v Michalových Horách Šlikové, kteří městečku udělili mnohé svobody. Dle historických údajů byly v místě na počátku

16. století 4 aktivní těžební jámy a na jeho konci se jich zde nacházelo již kolem dvaceti. Právě v této době, konkrétně roku 1593 se Michalovy Hory stávají městečkem. I přes významnou surovinu, která se zde těžila stálo městečko vždy ve stínu blízké Plané. Vedle stříbrných rud se v okolí těžilo i olovo, zinek, měď, nikl kobalt a antimon. Lidé se zde krom těžby věnovali řemeslu, krajkářství, byl zde závod na výrobu strun a papírna, jejíž budova zde stojí dodnes (Pelant, 1984).

Stejně jako pro většinu sídel země dopadly i na Michalovy Hory důsledky třicetileté války, díky nucenému odchodu velké části obyvatel, horníků německé národnosti a protestantského vyznání významně poklesla těžba. Její oživení nastalo až v druhé polovině 17. století díky podpoře Šliků. Největšího rozkvětu dosáhlo město na přelomu 17. a 18. století, v této době vzrostl počet domů na 141 (oproti 51 domům z roku 1654), těžba nerostných surovin probíhala nejen v nejbližším okolí města, ale i na nedaleké Lazurové hoře, Kříženci a kolem Boněnova. Nejvíce domů mělo město kolem roku 1869 – 162 domů a 995 obyvatel (Kuča, 1998), avšak postupnému úpadku nezabránilo ani povýšení na město v roce 1853, s útlumem těžby a zánikem hlavní obživy obyvatel bylo spojeno postupné vylidňování. V roce 1930 má město už jen 724 obyvatel a v roce 1991 pouhých 47. Nejtěžším obdobím v tomto ohledu byl rok 1945, kdy bylo vlivem odsunu Němců město téměř vylidněno. V dnešní době jsou Michalovy Hory druhým nejmenším městem republiky s méně než stovkou obyvatel.

Zástavba městečka se táhla podél úzké ulice jdoucí od kostele stojícího na vyvýšenině severním směrem do údolí a dále se rozprostírala do zdvihající se boční úžlabiny, na jejímž počátku stávala budova radnice. V pozdějších dobách se zástavba rozšířila i dále severně ve formě jednostranné okapové zástavby nad mlýnským náhonem (Kuča, 1998). Na počátku 90. let bylo vlivem vysídlení obce asi 2/3 zástavby zbořeno a například severní část města zcela zničena, čímž došlo k narušení celkového charakteru a jednodolitosti zástavby. Před úplným zánikem obec zachránilo využití pro rekreační účely. I přes silný vliv způsobený zánikem části zástavby má městečko památkový význam, který si udrželo díky kostelu, budově fary a radnice a štítovým zděným domům situovaným v údolí a podél silnice směřující k Teplé.

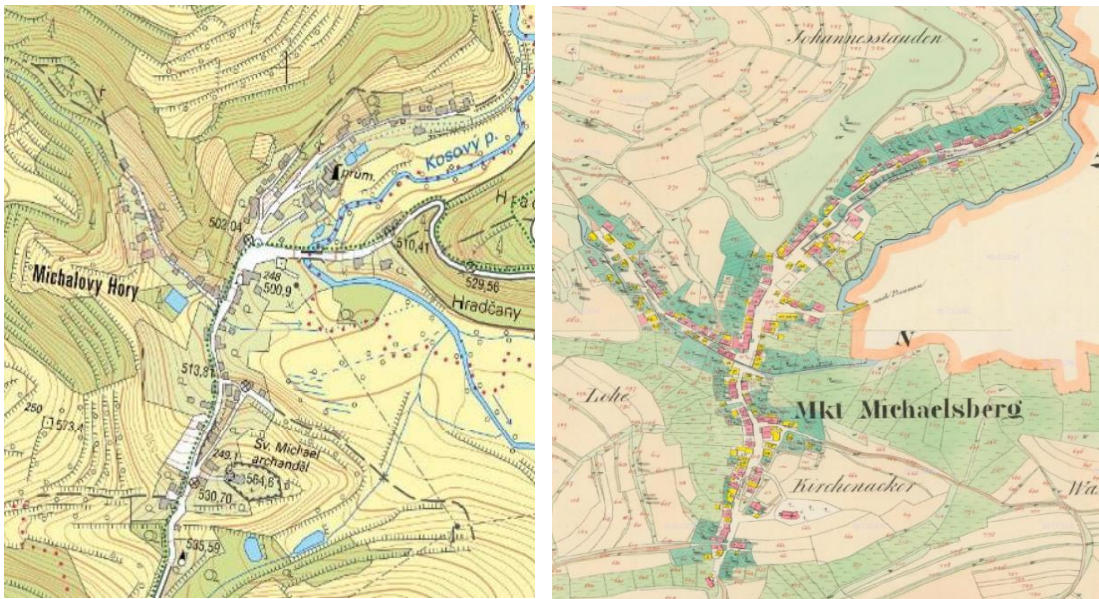
Obr. 12 a 13: Pohled na část obce Michalovy Hory ze silnice do Boněnova (Vokrojová, 2018) a Obec na historické fotografii z fondu obce Chodová Planá URL 7.

Obr. 14 a 15: Kostel stojící na vyvýšenině a historická zástavba na návsi Michalových Hor (Vokrojová, 2018).

Obr. 16 a 17: Budova Bergamtu a zaniklý důl Michal (Vokrojová, 2018).

Obr. 18 a 19: Obec Michalovy Hory ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s dochovanou zástavbou táhnoucí se směrem k údolí Kosího potoka URL 2 a 3.

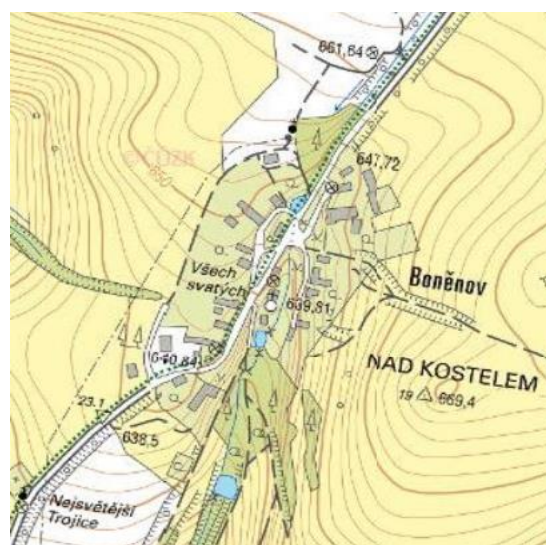
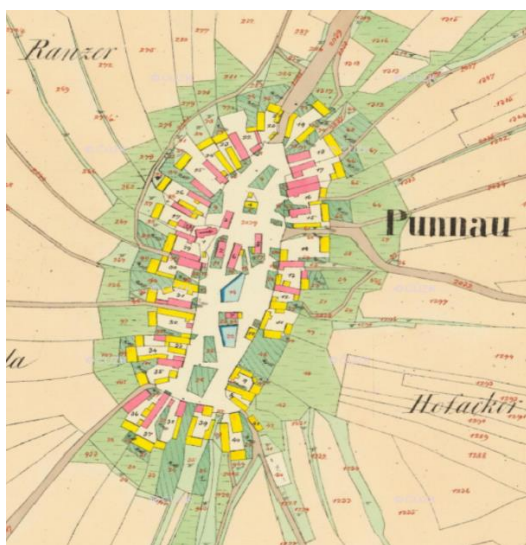
5.3.3 Boněnov

Obec Boněnov leží východně od Chodové Plané a rozprostírá se v prostoru tepelské náhorní planiny, západně od obce se rozprostírá hluboké zalesněné údolí Kosího potoka. Díky poloze jsou ze vsi a jejího okolí zajímavé výhledy směrem na Planou a Mariánské lázně.

Nejstarší zmínky o obci se váží k roku 1360, kdy je zmíněna při prodeji opatu tepelského kláštera. V tomto dokumentu je v obci zmiňována tvrz, po které dnes nenalezneme zřejmé stopy. Na konci 15. století ves patří Jiřímu z Kolovrat, který

v jejím blízkém okolí těží stříbrnou rudu. V 2. polovině 16. st. už ves patří k plánskému panství. Historicky se ves počítala mezi větší, už v polovině 17. st. zde bylo evidováno 17 sedláků a 14 chalupníků vlastních usedlostí. Dle údajů z tereziánského katastru měla obec v polovině 18. století 34 hospodářů s rodinami. K roku 1930 se váží údaje o 54 staveních a 268 obyvatelích, ovšem poválečné události stejně jako většinu dalších obcí postihly i Boněnov a vlivem vysídlení německého obyvatelstva má obec v roce 1991 pouze 76 obyvatel v 21 domech, k tomu evidovaných 6 rekreačních zařízení (Procházka, 2002).

Ústředím vesnice je náves vejčitého tvaru, kolem které jsou vystaveny domy. Po vysídlení některých usedlostí po roce 1945 byly některé domy ve spodní, západní části obce zbořeny. V obci se uvádí již roku 1492 kostel. Dnešní kostel v pseudorenesančním slohu byl ve velmi špatném stavu a je opravován za pomoci obyvatel obce i okolních vesnic. Další významnou stavbu je kaple pod vsí při silnici do Michalových Hor (Procházka, 2002). Dnešní podoba obce je patrná z výřezu základní mapy. Výrazná náves je stále patrná, avšak lemující zástavba je v dnešní době mnohem řidší. Dochovaná stavení stojí štítem do prostoru návsi, dvůr, jenž byl součástí stavení byl situován podél budov a zakončen hospodářskými budovami, na něž navazovala zahrada a polnosti. Dnes vesnici oklopují louky a pastviny.

Obr. 20 a 21: Obec Boněnov ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s viditelnou návsi vejčitého typu URL 2 a 3.

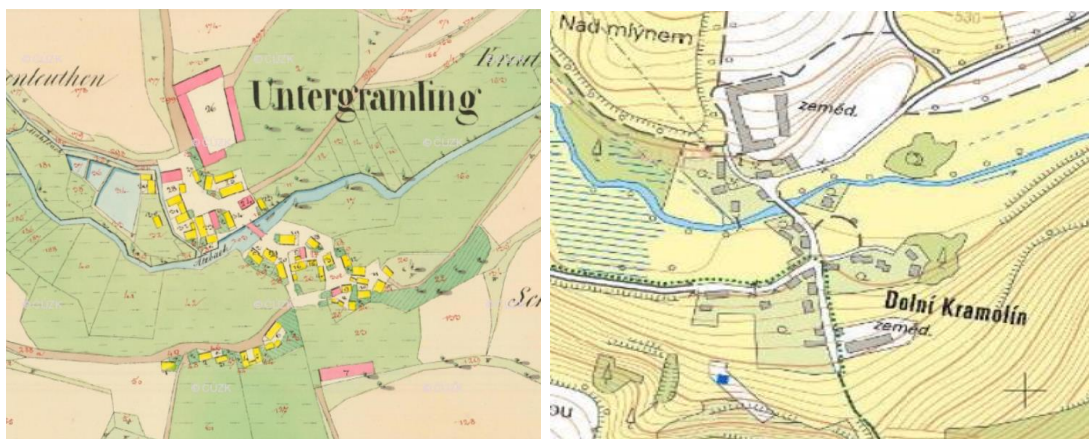
Obr. 22 a 23: Kaplička stojící u západního konce obce směrem do Michalových Hor a pohled na kostel, který prochází postupnou rekonstrukcí (Vokrojová, 2018).

5.3.4 Dolní Kramolín

Dolní Kramolín se rozprostírá ca 3 km severně od Chodové Plané v údolí Kosího potoka. Bezprostřední okolí obce je zalesněno, nebo využíváno jako pastviny a travní porosty.

Stejně jako většina obcí zkoumaného území patřil i Dolní Kramolín po určitou dobu své historie tepelskému klášteru, a to od roku 1228, kdy ji získal darem od Přemysla Otakara I, až do konce feudalismu. Vesnice od svého založení patřila mezi menší sídla. V polovině 17. st. měla v evidenci 7 rodin, o sto let později jich bylo již 16, roku 1930 zde bylo 44 domů a 189 obyvatel a v roce 1991 se obci připisuje 17 domů s 52 obyvateli a 21 rekreačních zařízení (Procházka, 2002).

Ústředím obce je starý kamenný most přes Kosí potok, který spojuje zástavbu vyskytující se na jeho obou březích. Vedle mostu je zajímavou stavbou starý dvůr, který byl založen již v době vlastnictví obce tepelským klášterem. Po změně režimu byl objekt, který po roce 1945 sloužil jako budova zemědělského družstva, postupně opravován majiteli, jimž byl v restitucích navrácen. Dnešní stav budovy je špatný.

Obr. 24 a 25: Obec Dolní Kramolín ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s dochovanou hospodářským dvorem a mostem URL 2 a 3.

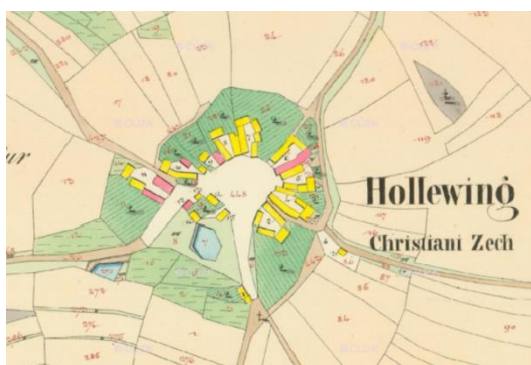

Obr. 26, 27 a 28, 29: Starý hospodářský dvůr – čelní a zadní pohled, část obce Dolní Kramolín z pohledu od dvora a historický most (Vokroiová, 2018).

5.3.5 Holubín

Obec ležící na návrší asi 5 km SV od Chodové Plané a 5 km JV od Mariánských Lázní je obklopena územím pastvin s menšími plochami lesů. První zmínka o obci se váže k roku 1273 stejně jako u většiny sídel zkoumaného území, jako majetku tepelského kláštera, v jehož držení byla krom krátké etapy v 16. st. až do konce feudalismu. Ves nikdy neměla mnoho obyvatel, v polovině 17. st. zde mělo být 8 selských usedlostí, v polovině 18. st již 10. Nejvyšší počet obyvatel měla vesnice dle dochovaných statistických údajů v roce 1930, kdy zde žilo 76 obyvatel v 19 domech. Stejně jako v ostatních případech se obec po roce 1945 vylidnila a v roce 1990 jsou zde uváděny 3 domy a 9 stálých obyvatel a k tomu 2 objekty sloužící rekreaci (Procházka, 2002).

Zástavba vsi se rozkládala kolem kruhové návsi. Dnes jsou mnohá stavení již zaniklá a zástavba tak není kompaktní. Při průjezdu obcí zaujme především budova statku na návsi a bývalé školy na konci obce při cestě do Dolního Kramolína.

Obr. 30 a 31: Obec Holubín ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s patrnou kruhovou návsi a do dnešních dní téměř nedochovanou zástavbou URL 2 a 3.

Obr. 32 a 33: Zachovalý statek v obci Holubín a budova bývalé školy v Holubíně (Vokrojová, 2018).

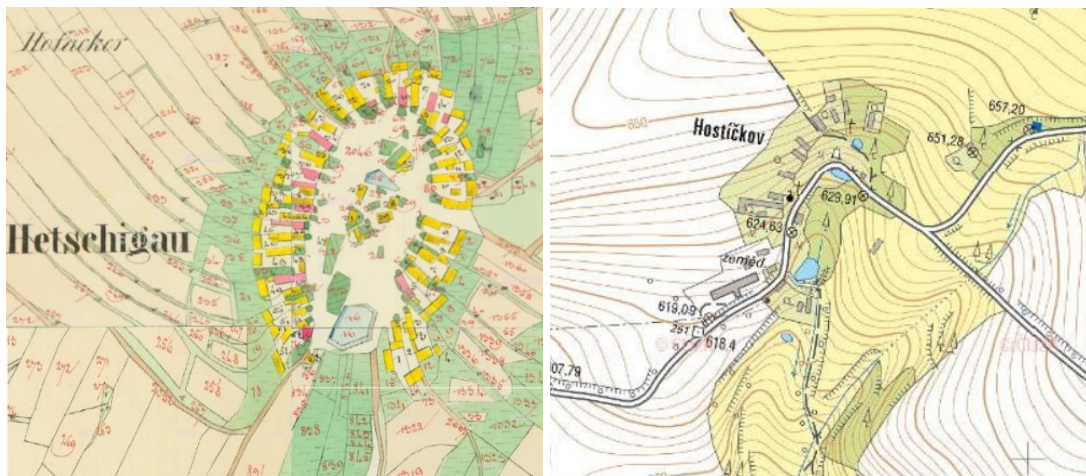
5.3.6 Hostičkov

Nevelká obec se rozprostírá v jihovýchodní části zkoumaného území, na pomezí boněnovské a křiženecké pahorkatiny. Zástavba vsi se rozkládá při obou stranách silnice vedoucí východně do obce Hanov a západně do Michalových Hor.

První zmínky o obci datujeme rokem 1379, kdy se uvádí pod názvem Hostyk. Historicky vesnice náležela z části klášteru v Teplé a z části panství hradu Třebel. Po nich spadá obec do majetku Brodu nad Tichou, ovšem už v polovině 16. st. pod panství Planá. Velikost obce je podobná jako u předchozích příkladů, v polovině

17. století na jejím území stálo 18 selských stavení a 7 chalup, s polovinou 18. st. je zde zaznamenáno 27 hospodářů. Ve 30. letech 19. st. je zde zmiňováno 292 obyvatel v 41 staveních, v roce 1930 se uvádí 280 obyvatel v 55 domech a v roce 1991 pouhých 5 domů s 7 obyvateli a 9 rekreačních zařízení (Procházka, 2002).

Stejně jako v předchozích případech postihlo obec vylidnění po odsunu Němců a poměrně velká část zástavby, která stávala na V straně návsi byla zbořena. Základy domů jsou dosud patrné.

Obr. 34 a 35: Obec Hostičkov ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s vejčítým tvarem návsi a dnešní pozůstatky zástavby URL 2 a 3.

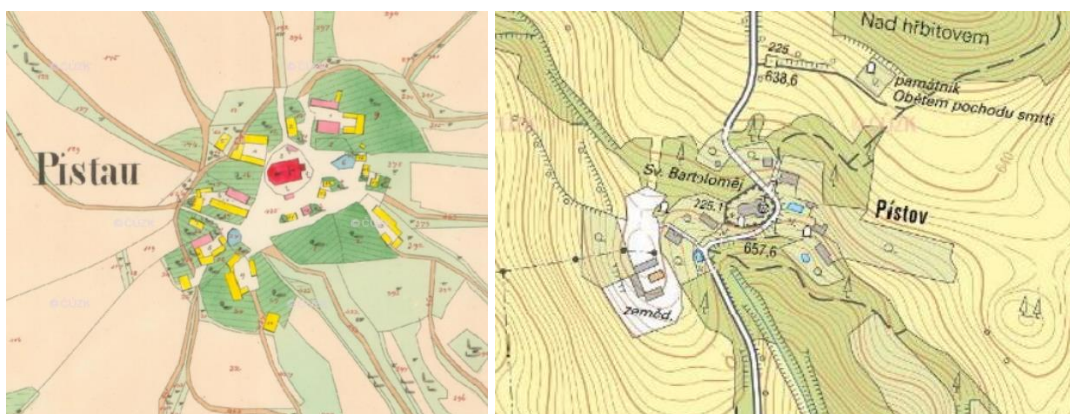
Obr. 36 a 37: Pohled na návés a přilehlou zástavbu obce Hostičkov. Na prvním pohledu vidíme dochovaný rybník ze severní části obce a dvě dochované stavby (v popředí fotografie), jež jsou patrné už na mapě stabilního katastru, spodní fotografie nabízí pohled od rybníka severním směrem. Většina zástavby se, především pak té z JV části obce se nedochovala. Dnešní podoba je tvořena pozůstatky někdejší výstavby. (Vokrojová, 2018)

5.3.7 Pístov

Pístov je položen ve svahu nad údolím Kosího potoka zhruba 5,5 km SV od Chodové Plané, situován na území CHKO Slavkovský les. Obec je od dávných dob spojována s poutním místem a již k roku 1236 je jí připisována existence kostela, fary a školy. Vzhledem k poloze obce a výhledu na západní hranici se uvažuje, že mohla

být jednou z chodských hlásek. Důležitost vesnice dokládá i fakt, že je již v roce 1359 prokazatelně uváděna jako farní ves s kostelem. Vesnice náležela do majetku kláštera v Teplé. Zmiňovaný kostel leží zhruba uprostřed vesnice na malém návrší a je vedle budovy fary jednou z významných staveb obce. Vesnice nikdy nedosáhla významnějšího rozvoje, berní rula zaznamenává 5 sedláků, údaje poloviny 18. st. zmiňují již 10 stavení, záznamy z poloviny 19. st. uvádí 15 domů s 98 obyvateli a statistiky z roku 1930 100 obyvatel v 18 domech. Výrazný zlom v obydlivosti znamenal opět rok 1945. K roku 1991 záznamy udávají pouze 2 trvale osídlené domy s 8 obyvateli a 7 rekreačních objektů. Nad vsí je umístěn památník obětem pochodu smrti. (Procházka, 2002).

Obr. 38 a 39: Obec Pístov ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s patrným položením ve svahu URL 2 a 3.

Obr. 40 a 41: Kostel a fara v obci Pístov. Kostel je obehnaný zdí, ve vymezeném prostoru se nachází hřbitov. (Vokrojová, 2018).

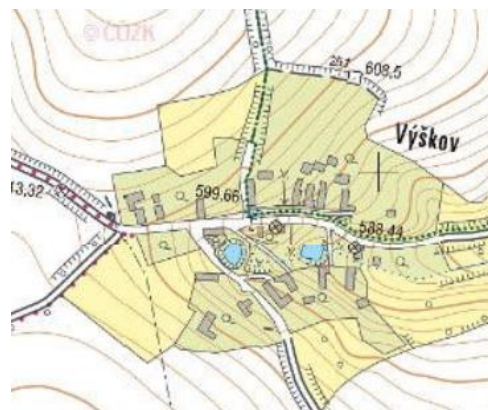

Obr. 42: Pohled na obec Pístov s dominantou kostela z historické fotografie dostupné na stránkách města Chodová Planá URL 8.

5.3.8 Výškov

Výškov se rozprostírá 3 km východně od Chodové Plané a ca 3 km SV od Plané na hřbetu Plánské vrchoviny od níž terén spadá západně k Plané a Chodové Plané a východně do údolí Kosího potoka a k vesnici Michalovy Hory.

První zmínky o obci se váží k roku 1237, majiteli jsou uváděni bratři z Výškova, jejich potomci vlastní ves do konce 13. st. V následujících letech se majitelé mění, ovšem už v polovině 15. st. je vesnice uváděna jako majetek plánského panství. Vesnice byla vystavěna kolem oválné návsi a v údajích berní ruly je jí přičítáno 17 usedlostí. O sto let později je to již 24 usedlostí a ve 30. letech 19. st. zde mělo stát 31 domů a žít 196 obyvatel. Podobný údaj se vztahuje i k roku 1930, kdy měla být vesnice složena z 44 domů se 198 obyvateli. Rok 1991 udává 30 stálých obyvatel, 15 domů a 5 rekreačních zařízení. (Procházka, 2002) Vesnici tak postihuje podobný osud jako všechny ostatní osady v oblasti Sudet.

Obr. 43 a 44: Obec Výškov ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s historickou podobou oválné návsi a dnešními pozůstatky zástavby URL 2 a 3.

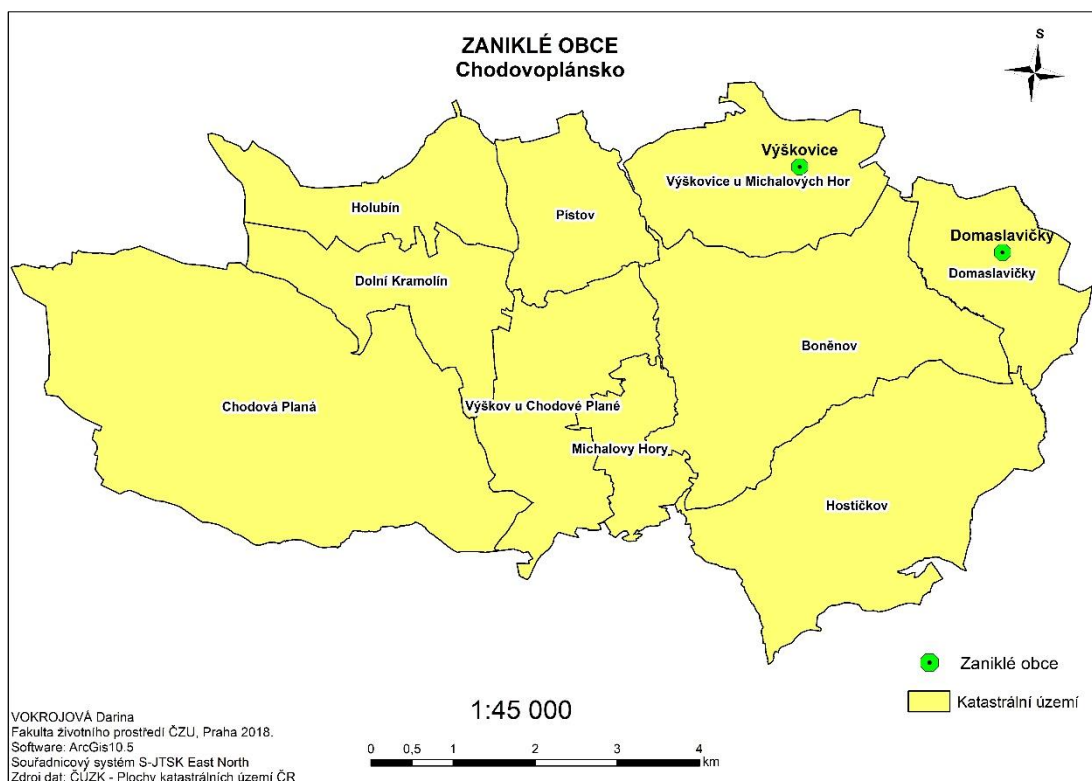

Obr. 45: Pohledy na osadu Výškov z historické fotografie dostupné na stránkách města Chodová Planá URL 9.

Obr. 46 a 47: Pohled na část návsi s rybníkem v obci Výškov a detail stavení (Vokrojová, 2018).

5.4 Zaniklé obce Chodovoplánska

Na úvod podkapitoly nechme promluvit historika Petra Hlaváčka (Slazmann a kol., 2015): „Západní Čechy jsou v mnohém velice symbolickým regionem, který čtyři desítky let tvořil hraniční území mezi Západem a Východem, geografický kontext někdejší „železné opony“. Zároveň je to region, v němž po staletí probíhala intenzivní interakce mezi různými střeoevropskými fenomény, ať už v oblasti kulturní a intelektuální, národnostní, náboženské a politické. Západní Čechy, a to včetně Tachovska a Mariánskolázeňska, na jehož rozhraní se nalézala i zaniklá ves Výškovice [a také Domaslavičky], představovaly zároveň etnicky smíšenou česko-německou oblast, s výrazným zastoupením židovského obyvatelstva, jehož specifickou dynamiku utvářelo nutně konfliktní i symbiotické spolužití.“

Tento region byl odedávna opravdu zvyklý na míšení kulturních vlivů a spolužití občanů (ač se tak dělo s převahou na české straně, Češi německé pohraničí takto hustě neosidlovali) různých národností bylo klidné. Až 20. století a jeho dějinné etapy v podobě rodícího se nacistického Německa, vlny vyhánění nejprve českého a posléze německého obyvatelstva a následně vlivu totalitního režimu v podobě zneprostřednění hranic a nový trend kolektivizace likvidující drobné zemědělce způsobily, že krajina pohraničí přišla o své domácí obyvatele. Snaha vysídlená místa z velké části dosídlit nově příchozím obyvatelstvem, Čechy z vnitrozemí, Slováky, volyňskými Čechy, rodinami sloužícího vojska a lidmi, kteří viděli v těchto opuštěných územích možnost zbohatnutí, sice byla, avšak nikdo z těchto jedinců necítil ke zdejší krajině vztah a sepjetí. Obce, v nichž často nezbyl ani jeden původní obyvatel se znovu zalidňovaly a nové společenství se zabíralo především aktuálními problémy, avšak ne snahou o navázání na dosavadní zvyky a tradice. Pro dobu nebylo

neobvyklé, že dosídlenci často migrovali a měnili tak místo bydliště, i díky tomuto fenoménu mnoho budov chátralo, až postupně zcela zaniklo a takovéto vylidňování ve spojení například s nedostupnou polohou obce, absencí silnice a základního vybavení ústilo i v zánik celých vesnic. Odhaduje se, že zaniklo až 3000 vsí a osad (Bukačová in Salzman, 2015). Jak dále Bukačová uvádí (Salzman a kol., 2015), mnohé obce, které úspěšněji bojovaly o své přežití, byly postiženy výstavbou nových architektonicky nevhodných hospodářských budov, které bylo třeba stavět pro potřeby myšlenky hospodaření založené na velkovýrobě. Některým dostupnějším obcím k zachování dopomohla tzv. chalupářská vlna 60.-80. let, díky níž se zachovaly nejen mnohé vsi, ale i architektonicky významné budovy ve své původní podobě.

V zájmovém území postihla řízená likvidace zapříčiněná vylidněním a nezájmem o využívání jak ze strany dosídlenců, tak rekreatů „pouze“ dvě vesnice, viz mapa v úvodu podkapitoly. Projdeme-li se však například nedalekým údolím Kosího potoka, potkáme další postupně opuštěné a zaniklé samoty, zde v podobě mlýnů, v okolní krajině dále například hájenek. Na tak malou oblast jsou i dvě vesnice nezanedbatelným počtem. Nevšimneme-li si při průchodu krajinou ruin zarostlých v náletu a plevelu, může o dřívější existenci osídlení vypovídat například hojně se vyskytující drobná sakrální architektura, které nás může překvapit svým netypickým umístěním například uprostřed mladšího lesa (jako tomu je v Domaslavičkách). Tyto památky (byly-li ušetřeny ničení, jelikož mnohé padly za oběť výstavbě cest a silnic, kdy sloužily jako podkladový materiál, vandalům, či „sběratelům“ pro okrasu zahrad) jsou často posledními němými svědky existence místa, kterému generace před námi mohli říkat domov.

Ačkoliv zkoumané území nezasáhl, zmíním se závěrem o posledním významném faktoru rozhodujícím o osudu vesnic v oblasti bývalých Sudet, byl jím nový nastupující režim, který krom přístupu ke krajině obecně znamenal velmi významně i krajinu na hranicích s Německem a Rakouskem. Rozhodující v tomto ohledu byla vyhláška z roku 1948, jež se týkala hraničních přechodů, pohraničních cest a co nás především zajímá, likvidace objektů při státní hranici. Z důvodu zajištění bezpečnosti před rozpadajícími se budovami, obecné veřejné bezpečnosti – jelikož vsi a stavení v blízkosti hranice mohly skrývat zločince, znesnadňovat službu vojsku a snižovat přehlednost terénu, měly být všechny stavby v okruhu 2 km od hraniční čáry zbořeny a srovnány se zemí a případné cesty spojující obě země přerušeny vykopáním příkopu a vybudováním závor (Procházka, 2011). Jak dále Procházka (2011) uvádí, právě mnohé pohraniční vsi na Tachovsku (kam spadala i Chodová Planá) byly i kolem roku 1948 stále obývány nevysídlenými Němci, kteří však se změnou poměrů a po vyostření vztahů s Čechy ve spojení s nařízením o demolici, museli vsi stejně opustit. Nejčastěji se uchýlovali do blízkého Německa. Zajímavostí je, že nebylo výjimkou rozebírání domů dělníky ze Slovenska, kteří si materiál nechávali posílat do své domoviny na stavbu vlastních nových domů.

5.4.1 Domaslavičky

Pozůstatky obce lze hledat v mělkém údolí tepelské náhorní planiny, ca 3 km SV od obce Boněnov, 3,1 km SZ od obce Hanov a ca 2 km JZ od obce Beranovka, odkud je místo bývalé obce přístupné po lesních a polních cestách. Území bývalé obce se nachází téměř na hranici okresů Tachov a Cheb, krajů Plzeňského a Karlovarského a na dnešních mapách bychom jej hledali spíše těžko. Krajina je zde pouze mírně zvlněná, pokrytá v současnosti převážně rozsáhlými pastvinami a lesy. Pro oblast je typické ve srovnání s okolím drsnější podnebí, které je často citelné při běžném průchodu krajinou.

Původní jméno obce, k níž se váží zmínky už v roce 1391, kdy je zmiňována ve spojení s premonstrátským klášteřem v Teplé, ke kterému přináležela, znělo Domaslav a shodovalo se tak s názvem vsi ležící u nedalekého hradu Švamberk. Zhruba v polovině 18. st byly obě vsi rozlišeny v názvu přívlastkem Česká a Německá, v roce 1848 byl poprvé použit název Domaslavičky a přívlastku Německé se zbavuje teprve v roce 1948 (Procházka, 2011; Procházka, 2002; Buchtele a Švandrlík, 2012).

Další doklady o historii obce jsou z roku 1656, kdy byla rozdělena z větší části mezi panství Planá a menší Švamberk a již v této době nese dvě odlišná označení – plánské panství ji eviduje pod názvem Thomaschlag a švamberské jako Deutschen Donnaschlag, právě přívlastek Německé, ves získává i díky převaze německého obyvatelstva, alespoň tak lze usuzovat z německých jmen poddaných. V této době čítá ves 11 sedláků a 2 chalupníky. Podobný stav, 14 poddaných, je veden i v tereziánském katastru z období kolem roku 1750. Následující údaje o osídlení se vztahují k letům 1838, kdy je Domaslavičkám přičítáno 21 domů se 159 obyvateli, roku 1930 s nárůstem na 26 domů a 127 obyvatel, před koncem 2. světové války mělo v obci stát 24 usedlostí se 127 obyvateli (je zajímavé, že před druhou světovou válkou v obci sice nebyl obchod, avšak nacházela se zde jednotřídní škola, spolek dobrovolných hasičů a dva hostince), statistiky z roku 1950 uvádějí 19 domů a 55 obyvatel, o jedenáct let později zde trvale žije už pouze 20 lidí (Procházka, 2002). Jak uvádí Procházka (2011) v jednom z děl, dle vyprávění obyvatele Š. Henzla, patřila rodina Henzlových mezi poslední, kdo v roce 1967 ves opouštěli. V tu dobu zde mělo stát 10 domů, obec byla elektrifikována, avšak nevedla sem silnice, nebyla zde škola ani obchod a v zimních měsících bývala ves odříznuta. Mnoho vysídlených lidí se přesunulo do blízkého Boněnova a zbylé domy byly odstřeleny vojskem (Procházka, 2012).

Právě izolovanost vsi byla důvodem k její likvidaci, ves přišla po roce 1945 díky odsunu německého obyvatelstva o velkou většinu osadníků a budovy, které po nich zůstaly, postupně chátraly, jelikož obec nebyla dosídlena. Poslední trvale žijící obyvatelé měli být přinuceni se vystěhovat právě k roku 1967.

Obr. 48: Eberlův pomník z roku 1865 (Vokrojová, 2018).

Obr. 49: Ortofoto Domaslavičky v roce 1957 (URL 4).

Obr. 50: Ortofoto Domaslavičky v roce 2017 (URL 5).

Domaslavičky byly vystaveny na okrouhlém půdorysu, který je možno nalézt také v okolních obcích (například Beranovka). Kruhovou návěsí s domy vystavenými po jejím obvodu a štíty směřovanými do jejího středu ukazuje i mapa stabilního katastru. Domy v jižní polovině obce jsou již v této době zděné a vidět lze i dva rybníčky na území obce.

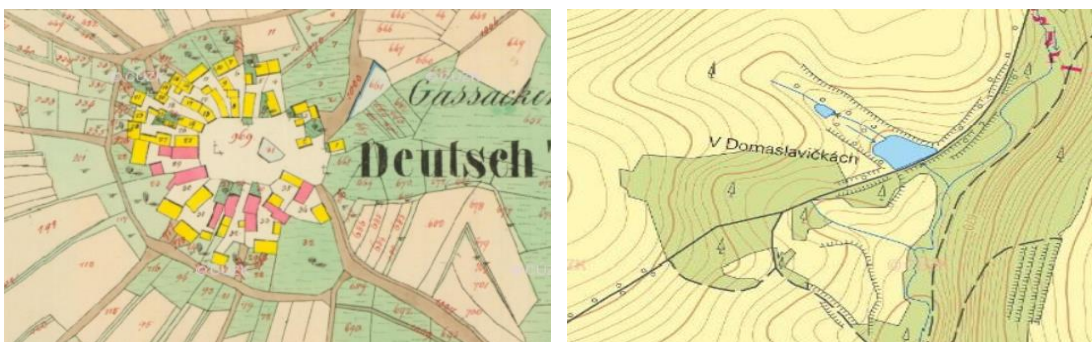
Při terénní pochůzce bylo patrné, že areál obce byl poměrně rozsáhlý, čemuž nasvědčovaly pozůstatky úvozových cest, které procházely pravděpodobně celou vesnicí mezi staveními. Právě ze stavení v dnešní době nezbylo již skoro nic. Na pár místech prozrazují osídlení zbytky zdí, které však dnes již nejsou nijak výrazné a v náletovém porostu je lze snadno přehlédnout. Při procházení bývalým územím obce je možné narazit na staré studny a dva pozůstatky nejspíše po kamenných křížcích. Obec dnes v podstatě připomíná pouze turistický rozcestník a naučná informační tabule, její uspořádání ze zbylých torz prakticky nelze odhadnout. Právě průchod turistické a cyklistické trasy a existence informační tabule by mohl do oblasti, která je nyní pouze smutným pozůstatkem historie, dovést lidi se zájmem o okolí a dění v tomto území. Jak je z terénu patrné, doposud sem míří pouze kroky těch, kdo se chtějí nešetrně zbavit odpadu.

Obr. 51 a 52: Pozůstatky domů na území zaniklé obce Domaslavičky (Vokrojová, 2018).

Obr. 53 a 54: Jedna ze studen poukazujících na bývalé osídlení; pozůstatek rybníka u návsi (Vokrojová, 2018).

Obr. 55 a 56: Obec Domaslavičky ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s historickou podobou oválné návsi a dnešní podoba místa původní vesnice (URL 2 a 3).

Obr. 57, 58 a 59: Pozůstatky cest vedoucích vsí; rozvalený kříž nedaleko od obce (Vokrojová, 2018).

Obr. 60: Pohled na jeden z rybníků vyskytujících se na území zaniklé obce Domaslavičky (Vokrojová, 2018).

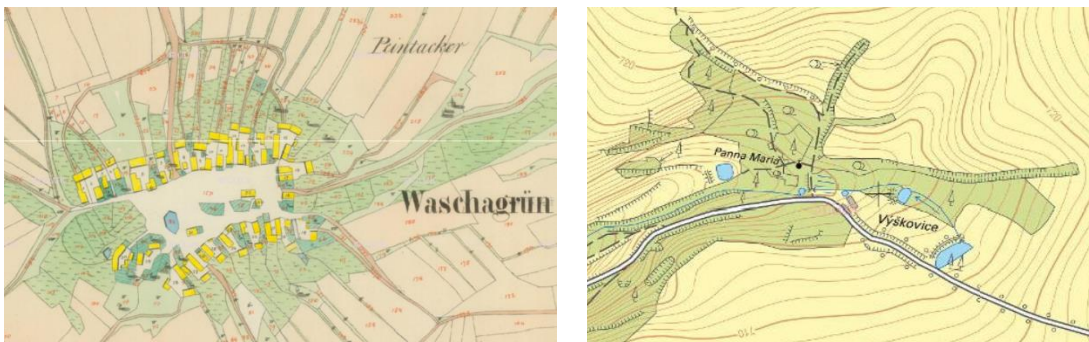

Obr. 61: Pohled do kraje ze S části zaniklé obce Domaslavičky (Vokrojová, 2018).

5.4.2 Výškovice

Zaniklá obec Výškovice se nacházela na okraji tepelské náhorní planiny, sestupující do údolí Kosího potoka, ca 2,8 km SZ od obce Boněnov, 2,7 km JZ od obce Běžvěrov a ca 5 km SV od obce Dolní Kramolín, se kterými je místo propojené komunikacemi III. třídy. Na rozdíl od Domaslaviček se ve Výškovících vyskytuje i díky okraji náhorní planiny kopcovitější terén a ves je situována poměrně vysoko, avšak do jakéhosi mělkého údolí, chráněna od S, J i V zvedajícím se terénem. V obci pramení a jí protéká Výškovický potok, který směřoval dále na Z do údolí, kde se stával přítokem Jilmového potoka a následně potoka Kosího. Na území obce se vyskytovalo několik rybníčků, které také zásobovaly potok vodami.

Území bývalé obce se nachází v SV části území městyse Chodová Planá, nedaleko hranice okresů Tachov a Cheb, krajů Plzeňského a Karlovarského a na rozdíl od Domaslaviček jsou na mapách snáze k nalezení, jelikož se jedná o známější ze zaniklých vsí a také zde stojí jediná upomínka na zaniklou obec v podobě statku s číslem popisným 2, který se jako jediný zachoval do dnešních dní. Krajina má stejný charakter jako u obce Domaslavičky, je pouze mírně zvlhňená a až na západním okraji obce přechází v údolí Kosího potoka, stejně jako v předchozím případě je území v současnosti využíváno převážně pro pastviny a lesy. Stejný je i drsnější charakter podnebí, odpovídající mnohem výše položeným oblastem.

Obr. 62 a 63: Obec Výškovice ve výřezu mapy stabilního katastru a základní mapy s historickou podobou oválné návsi a dnešní podoba místa původní vesnice (URL 2 a 3).

Založení obce je spojováno s pány Výškovci, kterým patřila i nedaleká ves Výškov a hrad na Lazurové hoře. První písemná zmínka o Výškovících se váže k roku 1273 ve vztahu k tepelskému klášteru premonstrátů, kterému ves patřila. Z údajů berní ruly vážící se k roku 1654 se dozvídáme, že v obci bylo pouze osm usedlostí, z toho tři postiženy třicetiletou válkou, osídlených německým obyvatelstvem. Ve spojení s tereziánským katastrem a rokem 1757 už je vsi přičítáno 18 stavení, v roce 1880 měla být tvořena 29 obydlími, k roku 1930 se zde vyskytuje 33 domů a 183 obyvatel, v roce 1939 už jen 152 obyvatel a stejně jako u předchozího případu je s odsunem Němců po druhé světové válce spojeno drastické vysídlení vsí a jejímu úpadku, ačkoliv byla dosídlována nově příchozími slovanskými obyvateli. Již na počátku 19. st. je v obci zmiňována existence školy a sýpky, blízkých vápencových lomů a dioritového lomu v údolí. V roce 1945 je ve spojitosti s Výškovicemi uváděno stále 33 domů, 170 obyvatel, ovšem už v roce 1947 (a stejně tak 1950) zde má žít pouze 30 obyvatel ve 12 domech. Během 60. a 70. let se však obec postupně zcela vylidnila a následně byly

opuštěné budovy až na zmiňovaný statek a kapli zbořeny. Úřední zánik obce se datuje rokem 1974. Zajímavostí je, že stav obce byl v roce 1947 využit pro natáčení filmu *Ves v pohraničí*, z jehož záběrů si tak lze udělat alespoň částečný úsudek o podobě obce (Procházka, 2002; Procházka, 2011; Buchtele a Švandrlík, 2012; Schmutzer, 1967; May a Pany, 1977).

Jak uvádí Procházka (2011), Domaslavičky a Výškovice ležící nedaleko sebe, se výrazně odlišovaly od zbývajících zaniklých vsí na Tachovsku, jejich původ se odvíjel z odlišného kulturního i historického prostředí a ač „měly kdysi české jméno, jinak byly takřikajíc „echt Egerländer“. Architektura zdejších dvorců náležela k typické hrázděné architektuře Chebska.“ Stejně jako Domaslavičky měly Výškovice původně okrouhlou návěs obklopenou vedle sebe řazenými domy tzv. franckými dvorci, což bylo netradiční právě vzhledem k výskytu hrázděných dvorců, které byly na Chebsku obvykle volně v krajině.

Obr. 64: Plán zaniklé obce Výškovice (Buchtele a Švandrlík, 2012, 162).

Jak již bylo zmíněno, jediným dochovaným domem je statek s č.p. 2, vedle něj zde nalezneme ještě rozpadající se stavbu kaple Panny Marie Dobré rady, která byla vystavena v letech 1775-1776 na náklady místních rolníků uprostřed vsi hned vedle velké lípy, která je dnes chráněna. Zděná kaple obdélníkového půdorysu s předsíní měla přejít z vlastnictví církve do rukou soukromých osob, které se snad pokouší o její záchranu (Procházka, 2011). Nedaleko kaple stojí Goethův pomník z roku 1931, připomínající návštěvu obce básníkem při průjezdu roku 1821 do Teplé. Pamětní deska s nápisem a Goethova plastika se do dnešních dob nezachovaly. Západně od památné

lípy jsou dochované oblouky sklepů, které dříve sloužily více domům najednou.

Podobu obce dnes z krajiny nevyčteme, dle dochovaných zbytků a pár přežívajících ovocných stromů můžeme jen hádat a pravou podobu nám odtajní teprve historické fotografie a mapy. Ačkoliv se směrem k obci soustředila pozornost veřejné aktivity projektem „Výškovice“, zarůstá oblast i dnes náletem, bolševníkem a na části bývalé obce se popásají krávy.

Obr. 65: Dochovaný statek č.p. 2 (Vokrojová, 2018).

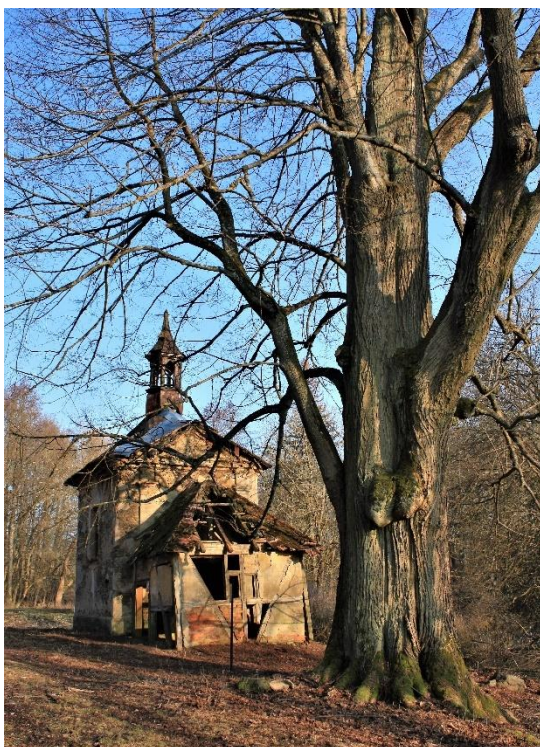
Obr. 66: Portály společných sklepů (Vokrojová, 2018).

Obr. 67: Ortofoto Výškovice v roce 1957 (URL 4).

Obr. 68: Ortofoto Výškovice v roce 2017 (URL 5).

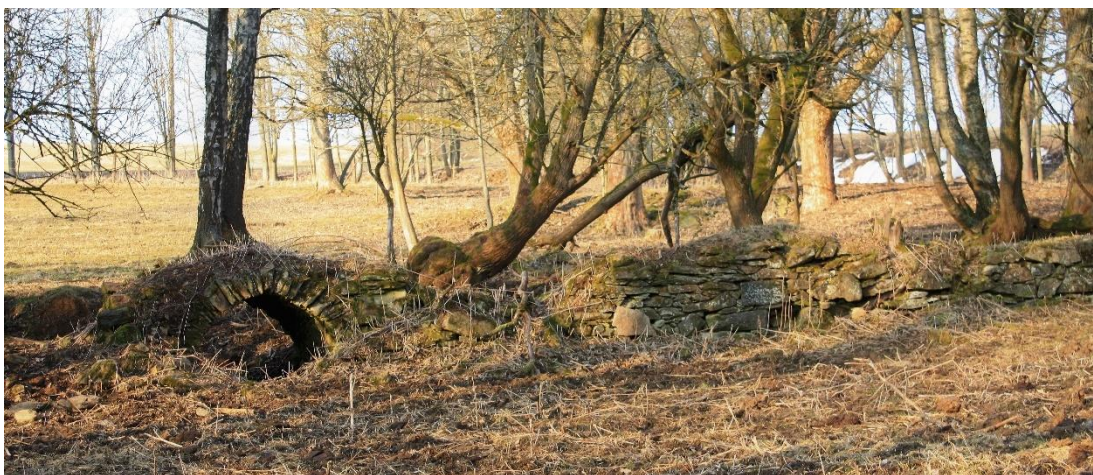
Obr. 69 a 70 Pohledy na kapli Panny Marie Dobré rady a památnou lípu (Vokrojová, 2018).

Obr. 71: Goethův památník (Vokrojová, 2018).

Obr. 72: Pozůstatek projektu Výškovice – dlážděná linie symbolizuje pravděpodobnou příjezdovou cestu ke statku, dlážděný obdélník se stolem symbolizuje zemědělský dvůr (Vokrojová, 2018).

Obr. 73: Pozůstatek klenby sklepa a obvodové zdi stavení (Vokrojová, 2018).

Obr. 74: Pohled do kraje jižním směrem z kopce zvedajícího se na S od zaniklé obce Výškovice (Vokrojová, 2018).

Obr. 75: Pohled na svah vypínající se na sever od zaniklé obce a okolní krajinu JV směrem (Vokrojová, 2018).

6. Výsledky

Podstatou této diplomové práce je snaha o zaměření se a následné zhodnocení proměny krajiny zkoumaného území obce Chodové Plané na základě poznatků z terénního průzkumu a pořízených fotografií, analýzy písemných podkladů, mapových podkladů a dostupných dat týkajících se způsobu využití zkoumané oblasti.

Pro možnost porovnání změn v krajině bylo nezbytné vytvoření mapových děl, která budou vypovídat o využití krajiny a krajinném pokryvu v jednotlivých letech. K tomu bylo použito map Stabilního katastru, map z padesátých let 20. století a map současných, jež byly podkladem pro vytvoření map znázorňujících využití krajiny v 19. století, v 50. letech 20. století a v současnosti. Vedle map využití krajiny bylo pro srovnání použito údajů o krajinném pokryvu mapování Corine Land Cover z let 2006 a 2012 a v neposlední řadě byly vytvořeny mapy leteckých snímků zkoumané oblasti z let padesátých a současnosti.

Mapa kultur stabilního katastru je součástí vceňovacího operátu stabilního katastru, je vytvořena v měřítku 1:36 000 a zachycuje plošné využití pozemků, tedy rozsah existujících kultur mezi lety 1837 – 1844. K mapě je dostupná podrobná legenda a jednotlivé kultury jsou barevně rozlišeny – pole jsou bílá, pastviny, louky a zahrady v odstínech zelené, lesy jsou šedé a případný výskyt vinic a chmelnic je zaznamenám za použití barvy růžové. Vedle rozlišení kultur na mapě najdeme zaznačené vodní plochy, obce a města, podrobný výškopis zde chybí, což pro účely této práce není závadou. Mapy Stabilního katastru obecně byly mapami vytvořenými mezi lety 1826 – 1849 pro potřeby tehdejšího zřízení, předně pro potřebu záznamu majetkoprávních vztahů, jež byly podkladem pro výběr daní. Mapy jsou dostupné pro jednotlivá katastrální území, vždy rozdělené do více mapových listů. Vynikají svou dobrou čitelností a možností orientace díky existenci podrobné legendy a barevného rozlišení budov, pozemků a širokému použití mapových značek.

Pro vytvoření mapy využití území pro padesátá léta byly vybrány Topografické mapy v systému S-1952. Ty v padesátých letech nahradily dosud používané Speciální mapy. Topografické mapy v systému S-1952 byly výsledkem potřeby vytvoření aktuálních topografických map a vznikly spoluprací vojenské a civilní zeměměřické služby a pro tvorbu těchto map již bylo využíváno fotogrammetrie. Mapování probíhalo v letech 1953 - 1957 v systému Gauss-Krüger, který byl užíván i v dalších státech Sovětského svazu. Na mapě s měřítkem 1:25 000 nalezneme údaje polohopisné a výškopisné. Modrou barvou je znázorněno vodstvo a vodní plochy, terénní útvary jsou zbarveny hnědě, rostlinný pokryv je zaznačen zeleně. Toto mapování je důležité a cenné, jelikož zaznamenává území ještě před významnými změnami, které se v tomto období odehrály a zachycuje tak vesnice, které byly v druhé polovině 50. let zlikvidovány. Jak je naznačeno výše, na mapě můžeme opět rozlišit jednotlivé kultury, pole znázorňují plochy s podkladovou barvou bez zvláštní mapové značky, občas s vyskytujícím se písmenem p, jako pole. Kategorie louky a pastviny mají tutéž podkladovou barvu, ale jejich území je jasně ohraničeno použitím pravidelné mapové značky, kterou tvoří dvě rovnoběžné úsečky v případě luk a pomyslné stříšky v případě pastvin. Z mapy je možné rozlišit i stromový pokryv, lesy, sady a vinice mají zelený

podklad a jsou rozlišeny značkami, lesy jsou často opatřeny značkou stromu a informací o druhu lesního porostu. Na mapě jsou rozlišitelné i vodní plochy, mající modrý podklad a sídla, která jsou znázorněna půdorysy budov a doplněna o plochy zahrad, parků apod. Díky legendě je čtení z těchto map opět jednoduché a poskytuje důležité informace o podobě krajiny.

Pro vytvoření poslední mapy zobrazující využití území byla použita základní mapa České republiky 1:10 000 (ZM 10) v systému S-JTSK (systém jednotné trigonometrické sítě katastrální), jež je státním mapovým dílem zobrazujícím území České republiky na jednotlivých mapových listech, která je v současné době využívána velkým množstvím mapových aplikací a dostupná také v programu ArcGis jako digitální služba poskytovaná Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním. Mapa poskytuje jedno z nejkvalitnějších zobrazení území v daném měřítku. Tato mapa je vydávána od 70. let 20. století a jsou od ní odvozovány i mapy menších měřítek. Samozřejmě součástí mapy jsou polohopisné údaje se zobrazením sídel, vodstva, hranic jednotek, porostu a povrchu půdy, výškopisné údaje znázorňují reliéf za pomoci použití vrstevnic. Ke snadné orientaci v mapě slouží podrobná legenda dostupná na stránkách geoportálu ČÚZK. Orná půda je odlišena použitím bílé podkladové barvy, louky a pastviny jsou podbarveny béžovou barvou, lesy a případný výskyt sadů, zahrad a vinic je podbarven zelenými odstíny doprovázenými pro lepší rozlišení mapovými značkami. Vodní plochy jsou dle zvyklosti obarveny modře a sídla v podobě půdorysů budov jsou šedivá, znázorněny jsou i zahrady a veřejná zeleň.

Vedle map znázorňujících využití území bylo v práci využito dvou srovnávacích map krajinného pokryvu/pokryvu ploch, vytvořených na základě dat krajinného pokryvu zveřejněných agenturou CENIA (česká informační agentura životního prostředí) prostřednictvím WMS služby Národního geoportálu INSPIRE. Vrstvy obsahují informace o pokryvu ploch za rok 2006 a 2012 a srovnání změn mezi těmito roky. Data doprovází podrobná legenda barevně rozlišující lesy jehličnaté a listnaté v odstínech zelené, ornou půdu v okrové barvě, přírodní pastviny, louky a zemědělská území v odstínech béžové, zástavbu s červeným podbarvením, modré vodní plochy a bažiny atp.

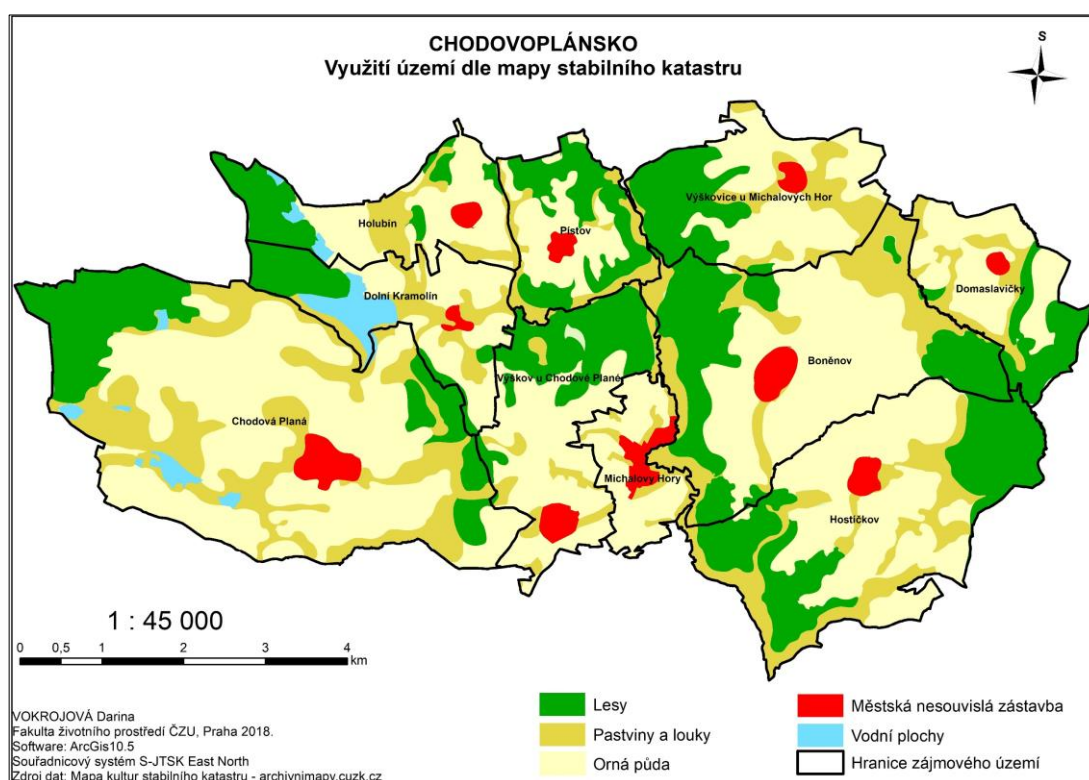
K mapám krajinného pokryvu a využití území jsou doplněny dvě mapy leteckých snímků za roky 1952 a současně dostupného snímkování, které v případě nejasností dopomáhaly spolu s údaji z terénního průzkumu k lepšímu rozlišení využití jednotlivých částí území. Je na nich dobře patrná změna struktury krajiny, která proběhla od padesátých let po současnost, respektive která započala v druhé polovině padesátých let a je v krajině patrná dodnes. Letecké snímky 50. let jsou dostupné v mapové aplikaci na stránkách projektu pro monitorování kontaminace životního prostředí, zveřejněné agenturou CENIA, současné letecké záznamy povrchu jsou dostupné jako WMS služba Ortofotomapa ČR, poskytovaná Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním.

Popis mapových podkladů je doplněn o údaje využití ploch katastrálních území ČR, které jsou dostupné pro roky 1845, 1948 a 2017. Data z roku 1845 vychází z mapování Stablního katastru prováděného mezi lety 1826 – 1843. Tyto údaje jsou na výkazech ploch uvedeny společně s údaji pro jednotlivé katastry za rok 1948.

Výkazy nabízí možnost porovnání zastoupení druhů pozemků. Data vážící se k současnosti pochází z databáze katastru nemovitostí, dostupné k jednotlivým katastrálním územím ze stránek Českého úřadu zeměměřického a katastrálního. Formou tabulek a grafů byly porovnány celkové výměry druhů pozemků jednotlivých katastrálních území.

6.1 Porovnání využití území

Jak již bylo v práci několikrát uvedeno je podoba kulturní krajiny zapříčiněna spolupůsobením přírodních a antropogenních vlivů. Je však možné tvrdit, že za období, které je zahrnuto v této práci jsou proměny krajiny zapříčiněny hlavně vlivem rozhodnutí člověka. Následující mapy využití území zobrazují proměnu od 40. let 19. století po současnost.

Výše vložená mapa zobrazující využití krajiny zkoumaného území Chodovoplánska je vytvořena na základě údajů mapování kultur stabilního katastru z let 1837 – 1844. Pro znázornění bylo krom typů kultur přikročeno i k zaznamenání vodních ploch a sídel, legendou označených jako městská nesouvislá zástavba. Jak je z mapy patrné, je celkově největším využitím území orná půda, která téměř všude vizuálně převažuje nad ostatními kategoriemi. Na druhém místě je v zastoupení nejpočetnější kategorií les. Pro srovnání je níže přiložena tabulka s údaji z výkazu ploch z roku 1845, která uvádí mírně jiné výsledky než výše přiložená mapa. Nejvyšší zastoupení jsou zvýrazněna fialovou barvou. Dle tabulky je na všech katastrálních územích, s výjimkou Domaslaviček kde má největší zastoupení les, převažující kategorií orná půda. Lesní pozemky kopírují většinou linie s nepříznivými podmínkami – výrazně kopcovitý terén ve středu území (k.ú. Pístov, Výškovice,

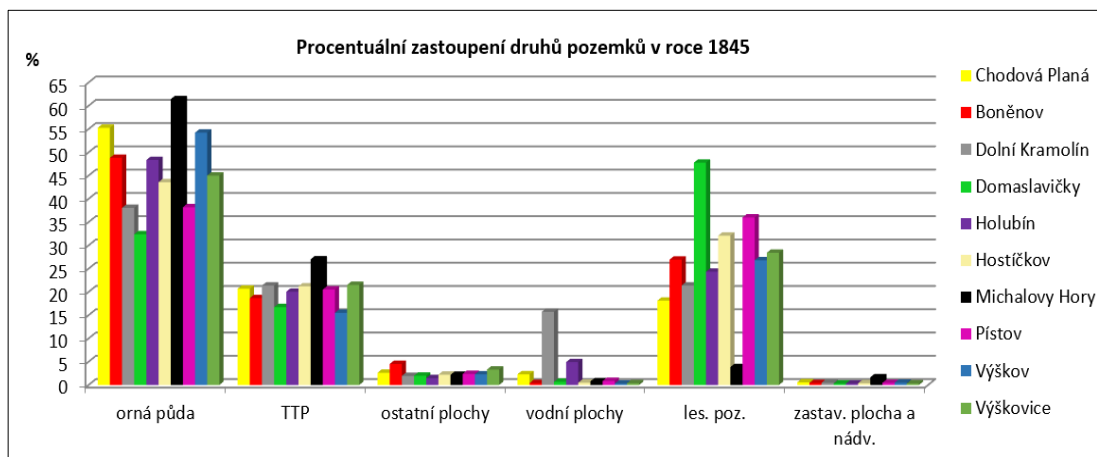
Výškov, Boněnov, Hostičkov) a na východě území (k.ú. Hostičkov a Domalsavičky). Orná půda jasně převažuje i na výše položených územích Tepelské vrchoviny (k.ú. Boněnov, Výškovice, Hostičkov) i přes méně příznivé podmínky, které skýtá. Je to dáno patrně tím, že v 19. století bylo zemědělství stále ještě hlavní obživou obyvatel. Další rozdíly by vykazovala struktura krajiny, kdy neexistovaly velké scelené plochy pozemků, jako tomu bylo od konce 50. let a dnes a bylo využíváno remízů, průleहů a větrolamů. Pozemky v době map Stablního katastru si byly tvarově podobné, obdélníkové, protáhlé a nejčastěji navazovaly na pozemky domů, od kterých se táhly jako lány a plužiny.

Rozdíl daný mezi výše vloženou mapou a níže přiloženou tabulkou může být způsoben rozdílným rokem vyhotovení, do roku 1845 (doba výkazu ploch) mohly pozemky na území k.ú. Domalsavičky změnit kategorii zařazení. Jak je z tabulky dále patrné, na veškerých územích, až na zmíněné k.ú. Domalsavičky kde tvoří necelých padesát procent orná půda a necelých 50 % lesy, převládají kategorie, které můžeme řadit do zemědělské půdy od hodnot 60% do 94,9%. Vlivem zaokrouhlení čísel nedostatkem místa je možné, že součet všech čísel nedává celou hodnotu 100%, ale 99 a více procent.

Druh pozemku v %	Chodová Planá	Boněnov	Kramolín Dolní	Domasl.	Holubín	Hostičkov	Michalovy Hory	Pístov	Výškov	Výškovice
orná půda	55,26	48,81	38,05	32,4	48,35	43,57	61,41	38,2	54,22	45
vinice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
chmelnice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zahrada	0,4	0,21	0,81	0,03	0,56	0,07	2,81	0,94	0,2	0,11
ovocný sad	0,05	0,04	0,26	0,12	0	0,02	0,23	0,08	0,2	0,18
TTP	20,68	18,67	21,36	16,7	20,04	21,19	27	20,52	15,5	21,5
zeměděl. půda	77	70	60,97	49,9	69,12	65,02	94,91	60,18	72	70
ostatní plochy	2,63	4,52	1,95	1,99	1,48	2,21	2,18	2,38	2,28	3,32
vodní plochy	2,29	0,4	15,73	0,67	4,91	0,49	0,78	0,87	0,3	0,37
les. poz.	18,12	26,93	21,37	47,8	24,34	32,09	3,84	36	26,8	28,42
zastav. plocha a nádv.	0,57	0,42	0,47	0,3	0,31	0,37	1,64	0,45	0,49	0,33

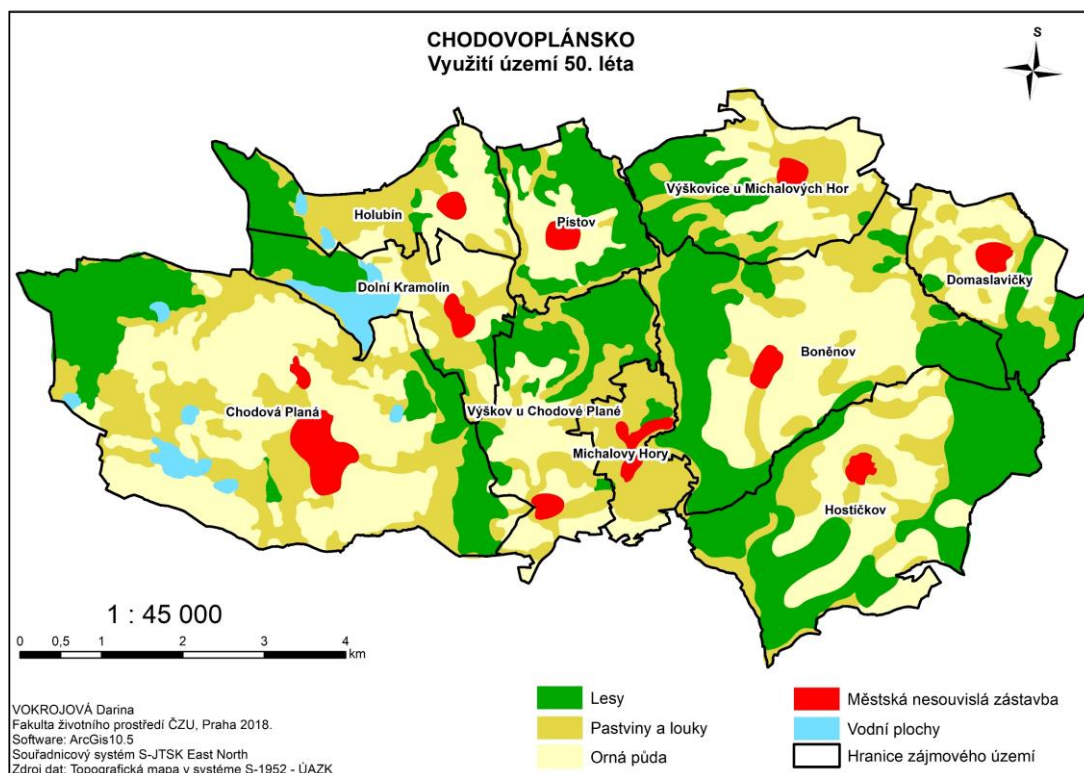
Tab. 2: Procentuální zastoupení druhů pozemků na katastrálních územích tvořících dohromady plochu zájmového území, vytvořeno na základě dat z Výkazu ploch pro rok 1845, dostupných na stránkách ÚAZK URL10. Vypracovala Vokrojová, 2018.

Níže vložený graf znázorňuje zastoupení procentuálně nevýznamnějších kategorií jednotlivých katastrálních území v grafickém provedení. Vybrány byly kategorie orná půda, trvalý travní porost (TTP), ostatní plochy, vodní plochy, lesní pozemky a zastavěná plocha a nádvoří.

Graf 1: Graf. znázornění procentuálního zastoupení druhů pozemků v roce 1845. Vypracovala Vokrojová, 2018.

Mapování využití území pro padesátá léta 20. století je vyobrazeno na níže vložené mapě, vytvořené na základě topografické mapy S-1952 z let 1953 – 1957. Pro znázornění bylo stejně jako v případě mapování z 19. století vybráno i zaznačení vodních ploch a sídel, legendou označených jako městská nesouvislá zástavba. Jak je z mapy patrné, je celkově největším využitím území stále orná půda, ovšem její plochy jsou zmenšeny na úkor nárůstu ploch lesa a TTP (pastvin a luk). Na druhém místě je v zastoupení nejpočetnější kategorií les, který ve středových oblastech území (k.ú. Pístov, Výškovice, Výškov, Boněnov, Hostičkov) a na východě území (k.ú. Hostičkov a Domaslavičky) oproti předchozímu století zvětšil plochy, na nichž se rozprostírá, zvláště pak na k.ú. Hostičkov a Boněnov. Další kategorií, která zaznamenala nárůst jsou pastviny a louky, které se výrazně rozšířily na k.ú. Michalovy Hory, Holubín, Dolní Kramolín a Výškov.

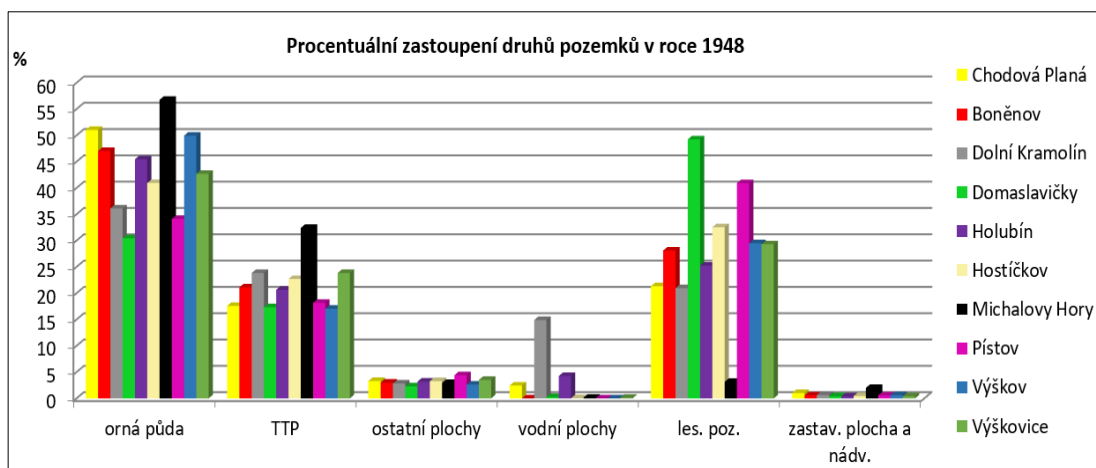
Jak je patrné z tabulky č.3, čísla značící procentuální zastoupení kategorie orná půda potvrzují vyobrazení mapy využití území z 50. let. I tentokrát se mohou data z výkazu ploch a z map lišit, jelikož je zde rozdíl ca 6-9 let mezi tvorbou výkazu (1948) a mapového díla z něž bylo čerpáno (1953 - 1957). Jak lze z tabulky dále vyčíst, došlo k výrazné změně v kategorii vodní plochy, což je zapříčiněno tím, že při tvorbě výkazu byly do této kategorie započítávány pouze stojaté vody mezi než byly řazeny močály, jezera a rybníky - chybí tak plochy tekoucích vod, které činí vzniklé rozdíly mezi předchozím obdobím a rokem 1948. Také kategorie ovocných sadů zaznamenala změnu, nenese totiž žádné údaje. Porovnáme-li dále údaje jednotlivých kategorií mezi výkazy z roku 1845 a 1948, můžeme si všimnout, že celkové zastoupení zemědělské půdy u všech k.ú. až na Holubín pokleslo o jednotky procent. Porovnáme-li zastoupení TTP, pokleslo zastoupení jen u k.ú. Chodová Planá a Pístov, na ostatních územích se plochy TTP oproti předchozímu případu zvětšily, nejvíce pak na území Michalovy Hory z 27 na 32 %. Také zastoupení lesních pozemků vykazuje nárůst hodnot ve všech územích až na téměř stagnující hodnoty k.ú. Dolní Kramolín a Michalovy Hory. Stejně jako v 19. století jsou nejzastoupenější kategorií k.ú. Domaslavičky lesní pozemky.

Druh pozemku v %	Chodová Planá	Boněnov	Kramolín Dolní	Domasl.	Holubín	Hostičkov	Michalovy Hory	Pístov	Vyškov	Vyškovice
orná půda	51,02	47,02	36,1	30,44	45,45	40,93	56,75	34,11	49,94	42,68
vinice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
chmelnice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zahrada	3,36	0,23	0,78	0,07	0,85	0,11	2,7	1,87	0,28	0,17
ovocný sad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TTP	17,56	21,1	23,83	17,33	20,64	22,69	32,4	18,16	17,04	23,83
zeměděl. půda	71,93	68,35	60,69	47,85	66,94	63,72	91,85	54,14	67,26	66,69
ostatní plochy	3,3	3	2,84	2,28	3,19	3,27	2,92	4,39	2,63	3,52
vodní plochy	2,44	0	14,9	0,25	4,25	0,04	0,11	0	0	0,1
les. poz. zastav. plocha a nádv.	21,32	28,1	20,95	49,22	25,24	32,53	3,13	40,9	29,49	29,29
	1	0,55	0,62	0,4	0,38	0,44	1,99	0,56	0,61	0,39

Tab. 3: Procentuální zastoupení druhů pozemků na katastrálních územích tvořících dohromady plochu zájmového území, vytvořeno na základě dat z Výkazu ploch pro rok 1948, dostupných na stránkách ÚAZK URL10.

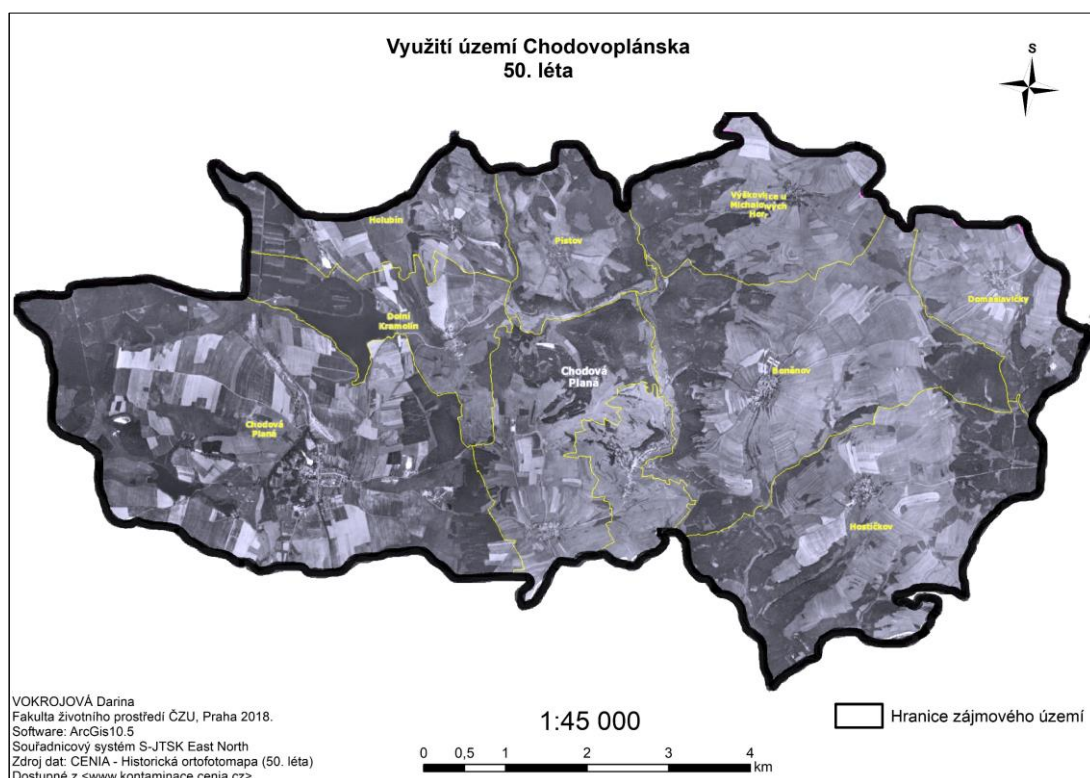
Vypracovala Vokrojová, 2018.

Mapové a procentuální porovnání změn využití povrchu je opět doplněno o grafický výstup se znázornění hodnot v sloupcovém grafu. Výběr kategorií je totožný jako v případě znázornění ploch z výkazu pro rok 1845 - orná půda, trvalý travní porost (TTP), ostatní plochy, vodní plochy, lesní pozemky a zastavěná plocha a nádvoří.

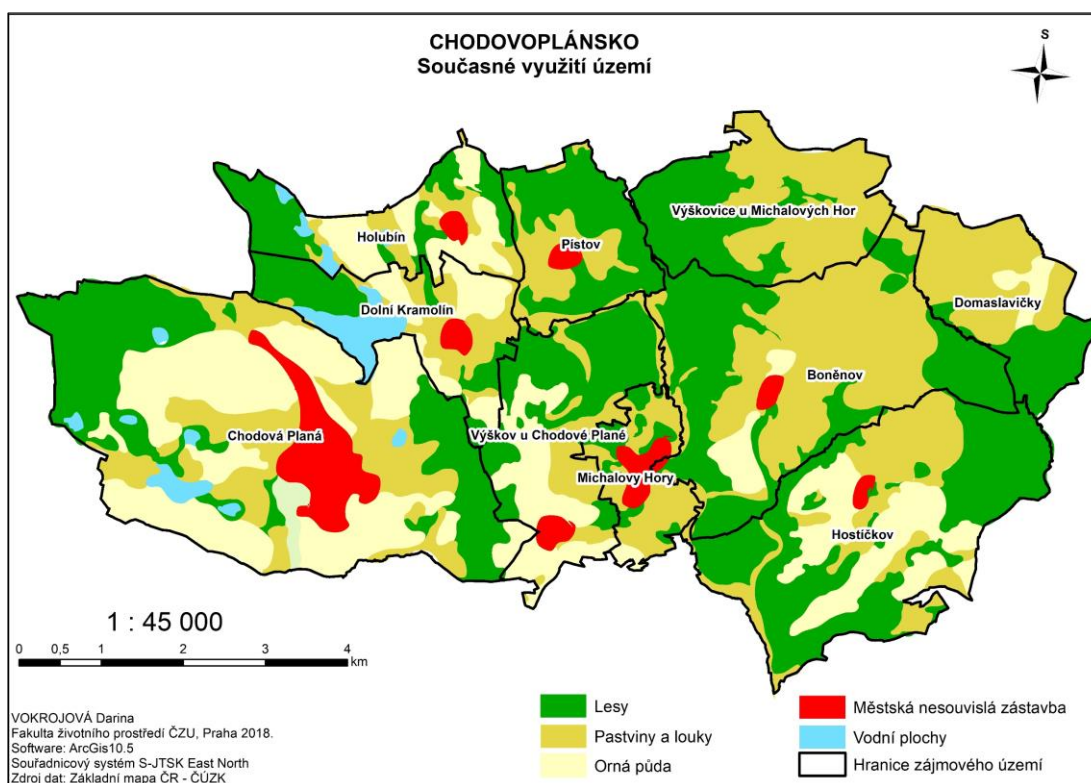

Graf 2: Graf. znázornění procentuálního zastoupení druhů pozemků v roce 1948. Vypracovala Vokrojová, 2018.

V případě zkoumání podoby krajiny v polovině 20. století již můžeme využít i leteckého snímkování, které zachycuje zkoumané území ještě před rozsáhlými změnami, kterými pro naši krajinu byly kolektivizace a scelování pozemků. Letecké snímkování je z roku 1952. Z letecké mapy je ještě patrná existence drobnějších pozemků zvláště v západní polovině území a tím pestřejšího projevu krajiny, v této oblasti je stále využíváno mezí, a tak je krajina dobře prostupná i pro živočichy. Ve východní části území je však již patrné propojení jednotlivých pozemků a ztráta členitosti a změna struktury. V malé míře je dochováno využití remízů dělicích jednotlivé pozemkové parcely. V tomto období se na území již vyskytují zpevněné komunikace, které jsou zachovány z období 19. století, z této doby jsou zachovány veškeré hlavní prvky cestní sítě. Krajina je stále dobře prostupná díky síti polních cest, které propojují jednotlivá území.

Poslední níže přiložené mapové dílo zobrazuje využití území v současnosti, vytvořené na podkladu Základní mapy v měřítku 1: 10 000. Stejně jako v předchozích případech je pro zachování jednotnosti využito stejných kategorií. Při porovnání mapy 50. let a současnosti je na první pohled patrný nebývalý nárůst ploch TTP na úkor orné půdy. Tato změna nastala nejvíce ve výše položených oblastech Tepelské vrchoviny, na nichž panují tvrdší přírodní podmínky. Změna zastoupení je v současnosti podpořena dotační politikou MZe ČR. Orná půda prakticky zmizela z k.ú. Výškovice, Pístov a Michalovy Hory, minoritní zastoupení má dle mapování na územích Boněnov, Domaslavičky, Dolní Kramolín. Vizualně druhým nejsilněji zastoupeným druhem pozemku jsou opět lesy a v závěsu za nimi orná půda, která je nyní více zastoupena v k.ú. Chodová Planá, Výškov, Holubín a Hostičkov. Mapování se však zcela neshoduje s číselnými údaji z výkazu druhů pozemků katastru nemovitostí ČR a poznatky terénního šetření. Při průjezdu zkoumaným územím se zdá být dřtivé procento ploch využíváno pro pastvu, zastoupení orné půdy je patrné na k.ú. Chodová Planá, Výškov, Holubín a Dolní Kramolín.

Tabulka č. 4 s údaji z roku 2017 vykazuje oproti dvěma předchozím obdobím výraznou změnu druhu pozemků. Čísla se dokonce v několika případech odlišují od mapování vytvořeného na podkladu Základní mapy ČR. Nejvýraznější rozdíl vykazují data z k.ú. Domaslavičky, na němž je evidováno zastoupení 8 % orné půdy a téměř 49 % TTP, mapování však ukázalo opačný poměr. Naopak změna druhů pozemků ve prospěch TTP odpovídá v obou případech k.ú. Michalovy Hory, kde došlo k nárůstu druhu TTP na 68,6 %. Rozdíly mohou být opět zapříčiněny odlišným rokem vytvoření map a údajů o druzích pozemků, jež jsou dostupné pro rok 2017. Orná půda má nejvyšší zastoupení oproti předchozímu období už jen na k.ú. Chodová Planá, Dolní Kramolín a Domaslavičky. TTP je nejzastoupenějším druhem pozemku na k.ú.

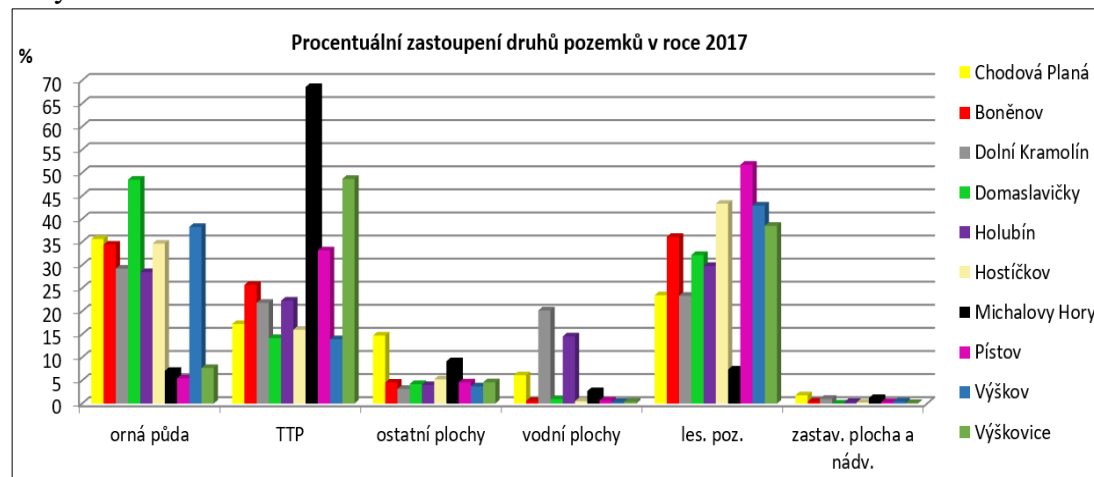
Michalovy Hory a Výškovice a lesní pozemky zaujímají největší výměru na územích Boněnov, Holubín, Hostičkov, Výškov a Pístov. Poslední jmenované území zaznamenalo i zajímavý nárůst kategorie ovocných sadů na 2,19 %.

Největší změny se na mapovaném území odehrály jistě v k.ú. Domaslavičky a Výškovice, kde došlo k zániku obcí, o čemž vypovídá samostatná pasáž práce.

Druh pozemku v %	Chodová Planá	Boněnov	Kramolín Dolní	Domasl.	Holubín	Hostičkov	Michalovy Hory	Pístov	Výškov	Výškovice
orná půda	35,62	34,41	29,23	48,49	28,47	34,63	7,06	5,46	38,25	7,69
vinice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
chmelnice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zahrada	1,09	0,2	0,83	0	0,59	0,14	4	1,94	0,44	0,1
ovocný sad	0	0,06	0,43	0	0	0	0	2,19	0	0
TTP	17,21	25,68	21,82	14,17	22,28	15,97	68,56	33,18	13,94	48,65
zeměděl. půda	53,92	58,35	52,31	62,65	51,34	50,73	79,63	42,76	52,63	56,44
ostatní plochy	14,72	4,53	3,16	4,22	4	5,24	9,15	4,58	3,71	4,6
vodní plochy	6,13	0,53	20,16	0,95	14,54	0,51	2,68	0,65	0,33	0,36
les. poz.	23,44	36,1	23,34	32,16	29,79	43,28	7,36	51,71	42,89	38,49
zastav. plocha a nádv.	1,78	0,42	1,02	0	0,33	0,25	1,18	0,3	0,43	0,11

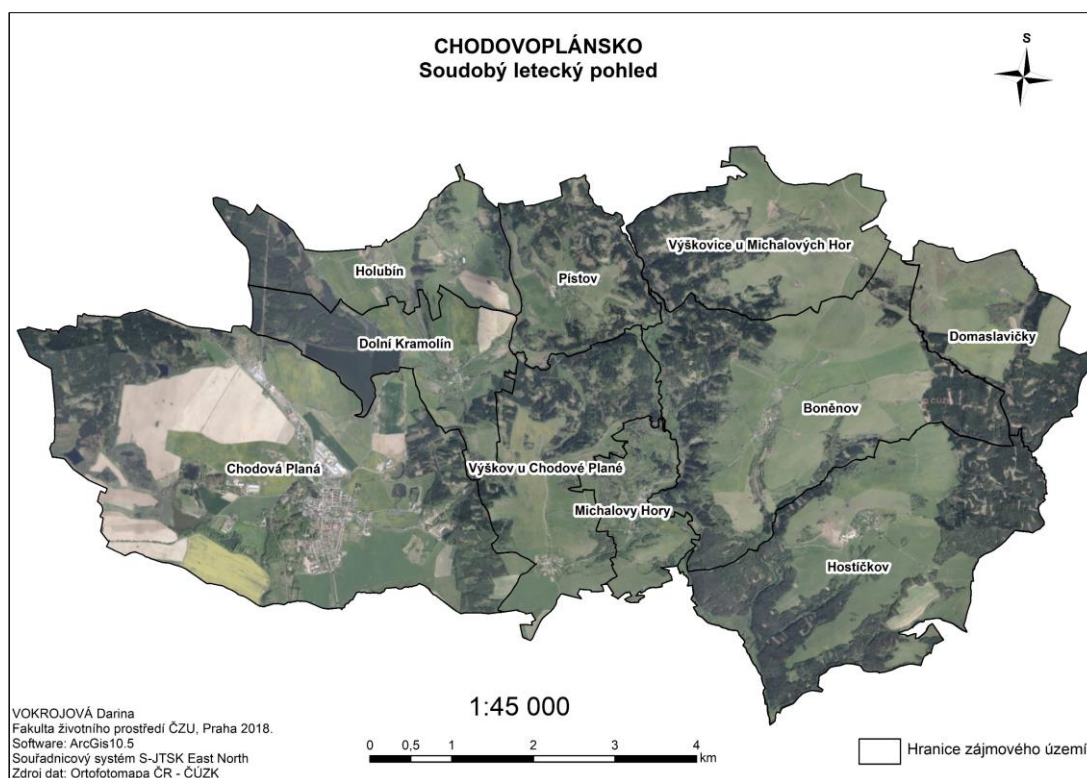
Tab. 4: Procentuální zastoupení druhů pozemků na katastrálních územích tvořících dohromady plochu zájmového území, vytvořeno na základě dat druhů pozemků pro rok 2017, dostupných na stránkách ČÚZK - URL11. Vypracovala Vokrojová, 2018.

Výše popsané procentuální údaje vykresluje graf č. 3. Na něm je patrná tendence postupného vyrovnání kategorií orná půda, TTP a lesní pozemky. Díky nízkému zastoupení zastavěného území z grafu není patrný zánik obcí Domaslavičky a Výškovice.

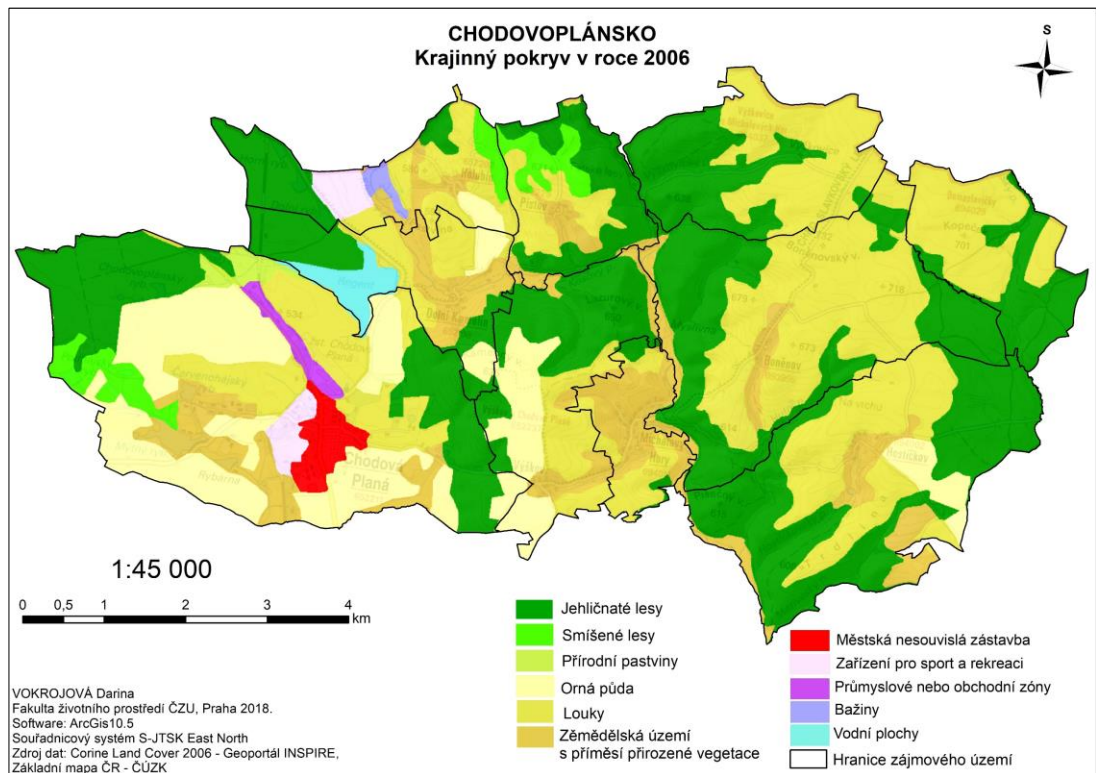

Graf 3: Graf. znázornění procentuálního zastoupení druhů pozemků v roce 2017. Vypracovala Vokrojová, 2018.

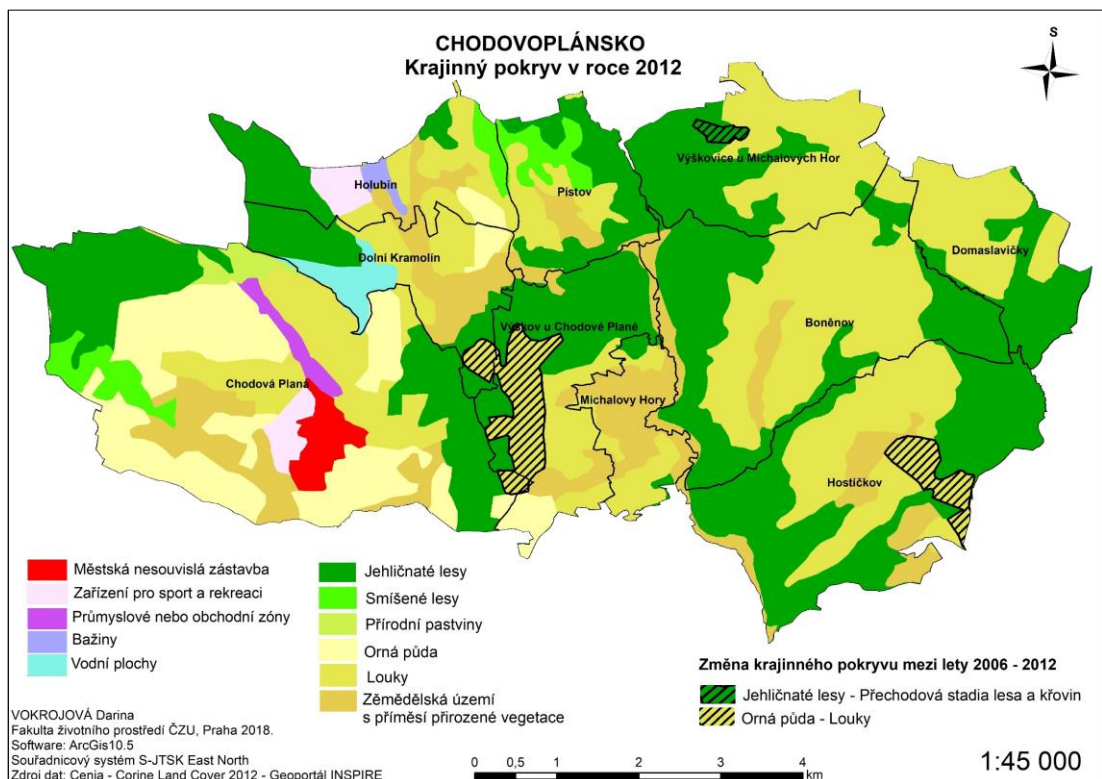
Stejně jako v případě hodnocení období 50. let můžeme i pro současnost doplnit mapu využití území a procentuální hodnocení kategorií pozemků mapou leteckého snímku území, na kterém jsou změny asi nejpatrnější. Území naprosto pozbylo své struktury, pozemky, které si v 50. letech stále částečně zachovávaly podobu plužin (Z část území) jsou soustředovány do velkých lánů a chybí zde aplikace mezi s porostem či remízků. Krajina se tak stává hůře prostupnou pro zvěř a díky velkému úbytku polních cest i pro člověka. Zachována je stále hlavní cestní síť jejíž základ byl patrný již v 19. století. Vedle cest je dochovanou strukturou občasná existence alejí a v menší míře také drobné sakrální architektury, která je však ve většině případů ve špatném stavu. Na dnešní podobě území se plně projevíly dějinné události 20. století, které jsou nejvíce pozorovatelné v pohraničních částech republiky. Terénní šetření a letecké snímkování prozrazují, že zkoumaná oblast je nejvíce využívána pro pastvu dobytka a jako louky, v Z třetině je půda stále zčásti využívána pro pěstování plodin, a to především na rovinatém území Chodové Plané.

Posledními použitými mapami hodnotícími stav území, podobu krajiny zájmového území jsou mapy krajinného pokryvu (pokryvu povrchu), které jsou vytvořeny na základě družicových a leteckých dat. Mapy uvádějí skutečný pokryv území. Mapy jsou dostupné pro roky 2006 a 2012. Mapa z roku 2012 obsahuje zaznačení změn pokryvu mezi lety 2006 – 2012. Mapy byly vytvořeny na základě dat krajinného pokryvu zveřejněných agenturou CENIA (česká informační agentura životního prostředí) prostřednictvím WMS služby Národního geoportálu INSPIRE v mapách Corine Land Cover. Mapy využívají stejných kategorií jako mapy využití území, navíc jsou zaznačeny bažiny, zařízení pro sport a rekreaci a průmyslové zóny.

Mapa krajinného pokryvu z roku 2006 vypovídá podobně jako současná mapa o většinovém využití zájmového území jako louky a přírodní pastviny, druhé místo zaujímá plochou les, zde dělený na listnatý a jehličnatý. Mapa krajinného pokryvu na rozdíl od map využití nereflektuje malé vodní plochy, proto je vyobrazen pouze největší rybník území. Pro srovnání je níže přiložena mapa krajinného pokryvu z roku 2012. Na ní je provedeno porovnání změny krajinného pokryvu mezi lety 2006 a 2012.

Mapa zaznamenává pouze dvě výrazné změny a těmi je změna využití území v katastru Výškov, kde došlo k rozšíření luk na úkor orné půdy, totéž nastalo na ploše znázorněné v katastru Hostičkov. Na území Výškovice pak došlo k změně malé plochy lesa na přechodové stadium lesa a křovin, což lze nejspíše přičítat vytěženému úseku. Obě mapy krajinného pokryvu korespondují s mapou současného využití území a potvrzují, že největší zastoupení má TTP, lesní pozemky jsou následovány ornou půdou a dalšími kategoriemi.

Pro lepší představu o podobě území jsou níže připojeny panoramatické fotografie území s popisem směru výhledu. Fotografie byly pořízeny na vyvýšených místech území s možností výhledu do kraje.

Obr. 76: Pohled na území od obce Boněnov směrem SZ. Krajinně vévodí pastviny a louky a lesní porosty (Vokrojová, 2018).

Obr. 77: Pohled na území od obce Boněnov směrem SV. Krajinně vévodí pastviny a louky a lesní porosty (Vokrojová, 2018).

Obr. 78: Pohled na území ze serpentiny silnice směřující od Boněnova do Teplé, v oblasti mezi obcemi Boněnov a Výškovice. Pohled ukazuje krajinu ve směru JZ. Krajinně vévodí pastviny a louky a lesní porosty (Vokrojová, 2018).

Obr. 79: Pohled na území odbočky silnice Boněnov Výškovice. I zde je území využíváno nejčastěji pro pastvu dobytka. (Vokrojová, 2018).

Obr. 80: Území nad obcí Hostičkov. Kam lze dohlédnout vidíme louky, pastviny a lesy. (Vokrojová, 2018).

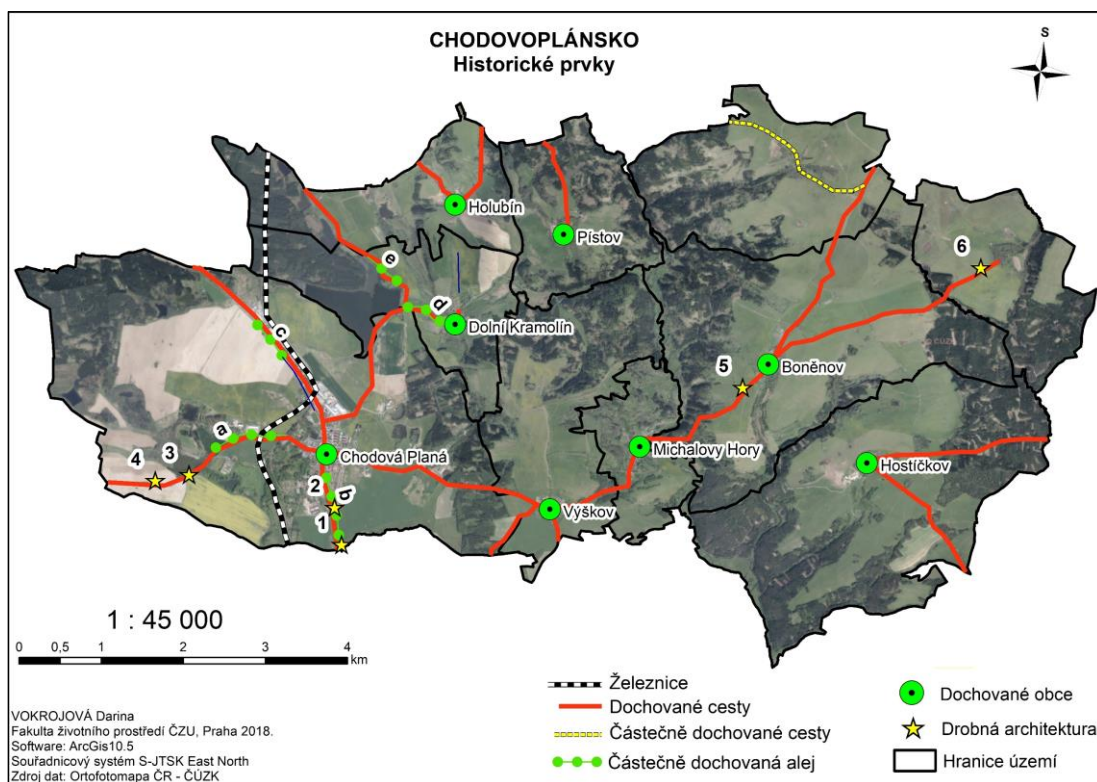
Obr. 81: Území nad obcí Pístov. Pastviny střídá v údolí orná půda v dálce patrná hladina rybníku Regent. (Vokrojová, 2018).

Obr. 82: Území mezi obcemi Holubín a Dolní Kramolín. V této části Chodovoplánska se střídají plochy lesů s poli a loukami. (Vokrojová, 2018).

6.2 Dochované struktury a historické prvky

Poslední část práce je věnována popisu dochovaných struktur a historických prvků zaznamenaných na zkoumaném území. Do části dochovaných struktur můžeme řadit plochy sídel, vodní plochy a podobné větší celky vyskytující se v krajině. Mezi historické prvky je řazena drobná sakrální architektura, která se dochovala do dnešních dní, nejčastěji u hlavních cest protínajících území. Na pomezí dochovaných struktur a historických prvků je možno řadit aleje a dochovanou cestní síť. Níže vložená mapa ilustruje podobu dochovaných struktur a historických prvků ve zkoumaném území. Byla vytvořena na podkladě mapy II. vojenského mapování a současné Základní mapy ve spojení s terénním průzkumem. Mapy vojenského mapování podrobně zaznamenávají výskyt nejen alejí, ale právě i drobné sakrální architektury, kterou dříve bylo možné potkat na každém kroku. Dnes, i díky obměně obyvatel v této části Sudet mnohé sakrální památky zanikly, jelikož s odsunem původního obyvatelstva ztratily své majitele a patrony.

Jak je z mapy patrné, na ploše zkoumaného území se do dnešních dob dochovaly nejen některé dnes hlavní cesty, ale i železnice, sídla, jsou patrné pozůstatky někdejších doprovodných alejí cest a zachovala se také nepočtená drobná sakrální architektura. Mapa zaznačuje pouze prvky, které je v terénu možno dohledat. Celkem se jedná o 7 prvků drobné sakrální architektury a 5 prvků torz alejí. Dochované obce a zajímavé budovy jsou probírány v samostatné části této práce. Na počet cest a výskyt drobné architektury a alejí bylo území v historii mnohem bohatší. Zachované prvky v podobě drobné architektury a alejí jsou přiloženy na následujících fotografiích.

Obr. 83: Fotografie částečně dochované aleje lemující část silnice mezi Chodovou Planou a Kyjovem, na mapě nese označení písmenem a. Výřez letecké mapy dostupné z www.mapy.cz [25.3.2018].

Obr. 84, 85, 86 a 87: Fotografie částečně dochovaných alejí a torz alejí lemující zleva doprava část silnice mezi Chodovou Planou a Planou, tah mezi Chodovou planou a Trstěnicemi, silnici od odbočky u rybníka Regent k Dolnímu Kramolínu a při silnici mezi Chodovou Planou a Mariánskými Lázněmi. Na mapě pod označením písmeny b, c, d, e. Výřez letecké mapy dostupné z www.mapy.cz [25.3.2018].

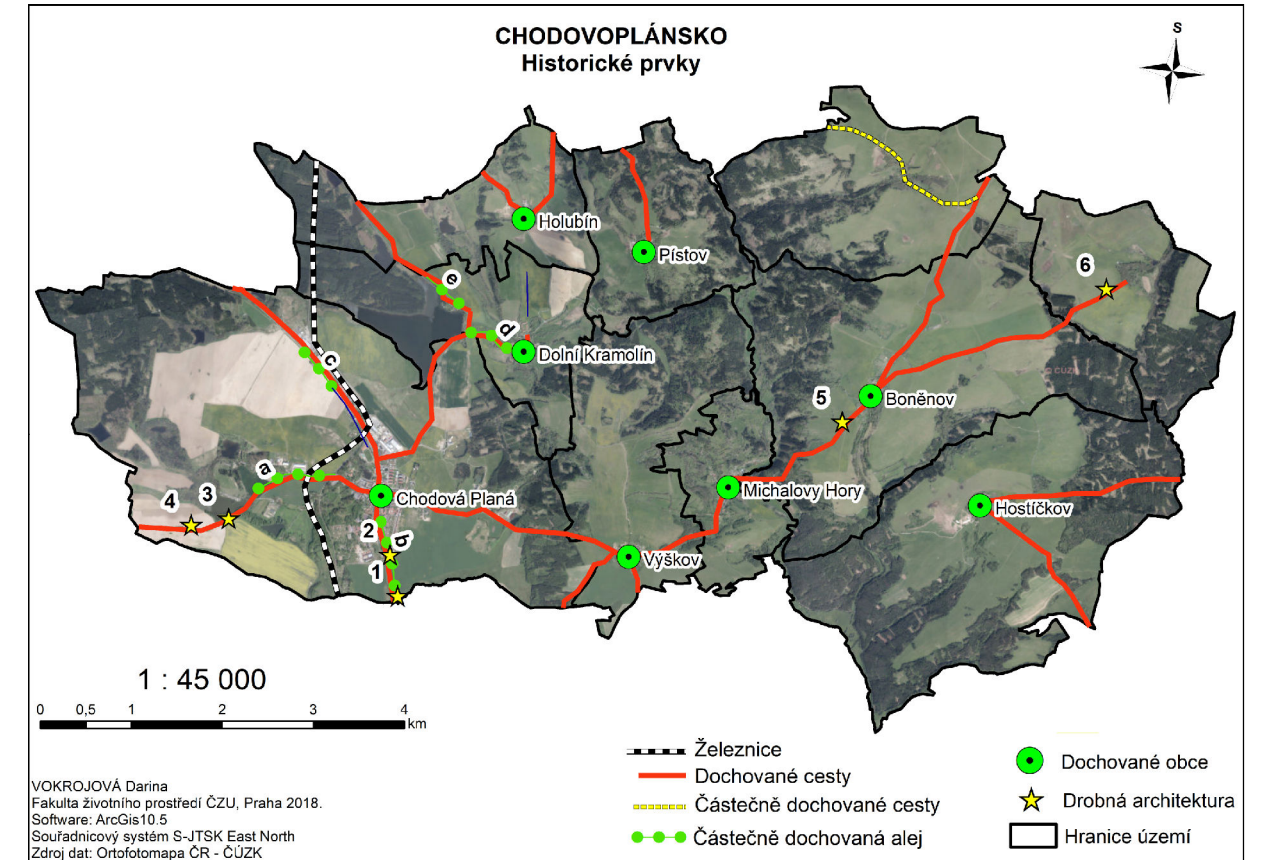
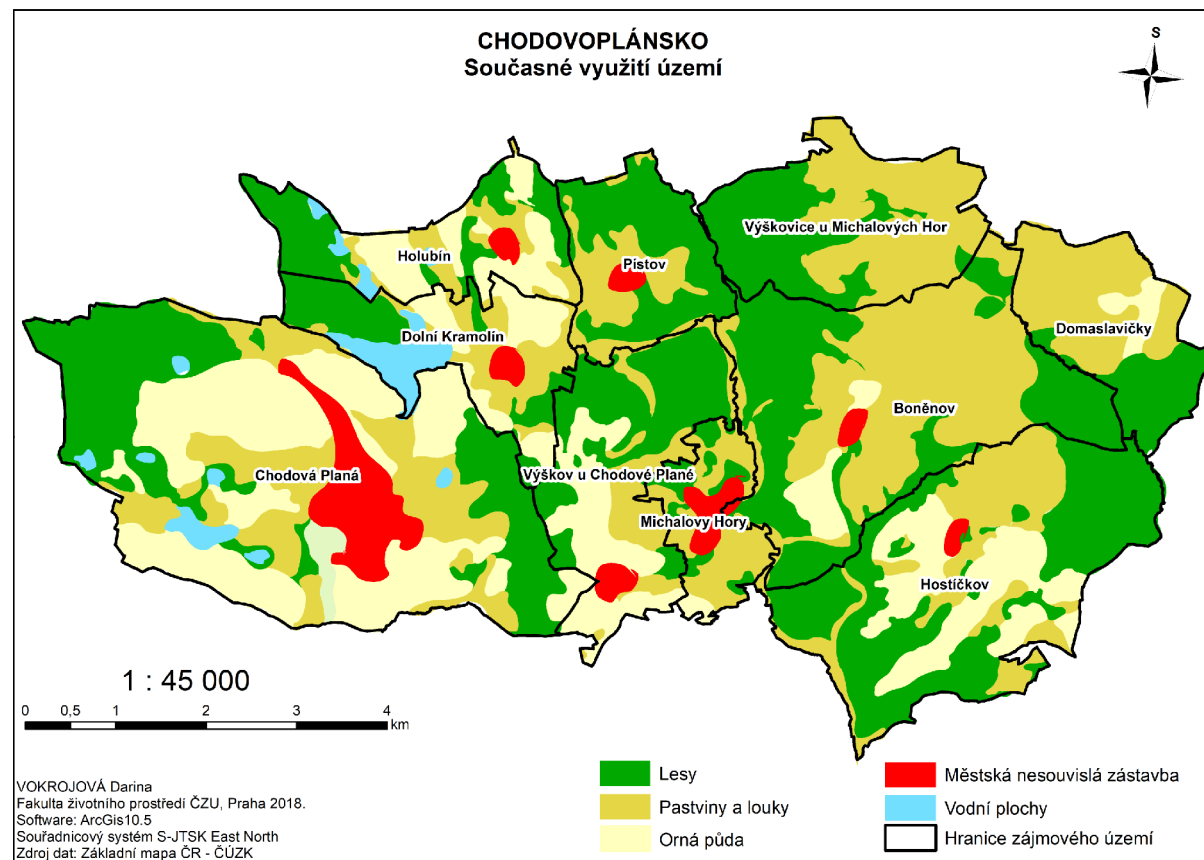
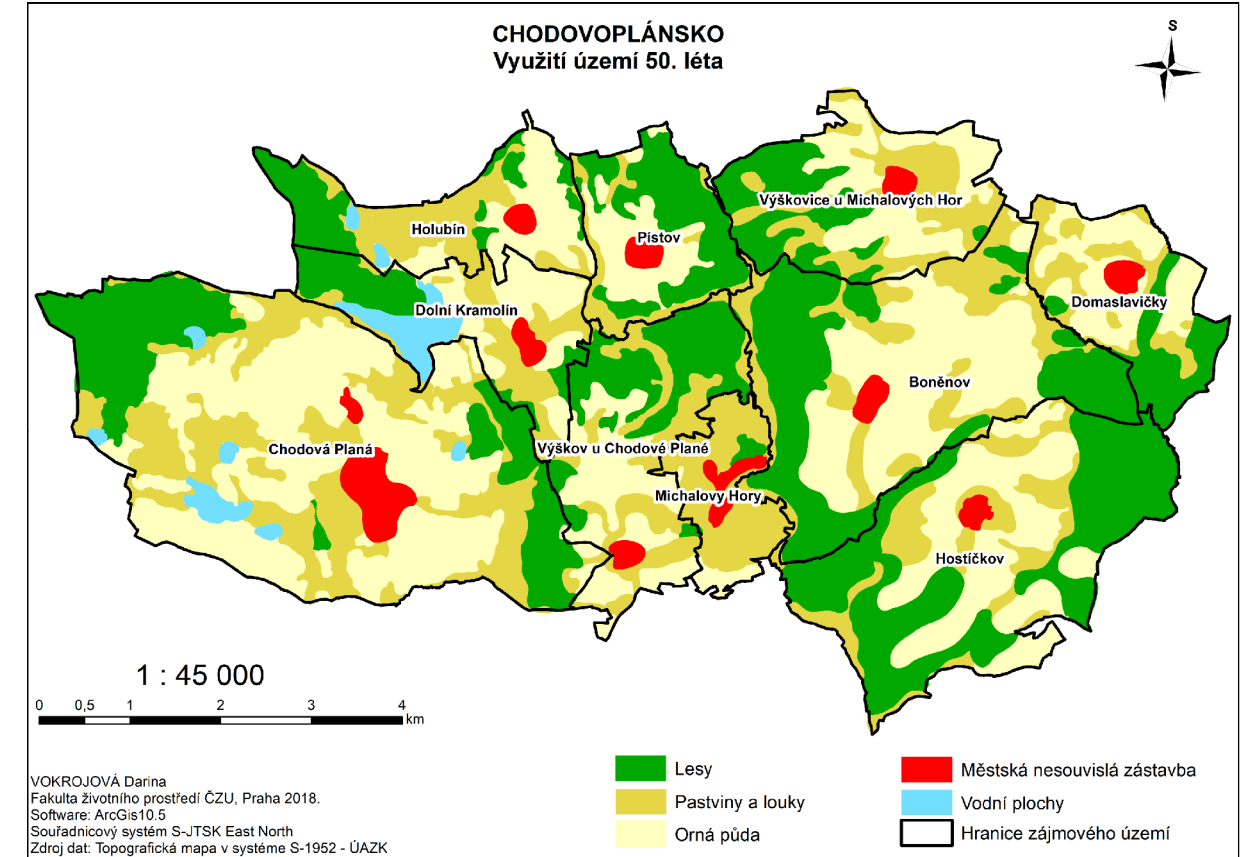
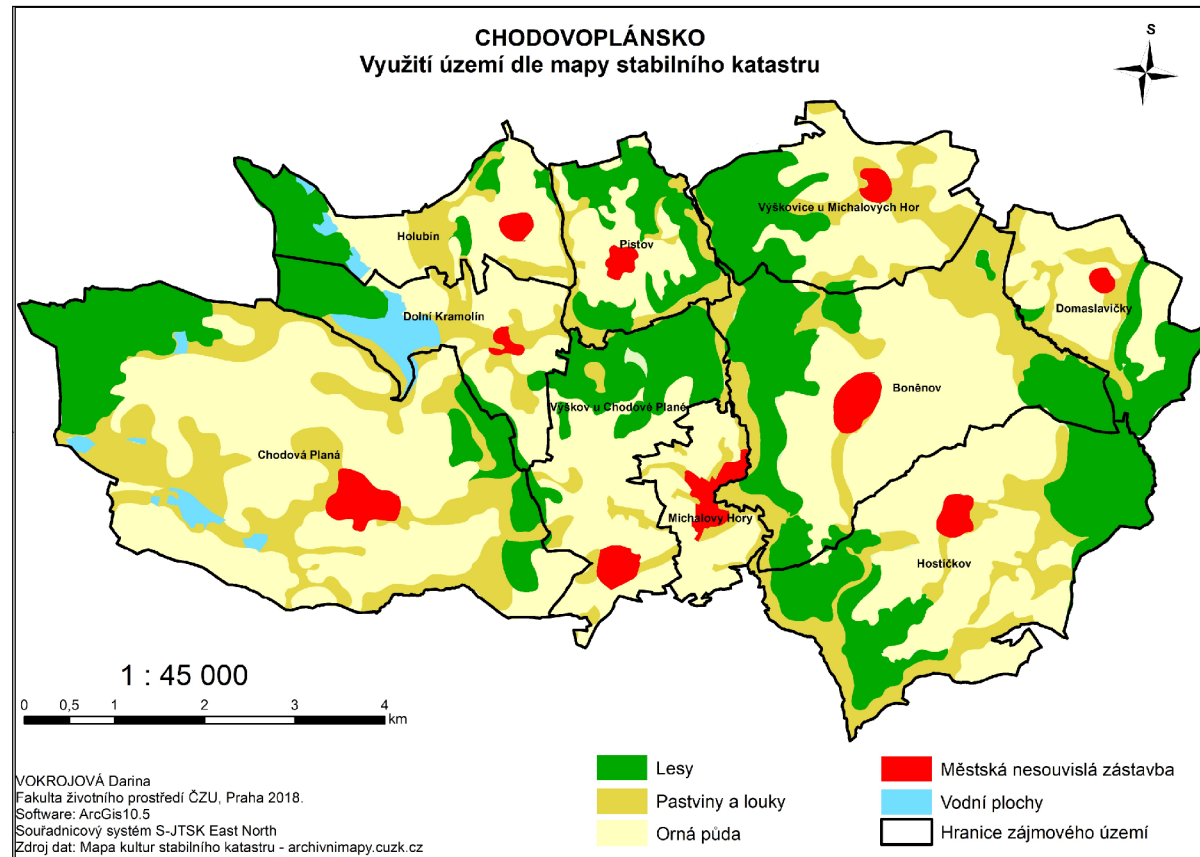

Obr. 88, 89 a 90: Pozůstatky drobné sakrální architektury. Zleva doprava obr. s označením 1 na mapě – křížek stojící u silnice z Plané na Chodovou Planou, obr. s označením 2 na mapě – sokl po křížku stojícího u téže silnice, obr. s označením 3 na mapě – pozůstatek křížku u silnice z Chodové Plané na Kyjov (Vokrojová, 2015, 2017).

Obr. 91 a 92: Kaplička u obce Boněnov na mapě s označením 5 a pozůstatek rozvaleného křížku u polní cesty z Boněnova do Domaslaviček na mapě označení 6 (Vokrojová, 2015, 2018).

Mapy využití území Chodovoplánska od poloviny 19. století do dnešních dní a mapa dochovaných historických prvků

7. Diskuse

Jak již bylo několikrát zmíněno, zkoumané území stejně jako většina pohraničních oblastí prodělalo během historie celou řadu větších či menších změn zapříčiněných sociálním, ekonomickým a politickým vývojem. Pohled na použité mapy zaznamenávající změny využití krajiny, krajinný pokryv a podobu krajinné struktury od 19. století do současnosti naznačují, že ač se zkoumané území nachází v pohraničí, bylo odedávna využíváno pro hospodaření a bylo krajinou zemědělskou. Zásadní rozdíl mezi minulostí a dneškem je v kategorii, do níž bychom jednotlivé pozemky a části území zařadili. Dříve byla nejzastoupenější kategorií orná půda, dnes převládají pozemky, které řadíme do kategorie trvalých travních porostů (TTP). Vedle přelivu pozemků mezi kategoriemi je druhou a nezanedbatelnou změnou proměna tváře krajiny patrná na krajinné struktuře, jelikož dříve, ač zemědělsky využívaná, byla krajina bohatá na jednotlivé krajinné plošky, které byly postupem času sceleny do pozemků uskupených ve velké bloky. Toto tvrzení je možno podložit vedle map využití krajiny v jednotlivých obdobích také porovnáním leteckých snímků oblastí a údaji o výměrách jednotlivých druhů pozemků, které jsou seskupeny v přehledné tabulky a grafy pro jednotlivá období, mimoto lze tvrzení vyplývající z mapování změn podložit i tvrzeními odborníků kupř. Sklenička (2007), Petřík a kol. (ed.) (2017), Hájek (2008), Bičík a kol. (2015) ad.

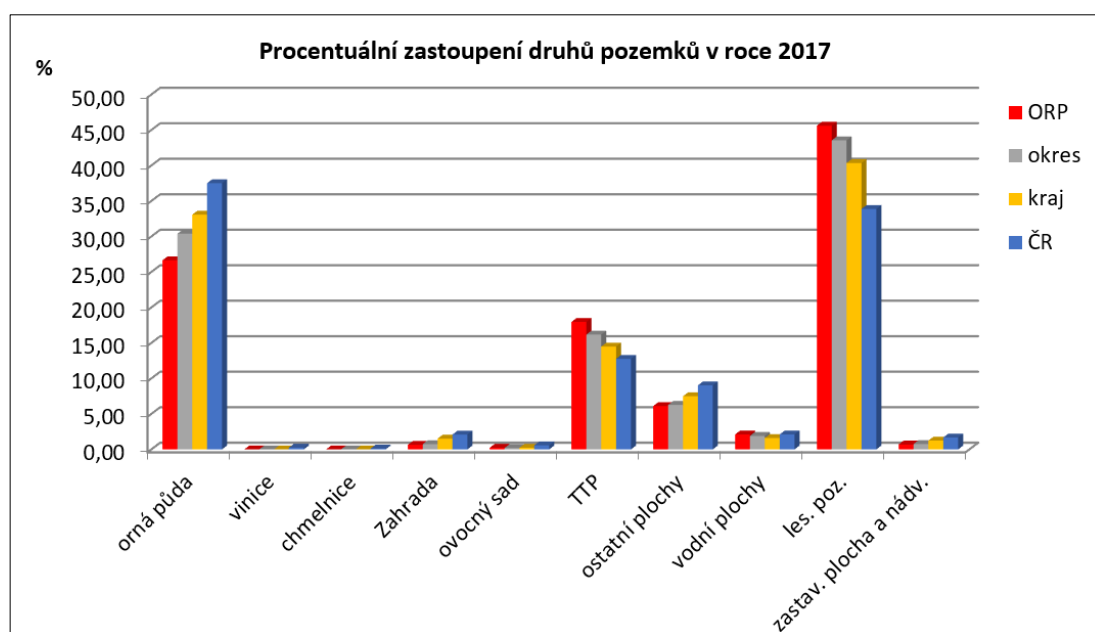
Vzhledem k výše uvedenému jsem zvolila jako téma do diskuze doplnění popsanych výsledků o porovnání s širším územním měřítkem a vypracovala jsem na základě údajů dostupných z publikace „Souhrnné přehledy o půdním fondu z údajů katastru nemovitostí České republiky“ pro rok 2018, která obsahuje úhrnné hodnoty jednotlivých druhů pozemků členěné dle ORP (obce s rozšířenou působností), okresů, krajů a také hodnoty pro celou Českou republiku na základě nichž lze také zaznamenat a predikovat vývoj podoby krajiny, porovnání, které ukazuje jaké je zastoupení druhů pozemků za rok 2017 na území obce s rozšířenou působností Planá, pod níž zkoumané území spadá, na území okresu Tachov, Plzeňského kraje a celé ČR.

Druh pozemku	k.ú. (m2)	k.ú. %	ORP (ha)	ORP%	okres (ha)	okres %	kraj (ha)	kraj %	ČR (ha)	ČR%
orná půda	5196801	35,62	25254	26,65	41889	30,39	252977	33,07	2958603	37,51
vinice	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	20008	0,25
chmelnice	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	10066	0,13
Zahrada	158870	1,09	610	0,64	1028	0,75	11642	1,52	164815	2,09
ovocný sad	0	0,00	216	0,23	280	0,20	1768	0,23	45245	0,57
TTP	2510908	17,21	17022	17,96	22294	16,17	110815	14,49	1006552	12,76
zeměděl. půda	7866579	53,92	43102	45,48	65490	47,51	377203	49,31	4205289	53,32
ostatní plochy	2147574	14,72	5796	6,12	8655	6,28	57284	7,49	711494	9,02
vodní plochy	894924	6,13	1992	2,10	2623	1,90	12286	1,61	166253	2,11
les. poz.	3420057	23,44	43230	45,61	60025	43,54	308631	40,35	2671659	33,87
zastav. plocha a nádv.	259098	1,78	658	0,69	1052	0,76	9495	1,24	132333	1,68
celkem	14588232	100	94778	100	137846	100	764898	100	7887027	100

Tab. 5: Plošné a procentuální zastoupení druhů pozemků na k.ú. Chodová Planá, území ORP Planá, v okrese Tachov, Plzeňském kraji a ČR. Vypracovala Vokrojová, 2018.

Jak se lze po porovnání údajů o zastoupení druhů pozemků z tabulek použitých v části výsledky a výše vložené tabulky č. 5 znázorňující zastoupení druhů pozemků na úrovni ORP, okresu, kraje a ČR domnívat, je na celostátní úrovni na vzestupu trend

úbytku orné půdy ve prospěch rozšiřování pozemků zalesněných a zatravněných, čemuž by odpovídal i fakt, že v některých oblastech jsou plochy orné půdy cíleně zatravněvány (např. horské oblasti) a v oblastech venkova se tento trend může také projevit, jelikož zde mnohdy postupně dochází ke snižování lidské aktivity. V krajině jsou všechny tyto proměny dobře patrné, podíváme-li se na údaje pro území ČR vidíme, že lesy mají v současnosti skoro stejné procentní zastoupení jako orná půda necelých 34 % ku 37,5 %. Ani plocha TTP není nikterak malá a jak se dá očekávat, dosahuje třetího místa v nejzastoupenějších druzích pozemků s necelými 13 %. Níže je přiloženo přehlednější grafické znázornění využití krajiny ČR v rámci vybraných správních celků.

Graf 4: Graf. znázornění procentuálního zastoupení druhů pozemků v roce 2017 na území k.ú. Chodová Planá, ORP Planá, okresu Tachov, Plzeňském kraji a ČR. Vypracovala Vokrojová, 2018.

Jak uvádí Bičík a kol. (2010) je vedle zatravněování orné půdy dalším trendem ponechání orné půdy ladem a její nevyužívání. Takové půdy jsou samovolně zarůstány náletem a travinami a proměna využití není nijak evidována. Pokud bychom do statistik započítali i tyto plochy, mohla by být čísla porovnávatelná jednotlivá zastoupení ještě zajímavější. Toto je však spíše práce pro porovnání v rámci krajinného pokryvu. Ve spojení se všemi čísly vyvstává otázka, jsme-li jako běžní uživatelé krajiny schopni navázat s prostředím v němž žijeme takový vztah, jaký panoval dříve mezi hospodářem a jeho krajinou. Zda veškeré snahy v tomto směru vyvíjené nezůstávají pouze na teoretické úrovni. Je však povzbuzující vidět, že dobré kroky ve směru nápravy pozůstatku ideje intenzivního hospodaření jsou stále činěny a krajině je často vlivem provedených pozemkových úprav navracena alespoň částečně její funkce, z níž profituje nejen člověk, ale i fauna a flora. Co však může být do budoucna ještě větší problém je zvyšující se procento zastavěných ploch. Z grafu tento údaj nevypadá nikterak nebezpečně, ale ročně dochází k zastavění tisíců hektarů často neúrodnější půdy, což je problém, který zatím nejsme schopni nijak řešit.

8. Závěr

Otázkám proměny krajiny, studiím zabývajícím se využitím krajiny v čase, se v posledních letech věnuje mnoho prací a děl. Často jsou zpracovávána s odkazem na hlubší vhled do historie místa. Možnost vytváření podobných studií umožnil poměrně snadný přístup k datům – historickým mapám, leteckému snímkování povrchu a dalším výstupům dálkového průzkumu Země a dále možnost uživatelsky přívětivého zpracování nasbíraných dat prostřednictvím programů zaměřených na práci s geografickými informačními systémy, díky kterým lze data snadno analyzovat a vytvářet mapy. Současná doba nám umožňuje seskupit data v rámci širšího okruhu oborů a technologie nám pomáhají podtrhnout jevy, které bychom jinak zcela opomněli, nebo je nedokázali dostatečně analyzovat.

Krajina je velkou měrou odrazem lidských dějin a přístupu člověka k prostředí, jež ho obklopuje. Podíváme-li se na jakoukoliv studii zabývající se proměnami krajiny, všimneme si, že změny se netýkají pouze měst a jejich přilehlého okolí, ale že zasahují i daleko za jejich hranice, názorným příkladem a možností alespoň počátečního vhledu do problematiky může být právě předkládaná práce, která si dala za cíl postihnout změny, které se odehrály od 19. století do dnešních dob v krajině západního pohraničí, oblasti, jež bychom mohli nazvat nárazníkovou, oblasti jež doznala samozřejmě stejných změn, jaké postihly krajinu celé České republiky ovšem také těch, které jsou typické pro krajiny pohraničí a oblasti, kde se na našem území historicky střetávala dvě etnika, německé a české.

Jak ukazují výsledky práce, zkoumané území postihly krom násilné kolektivizace, při níž byl kladen důraz na čísla vykazující co největší výnosy a znamenající nástup velkoplošného hospodaření a ústup od jeho tradiční formy také děje spojené s dalším politickým vývojem. Území Sudet prodělalo několik velkých změn, nejednou přišlo o své „hospodáře“ a stigma spojené s tímto narušením vazeb mezi krajinou a člověkem jsou zde dodnes patrná. V bývalých Sudetech nalezneme i v dnešních dobách místa, která v člověku vyvolají zvláštní náladu. Jsou jimi místa nuceně zaniklých sídel, která dnes připomínají pouze zbytky rozvalin v náletových porostech.

Předkládaná práce porovnávající využití krajiny od poloviny 19. století po dnešní dobu a s ním spojenou proměnu krajiny, může sloužit jako podklad pro širší a komplexnější studium problematiky, může být vodítkem pro lepší pochopení současného stavu krajiny, který byl formován pro nás zásadními dějinnými událostmi a může také posloužit jako podkladový materiál nejrůznějším krajinným analýzám a studiím.

Seznam použité literatury a pramenů

- Bičík, I. a kol., 2010: *Vývoj využití ploch v Česku*. Praha: Česká geografická společnost.
- Bičík, I. a kol., 2015: *Land use changes in the Czech Republic 1845-2010: socio-economic driving forces*. Cham: Springer.
- Buchtele, Z. a Švandrlík, R., 2012: *Objevy a zajímavosti v okolí Mariánských Lázní. část VI.*. Planá: Vydavatelství a nakladatelství K-Print.
- Buchtele, Z. a Švandrlík, R., 2012: *Objevy a zajímavosti v okolí Mariánských Lázní. část VIII.*. Planá: Vydavatelství a nakladatelství K-Print.
- Buchtele, Z. a Švandrlík, R., 2012: *Objevy a zajímavosti v okolí Mariánských Lázní. část IX.*. Planá: Vydavatelství a nakladatelství K-Print.
- Buchtele, Z. a Švandrlík, R., 2012: *Ovesné Kladruby : a zaniklé obce Vysočany a Výškovice : historie a památky*. Mariánské Lázně: Vydavatelství a nakladatelství K-Print.
- Cílek, V., 2008: *Dýchat s ptáky: obyčejné texty o světle paměti, pravdě oblaků a útěše míst*. 1. vyd. Praha: Dokořán.
- Cílek, V., 2005: *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. 2., dopl. vyd. Ilustrace Miloš Šejn. Praha: Dokořán.
- Doucha, T., 2001: *Péče o zemědělskou krajinu – ekonomicky zajímavá komodita. Sborník konference Tvář naší země – krajina domova, svazek úvodní*. Praha: ČKA, str. 225 – 235.
- Dudák, V. (ed.), 2005: *Český les: příroda - historie - život*. Praha: Baset.
- Godron, M. a R. T. Forman, 1993: *Krajinná ekologie*. Vyd. 1. Překlad Jan Těšitel. Praha: Academia.
- Gojda, M., 2000: *Archeologie krajiny. Vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha: Academia.
- Hájek, P., 2008: *Jde pevně kupředu naše zem: krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989*. Praha: Malá Skála.
- Hájek, T. a Bukačová, I., 2006: *Příběh drobných památek: (od nezájmu až k fascinaci)*. Lomnice: Studio JB.
- Havrlant, M. a Buzek, L., 1985: *Nauka o krajině a péče o životní prostředí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Herrington, Susan, 2017: *Landscape theory in design*. New York, NY: Routledge.

- Kuča, K., 1996: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: II. díl*. Praha: Libri.
- Kuča, K., 1998: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: III. díl*. Praha: Libri.
- Kupka, J., 2010: *Krajiny kulturní a historické: vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny*. Vyd. 1. Praha: České vysoké učení technické v Praze.
- Ložek, V., 2007: *Zrcadlo minulosti: česká a slovenská krajina v kvartéru*. Vyd. 2. Praha: Dokořán.
- Ložek, V., 2011: *Po stopách pravěkých dějů: o silách, které vytvářely naši krajinu*. Praha: Dokořán.
- Löw, J. a Míchal, I., 2009: Teoretická východiska hodnocení krajiny a jejího rázu In: *Krajinný ráz*. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, 2003.
- May, J. a Pany, F., 1977: *Heimatchbuch Marienbad Stadt und Land Marienbad Ein Heimat- und Ortsbuch Der Weltkurort mit den Gemeinden des Landkreises*. Geisenfeld, Staudt.
- Netopil, R. 1984: *Fyzická geografie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Norberg-Schulz, Ch., 2010: *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Překlad Petr Kratochvíl, Pavel Halík. Praha: Dokořán.
- Pelant, J., 1984: *Města a městečka Západočeského kraje: stručné dějiny, současnost a výběrová bibliografie 129 míst*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství.
- Petráň, J. a Patráníková, L., 2000: *Rolník v evropské tradiční kultuře*. Praha: Set Out.
- Petřík, P., Macková, J. a Fanta, J. (eds.), 2017: *Krajina lidé*. Praha: Academia.
- Procházka, Z., 2002: *Plánsko a Tachovsko: Planer und Tachauer Region*. v Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa. Historicko-turistický průvodce.
- Procházka, Z., 2011: *Putování po zaniklých místech Českého lesa II: Tachovsko*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa.
- Sádlo, J., 2008: *Krajina a revoluce: významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí*. 3., upr. vyd. Praha: Malá skála.
- Salzmann, K. a kol., 2015: *Obnova krajiny česko-německého pohraničí: Wiederbelebung der deutsch-tschechischen Grenzlandschaft: Renewal of Czech-German border landscape*. Plzeň: Plzeň 2015.
- Schmutzer, J., 1967: *Das Tepler Land : was die Stiftstürme erzählen*. Geisenfeld: Schmutzer.

Semotanová, E., 2002: *Historická geografie Českých zemí*. 2. akt. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR.

Spurný, M., ed., 2006: *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex.

Stibral, K., Dadejík O. a V. Zuska, 2009: Úvodem k problematice estetiky přírody In: *Česká estetika přírody ve střeoevropském kontextu*. 1. vyd. Praha: Dokořán.

Tolasz, R., 2007: *Atlas podnebí Česka: Climate atlas of Czechia*. Praha: Český hydrometeorologický ústav.

Vokrojová, D., 2016: *Drobná sakrální architektura Plánska*. Praha. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita, Fakulta životního prostředí, Katedra biotechnických úprav krajiny.

Vorel, I. a J. Kupka, 2011: *Krajinný ráz: identifikace a hodnocení*. Vyd. 1. Praha: České vysoké učení technické v Praze.

Souhrnné přehledy o půdním fondu z údajů katastru nemovitostí České republiky. Praha: 2018, Český úřad zeměměřický a katastrální.

Internetové zdroje

Internetové zdroje jsou aktuální k 10. 4. 2018.

Atlas krajiny České republiky: Landscape atlas of the Czech Republic. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky, 2009.

Online: <https://www.mzp.cz/atlas.krajiny/start.pdf> cit. 10.3.2018.

Carol, H., 1956: Zur Diskussion um Landschaft und Geographie. *Geographica Helvetica* vol. 11, iss. 1: 111 – 133.

Online: <http://www.geogr-helv.net/11/111/1956/gh-11-111-1956.pdf>, cit. 20.2.2016.

FAO, 1998: *Terminology for integrated resources planning and management*.

Online: <https://www.mpl.ird.fr/crea/taller-colombia/FAO/AGLL/pdfdocs/landglos.pdf>, cit. 1.4.2018.

Počet obyvatel České republiky k 30.9.2017. Český statistický úřad – Statistiky – Obyvatelstvo

Online: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide, cit. 15.3.2018.

Dudley, N. (Editor), 2008: Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. Gland, Switzerland: IUCN.

Online: https://cmsdata.iucn.org/downloads/guidelines_for_applying_protected_area_management_categories.pdf, cit. 28.1.2018.

European Landscape Convention CETS No.176, Florence, 2000.
Online:<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f80c6>, cit. 10.1.2016.

Chodová Planá – *Historie*.

Online: <http://www.chodovaplana.cz/informace-o-mestysi/historie/>, cit. 3.3.2018.

Kučera, Z., 2009: Jak vnímáme krajinu a její paměť. *Geografické rozhledy*. 2009, 18(5), 6 - 7.

Online: <https://www.geograficke-rozhledy.cz/archiv/clanek/685/pdf>, cit. 16.2.2018.

Makhdoum, Majid F., 2008: Landscape ecology or environmental studies (Land Ecology) (European Versus Anglo- Saxon schools of thought). *Journal of International Environmental Application & Science* 2008, vol. 3, iss. 3: 147 – 160.
Online: <http://www.jieas.com/fvolumes/vol081-3/3-3-2.pdf>, cit. 20.2.2016.

Plecitá V., 2017: Vývoj obyvatelstva v roce 2016.

Online:http://www.chodovaplana.cz/e_download.php?file=data/editor/9cs_4.pdf&original=v%C3%BDvoj+obyvatelstva+rok+2016.pdf, cit. 8.3.2018.

Trégler, M., 2009: O krajinách Tachovska: Bezdrůžická vrchovina: Tachovsko - Miroslav Trégler o Tepelské a Bezdrůžické vrchovině. *Tachovský deník*. 2009.
Online:https://tachovsky.denik.cz/zpravy_region/o-krajinach-tachovska-bezdruzicka-vrchovina, cit. 8.3.2018.

Zákon ČNR č. 114/1992 Sb. ze dne 19. února 1992 o ochraně přírody a krajiny.

Online:http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/%24file/Z%20114_1992.pdf, cit. 10.1.2016.

Zonneveld, Isaac S., 1989: The land unit – a fundamental concept in landscape ecology and its applications. *Landscape ecology* vol. 3 iss. 2: 67 - 86.

Online: <http://landscape.forest.wisc.edu/LandscapeEcology/Articles/v03i02p067.pdf>, cit. 15.1.2016.

URL 1: Chodová Planá – Historie. Dostupné z <<http://www.chodovaplana.cz/informace-o-mestysi/historie/>> [cit. 26.3.2018]

URL 2: Mapa stabilního katastru. Dostupné z <<http://archivnimapy.cuzk.cz>> [27.3.2018].

URL 3: Základní mapa pozemkového katastru. Dostupné z <<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz>> [27.3.2018].

URL 4: Ortofotomapa 50. léta. Dostupné z <<https://kontaminace.cenia.cz/>> [27.3.2018].

URL 5: Ortofotomapa 2017. Dostupné z <<https://mapy.cz/>> [27.3.2018].

URL 6: Historické pohlednice a fotografie Chodové Plané. Dostupné z <<http://www.chodovaplana.cz/informace-o-mestysi/historie/>> [28.3.2018].

URL 7: Historické pohlednice a fotografie Michalových Hor. Dostupné z <<http://www.chodovaplana.cz/informace-o-mestysi/osady/michalovy-hory/>> [28.3.2018].

URL 8: Historické pohlednice a fotografie obce Pístov. Dostupné z <<http://www.chodovaplana.cz/informace-o-mestysi/osady/pistov/>> [28.3.2018].

URL 9: Historické pohlednice a fotografie obce Výškov. Dostupné z <<http://www.chodovaplana.cz/informace-o-mestysi/osady/vyskov/>> [28.3.2018].

URL 10: Výkazy ploch z let 1845 a 1948. © Ústřední archiv zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://archivnimapy.cuzk.cz>> [2.3.2018].

URL 11: Výkazy druhů pozemků 2017. © Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://www.cuzk.cz>> [2.3.2018].

Mapové podklady

© CENIA, česká informační agentura životního prostředí. Dostupné z <<http://geoportal.gov.cz>>

© Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://geoportal.cuzk.cz>>

© Ústřední archiv zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://archivnimapy.cuzk.cz>>

© Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z <<https://mapy.vugtk.cz>>

Domaslavičky ortofoto mapa 1957: © CENIA, česká informační agentura životního prostředí. Dostupné z <<https://kontaminace.cenia.cz/>> [3.3.2018].

Domaslavičky ortofoto mapa 2017: Mapový portál Mapy.cz. Dostupné z <<https://mapy.cz/letecka?x=12.8394438&y=49.9273153&z=17>> [3.3.2018].

Historické prvky. Podklad: Ortofotomapa ČR. © Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://geoportal.cuzk.cz>> a Mapa II. vojenského mapování. © Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z <<http://mapy.vugtk.cz>> [9.3.2018].

Krajinný pokryv v roce 2006. Podklad: Corine Land Cover 2006, © CENIA, česká informační agentura životního prostředí. Dostupné z <<http://geoportal.gov.cz>> [30.3.2018].

Krajinný pokryv v roce 2012. Podklad: Corine Land Cover 2012, © CENIA, česká informační agentura životního prostředí. Dostupné z <<http://geoportal.gov.cz>> [30.3.2018].

Mapa ČR. Podklad: © Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/default.aspx?ck=1&&SID=&wmcid=692&srs=EPSG:5514&bbox=-1006853.752,-1284825.6,-322736.248,-875174.4&lng=CZ>> [27.2.2018].

Mapa Plzeňského kraje. Zdroj: Topograf.cz Dostupné z <<http://spravnimapa.topograf.cz/84351/plzensky-kraj>> [3.3.2018].

Mapa protektorátu Čechy a Morava. Podklad: Hranice protektorátu Čechy a Morava. Geografické rozhledy. 2004 - 2005, 14(4). Dostupné z <<https://www.geograficke-rozhledy.cz/archiv/clanek/1058/pdf>> [16.3.2018].

Mapa Stabilního katastru. Podklad: © Ústřední archiv zeměměřický a katastrální. Dostupné z <http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_query_01.html?mapno_cm=c5801-1> [15.3.2018].

Mapa II. vojenského mapování. Podklad: © Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z <<http://mapy.vugtk.cz>> [9.3.2018].

Půdorysné typy sídel. Podklad: Kuča, K., 2009: Půdorysné typy sídel. In: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí ČR. Dostupné z <<https://www.mzp.cz/atlas.krajiny/o3.pdf>> [31.3.2018].

Soudobý letecký pohled. Podklad: Ortofotomapa ČR. © Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://geoportal.cuzk.cz>>

Současné využití území. Podklad: Základní mapa ČR, © Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://geoportal.cuzk.cz/>> [27.2.2018].

Výškovice ortofoto mapa 1957: © CENIA, česká informační agentura životního prostředí. Dostupné z <<https://kontaminace.cenia.cz/>> [3.3.2018].

Výškovice ortofoto mapa 2017: Mapový portál Mapy.cz. Dostupné z <<https://mapy.cz/>> [3.3.2018].

Využití území dle mapy stabilního katastru. Podklad: Mapa kultur stabilního katastru 1837 - 1844, © Ústřední archiv zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>> [30.3.2018].

Využití území 50. léta. Podklad: Topografické mapy 1 : 25 000 v systému S-1952, © Ústřední archiv zeměměřický a katastrální. Dostupné z <<http://archivnimapy.cuzk.cz/>> [30.3.2018].